

2431

B

5

2431

B

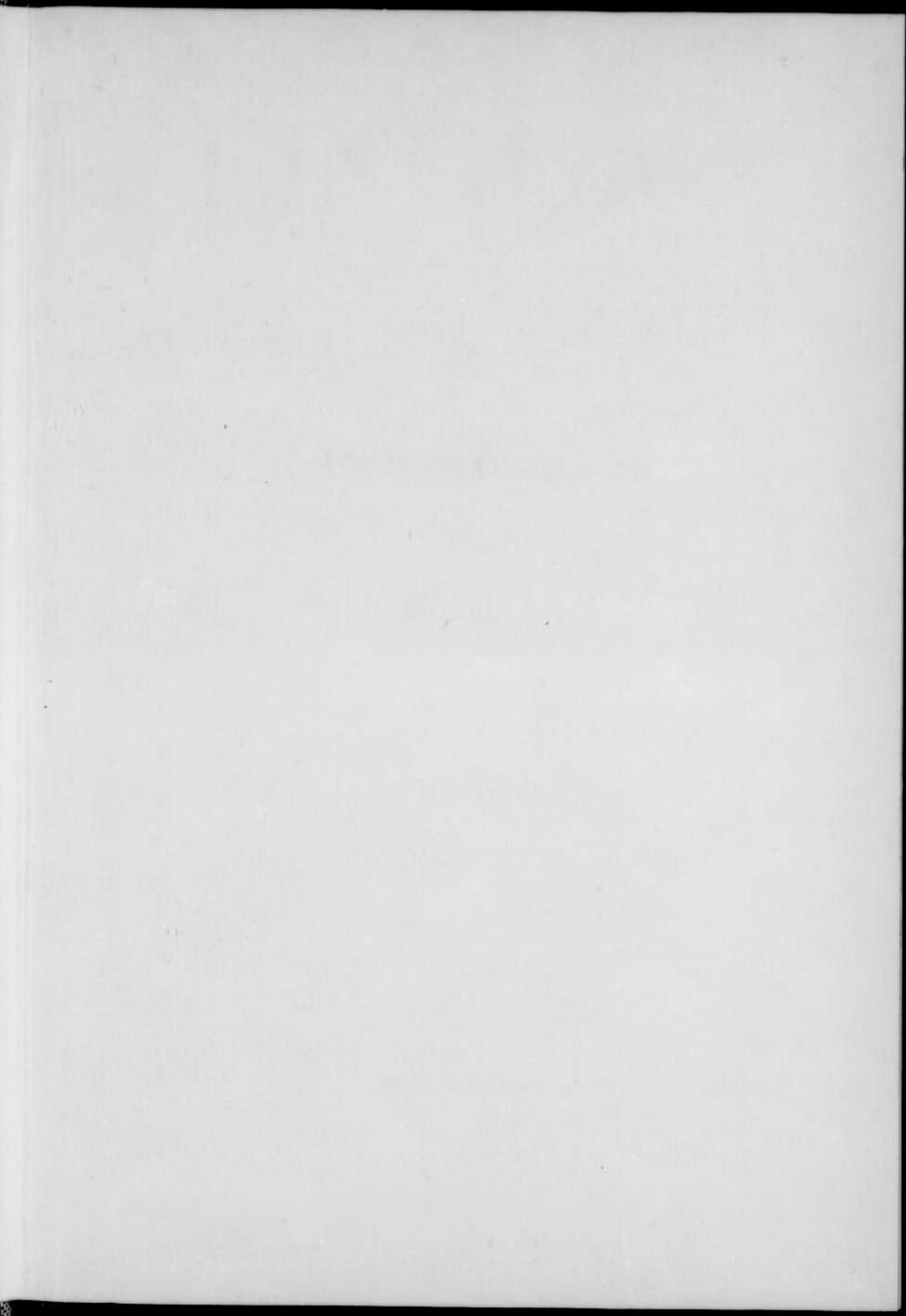
5

2431

B5

01 1164 4399 UB AMSTERDAM

241

LINGUA.

EEN BEKNOPT LEER- EN HANDBOEK

VAN

Algemeene en Nederlandsche taal-kennis,

MEER BEPAALDELIJK BESTEMD

voor leeraren en onderwijzenden in moderne en
oude talen,

477

DOOR

DR. J. M. HOOGVLIET.

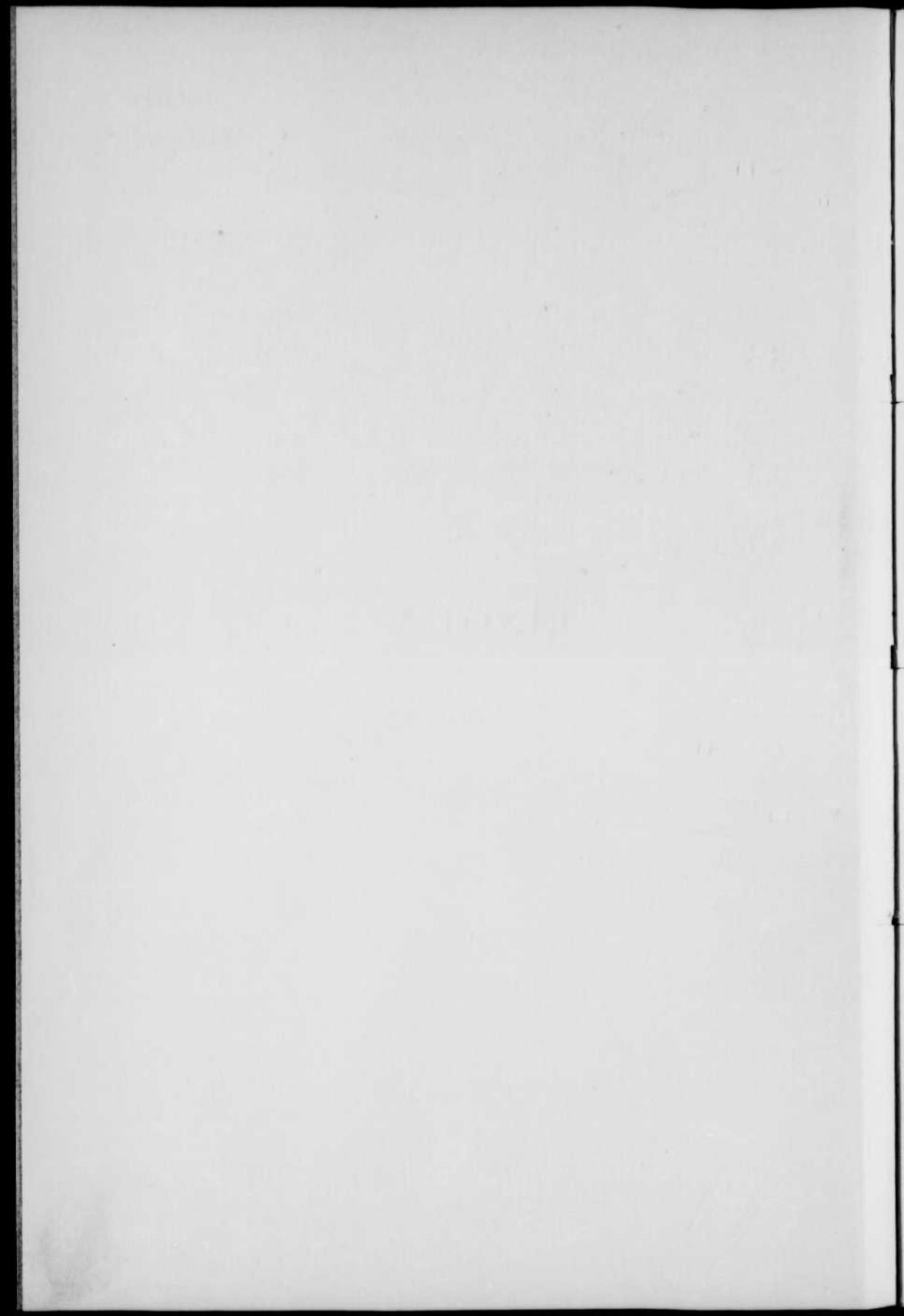
AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.
1903.

2431 B5

LEGAAT
T. BANTEMA

LINGUA

LINGUA.

2431 B5

LINGUA.

EEN BEKNOPT LEER- EN HANDBOEK

VAN

Algemeene en Nederlandsche taal-kennis,

MEER BEPAALDELIJK BESTEMD

voor leeraren en onderwijzenden in moderne en
oude talen,

DOOR

DR. J. M. HOOGVLIET.

AMSTERDAM. — S. L. VAN LOOY.
1903.

LINGUA

DEA RINOMONT-IER IN HANNOVER

INSTITUTUM DE HISTORIA ET GEOGRAPHIA

IN DE W. HOOGLIJT

VOORREDE.

Dit boek is, zooals de titel aangeeft, een leerboek van *algemeene taalkennis*, het is een *spraakleer* voor alle levende of doode talen gezamenlijk, een boek dus, dat de grammatikale verschijnselen van *verschillende* talen op een *algemeene samenvattende* manier probeert te beschrijven. Het is bestemd voor *ontwikkelde, nadenkende* volwassenen, die belang stellen in taal, meer bepaaldelijk *leeraren* en *onderwijzers*.

Het doel, waarnaar het streeft, is het verschaffen van een zekere soort van taalkundig *inzicht*, dat alle bijzonderheden in de *spraakleer* der afzonderlijke talen onmiddellijk doet herkennen als tijdelijke nuanceeringen van iets, wat tot de algemeene eigenschappen van het menscheijk denken en voelen behoort en zodoende ook overal, hier onderdeze, daar onder gindsche vorm, wordt teruggevonden. Tot het bereiken van dat doel slaat ons leerboek in de eerste plaats stevige bruggen over alle schijnbaar zoo diepe kloven, die de levende talen van de doode, de Indo-Europeesche van de niet-Indo-Europeesche of de beschaafde talen van de onbeschaafde enz. enz. gescheiden houden. Het bouwt al die bruggen naar een stelsel, dat altans voor een korte poos een wandeling langs *al* die hoogtepunten veroorlooft op zulk een wijze, dat de kloven daartusschen geheel uit het gezicht verdwijnen en het geheele terrein tot een enkele uitgestrekte hoogvlakte wordt. Behalve dit wil het ook nog alle taalkundige kennis aan elke *andere* soort van kennis verbinden. Het doet zijn uiterste best om de taalkundige kennis tegelijk *filozofiesch* en *logiesch* en *zielkundig* en in zekere zin ook *natuurkundig* en zelfs *wiskundig* te doen worden. Het werkt met de krachtigste inspanning om aan zijn lezers een edele gave aan te bieden,

die bestaat in *eenheid* en *orde* in het weten, *liefde* voor waarachtige wetenschap, *geloof* in haar waarde en *hoop* op haar eindelijke, volkomene zegepraal.

Mocht dit gestelde doel ook maar voor een klein gedeelte in werkelijkheid door het boek zijn bereikt, dan zal men het wel met mij eens zijn, dat een zekere *inspanning* aan het doorwerken van zulk een leerboek verbonden aan de eene kant zeer moeilijk *door de schrijver* kan worden vermeden en aan de andere kant ook wel redelijkerwijze van de *lezer* mag worden verwacht.

Om mijn lezers in dit opzicht tot een billijk oordeel te stemmen verzoek ik hen vóór alles te denken aan de algemeene waarheid, dat een *nieuwe wetenschap* om zich te vestigen noodzakelijk moet beginnen met een opeenstapeling van *verschillende hoofdfacten*, die juist *door hun opeenstapeling alleen* elkander behoorlijk kunnen steunen. Is de nieuwe wetenschap eenmaal zoo ver gekomen, dat sommige van haar hoofdfacten als *erkende waarheden* mogen gelden, dan wordt haar taak onmiddellijk belangrijk gemakkelijker, omdat zij dan niet langer *voortdurend alles te gelijk* behoeft te zeggen. Zoodra zij namelijk *sommige* facten als voldoende erkend mag aannemen, kan zij daarvan uitgaande meer *in bijzonderheden treden*, waardoor zij op eens veel meer kans krijgt op waardeering en belangstelling van het publiek. Met het vak van *mijn* keuze is echter zoo iets nog lang niet het geval. Zooals men weet is de geheele taalwetenschap in haar aanvankelijke *historiesch-vergelijkende* vorm nog niet ouder dan een goede honderd jaar. De *algemeene menschkundig-vergelijkende* taalstudie, die ik wensch in te voeren, vindt door het werk van haar oudere zuster de weg vóór haar voeten *maar zeer onvolkomen gebaad*.

Onder de voordeelen aan een werk als het mijne verbonden is er één van zuiver praktische aard en dat *met meer zekerheid* dan de overige kan worden verwacht. Het is nl. dit, dat voor iemand, die dit boek met de noodige ijver en liefde bestudeerd heeft, het mogelijk zal zijn de grammatika van een willekeurige hem onbekende taal, laat ons zeggen van het Hongaarsch of het Japansch, te leeren uit een boekje van 20, 30 blz. omvang. Bij de bestudeering van dat kleine boekje zal de hoeveelheid *nieuwe*

arbeid, die van de lezers gevergd wordt, enkel en alleen in een zekere betrekkelijk geringe hoeveelheid *geheugenwerk* bestaan. Het *begripwerk* zal namelijk door hem met het doorwerken van dit algemeen spraakkunstig leerboek *in eens voor alle talen zijn afgedaan*. (Van deze korte grammatika'tjes, die later in menigte moeten worden vervaardigd, bestaan er eenige reeds nu, b.v. voor het Latijn, voor het Grieksch, voor het Fransch, voor het Engelsch en voor onze moedertaal

De andere, de belangrijkeren maar minder zekere voordeelen zijn die, waarop ik zooeven heb gewezen. Ik voor mij houd me vast overtuigd, dat zij in elk geval onmogelijk geheel kunnen uitblijven en dat de meer of minder volledige graad van bereiking eenvoudig bepaald wordt door de mate van belangstelling en aandacht, die men aan deze studie heeft gewijd.

In mijn beschouwingen heb ik, zooals de lezer zal opmerken, herhaaldelijk gebruik gemaakt van een *hypothese* d. w. z. een *algemeen-samenvattende niet-zeker-bewijsbare grondstelling*, nl. deze, dat de zoogenaamde grammatikale verschijnselen zich alle op de eene of andere wijze laten *verzinnelijken* door *eteekende figuren* in veel opzichten gelijkende op die van een *meetkundig* leerboek. Het schijnt me niet ondenkbaar, dat menigeen het geheel van mijn beschouwingen zou geringschatten om geen andere reden dan deze, dat zij voor een groot gedeelte op de bedoelde *hypothese* zijn gebouwd. Naar mijn overtuiging zou echter een dergelijke oordeelvelling in bizondere mate onjuist zijn. De *hypothese* namelijk is *onontbeerlijk* voor de opbouw van welke wetenschap dan ook. De eenige eisch, die men aan een wetenschappelijke hypothese mag stellen, is deze, dat zij zich met een onbegrensde plooibaarheid leent tot een oneindig aantal *toepassingen* op de meest verschillende bizondere gevallen. Aan deze eisch meen ik zelf met mijn eigene hypothese al vast gedeeltelijk voldaan te hebben door haar toepassing op de grammatikale feiten van een groot aantal van de meest verschillende talen.

Een allezins gewettigde vraag is verder zeker wel deze, in hoever ik de inhoud van mijn boek bij het onderwijs aan de jeugd zou wenschen te zien gebruikt. Op deze vraag is mijn antwoord dit, dat ik me *voorloopig* al zeer gelukkig zal achten als de HH. leeraren en onderwijzers mijn boek willen bestudeeren. Als dit het geval is, houd ik me overtuigd, dat ook in hun onderwijs langzaam maar zeker de uitvloeiselen van het verkregen inzicht zich zullen vertoonen en voor de leerlingen aan de hun meegedeelde taalkundige leerstof een *nieuwe* waarde en een *hoogere* beteekenis zullen verleenen. Een invloed op het taalkundig onderwijs, die voorloopig met de grootste zekerheid door mij verwacht wordt, is een invloed in hoofdzakelijk *negatieve* zin. De onderwijzer, die ons boek heeft doorgewerkt, zal, naar ik me vlei, hoe langer hoe minder aan de *traditioneele* verdeelingen en bepalingen der *afzonderlijke* grammatika's gaan hechten. Zijn blik zal ruimer worden en ook zijn leerlingen zullen hoe langer hoe meer van die verruiming profiteeren. Ook zullen zij al spoedig (persoonlijke bevindingen doen mij dit vermoeden) de aan theorerétische spraakleer besteede lesuren *niet langer* als iets buitengewoon vervelends en onaangenaams, maar eerder als een pittige afwisseling gaan beschouwen.

Een enkel woord in 't bijzonder dient te worden gezegd van de *indeeling der woordsoorten*, waaraan een zeer belangrijk gedeelte van mijn boek is besteed. Sedert Paul's *Prinzipiën der Sprachgeschichte* is het geloof ik nog altijd de heerschende meening onder de geleerden, dat een *zuiver logische indeeling der woorden*, een indeeling dus, die geheel los en vrij is van de toevallige vormverschijnselen der afzonderlijke talen, *niet tot de mogelijkheden behoort*. Door mijn werk meen ik een onomstootelijk bewijs van het tegendeel te hebben geleverd.

Om de lezer in staat te stellen om op juiste en rechtvaardige wijze de verhouding te bepalen tusschen dit werk en andere geschriften, die over min of meer soortgelijke onderwerpen in Duitschland of andere landen zijn verschenen, kan het zijn nut

hebben in deze voorrede met eenige nadruk het feit te vermelden, dat een goed gedeelte van de hier uitgesprokene ideeën *al verscheidene jaren vroeger* door mij in kleinere losse geschriften zijn in 't licht gegeven. Reeds ongeveer twintig jaar geleden ben ik met het opstellen van deze geschriften begonnen.

Zoo werd o.a. acht jaar geleden een vrij uitvoerig geschrift over de *woordsorten* (onder de titel *begrippen in woordgedaante*) door mij in gedrukte, niet door de handel verkrijgbare, exemplaren aan een groot aantal personen binnen en buiten ons land verzonden.

Voor diegene onder de lezers van dit boek, die met het laatstgenoemde geschrift *bekend* werden, wensch ik hier meteen nog even de *veranderingen* te vermelden, die sinds die tijd in mijn inzichten omtrent het betrokkene onderwerp gekomen zijn. Dit kan geschieden door een *tweetal* opmerkingen, nl. 1° deze, dat de zoogenaamde *possessiva* (mijn, onze enz.) nu niet meer tot de *aanduidingswoorden* maar tot de *plaatsings- of afscheidingswoorden* gerekend worden en 2° dat een aantal woorden als *ook, eveneens — dus, dan, derhalve — toch, echter, evenwel — nog, nog-niet, reeds* enz. onder de *invoegselwoorden* zijn thuisgebracht. Voor 't overige is alleen alles *uitvoeriger uitgewerkt*, maar *niets veranderd*.

In de meeste mij bekende werken, die een soortgelijk onderwerp tot het hunne maken, wordt naar mij voorkomt veel te uitsluitend op *Indo-Europeesche* talen gebouwd. Wat mij betreft, ik heb voor mijn boek behalve de grammatika der voornaamste Indo-Europeesche talen ook nog geraadpleegd die van Hebreeuwsch en Arabiesch, Oeral-Altaiësch, Polyneziesch, Sjineesch, Japansch en de Bantoetalen. Zonder aanspraak te maken op speciale feitenkennis van deze talen, heb ik mijn sisteem in *alle* onderdeelen aan de spraakleer van *al de genoemde* idiomen getoetst.

Dr. J. A. dèr Mouw in zijn doorwrochte en voor mij zoo uiterst vleierende monografie: *Dr. H.'s opvatting van taalstudie en zijn methode van taalonderwijs* zegt (op één van de eerste bladzijden), dat ik met *volkomen* bewustheid geen *taalhistoricus* ben. Dit gezegde van Dr. dèr Mouw is later o. a. door prof. van

Hamel in zijn prachtig gestyleerd Gidsartikel (De methode van Dr. H.) overgenomen. Daar de bedoelde uiting licht aanleiding tot *misverstand* zou kunnen geven, wensch ik hier even het feit te vermelden, dat ik sedert mijn eerste studie jaren steeds de *historische taalstudie* met hart en ziel beoefend heb. Het gezegde van Dr. d. M. moet daarom liever als volgt door de lezers worden aangevuld: Dr. H. is *waar hij de beschrijving der taalvormen tot onderwerp kiest* met volkomen bewustheid geen taalhistoricus. Het is nl. (zooals reeds boven werd aangestipt) mijn overtuiging, dat er *behalve* de historische taalbeschouwing een *niet-historische* bestaan kan en dat deze laatste *geen greintje minder wetenschappelijk* behoeft te zijn dan de eerste.

Ik besluit mijn voorrede met de verzekering, dat elke soort van op- en aanmerkingen, mits afkomstig van personen, voor wie de geheele zaak *werkelijk ernst is*, mij ten allen tijde zeer welkom zullen zijn en dat ik er bij de eerste voorkomende gelegenheid een dankbaar gebruik van zal maken.

Den Haag, Augustus 1902.

Dr. J. M. HOOGVLIET.

DOEL EN STREVEN VAN LINGUA.

Tusschen de zoogenaamde „bespiegelende” en de zoogenaamde „exakte” vakken van kennis, tusschen de wetenschap, die *algemeene toestanden overziet* en de wetenschap, die *bizondere verschijnselen aftelt en afmeet*, bestaat tot in onze dagen een zeer diepe en schijnbaar onoverkomelijke kloof. Aan de eene zij *wijsbegeerte, zielkunde, logika of denkleer, karakterkunde, zedeleer, godsdienstleer*, aan de andere *wiskunde, natuurkunde, werktuigkunde, ontleedkunde, scheikunde*. Ieder dezer beide groepen houdt zich van de andere in bijna alle opzichten afgezonderd. Aan eendrachtige *samenwerking* van beide groepen, tot de grondvesting van één ondeelbare allesomvattende *Wetenschap der Waarheid*, schijnt tot heden toe nog niet te kunnen worden gedacht. Toch zal ongetwijfeld mettertijd, indien men teminste niet een der beide hoofdgebieden van het menschelijk weten als *op louter schijn berustend* wil verwerpen, naar een overbrugging der diepe kloof tusschen die beide gebieden met alle ernst moeten worden gestreefd.

Zoekt men een weg, waarlangs deze overbrugging zou moeten worden beproefd, dan schijnt oppervlakkig daartoe nog betrekkelijk de beste gelegenheid te bestaan tusschen *logika* of *denkleer* aan de eene en zuivere *wiskunde* aan de andere zij. Het *bezwaar* hiertegen bestaat hoofdzakelijk hierin, dat zoowel aan de eene kant de *logika* van de rest der „bespiegelende” wetenschappen als aan de andere de *wiskunde* van de rest der „exakte” op zich zelf weer door tamelijk diepe groeven zijn gescheiden. De *logika* nl.

*

sluit de *ziel* als *gevoelsvermogen* buiten; de *wiskunde* kent niet alleen geen *stof*, maar ook geen *kracht* en geen *tijdsverloop*. — Het schijnt dus, dat een *andere* meer *direkt aansluitende* brug zal moeten worden gevonden.

De schrijver van dit werk meent het geschiktste bemiddelingsgebied te hebben gevonden in een *nieuwe* vorm van *taalwetenschap*, waarbij *de menschelijke taal*, die aan de eene zij met alle „bespiegelende” wetenschappen door velerlei betrekkingen verbonden is, aan de andere zij ook met de „exakte” wetenschappen zal worden in verband gebracht, doordat nl. het *begrippenweefsel* der taal in zijn fijnste onderdeelen met nauwkeurigheid wordt *gekonstrueerd*, *geanatomiseerd*, *gedetermineerd* en *geanalyseerd*, zooals dit in de natuurwetenschappen pleegt te geschieden.

Of het plan tot overbrugging der kloof langs deze weg inderdaad te verwezenlijken is, zal natuurlijk de toekomst en de praktijk moeten leeren. Maar in elk geval zal men mij hoogstwaarschijnlijk wel dit willen toegeven, dat, *als* de taalwetenschap eenmaal in de rij der wetenschappen die eervolle plaats zal mogen innemen, die door mij voor haar wordt verlangd, zij vóór alles in de volste zin des woords *wetenschappelijk* zal moeten worden, d. w. z. *generalizeerend* en *samenvattend*, en zich zal hebben te ontdoen van alle vooroordeelen der beoefenaars van *bijzondere* talen, van alles, wat in haar indeelingen, terminologieën enz. op niets dan eeuwenoude *sleu*r en *gewoonte* berust, meer bepaaldelijk van al datgene, wat zonder eenig ernstig onderzoek uit de boedel der *Grieken* en *Romeinen* is overgenomen.

Dit *eerste* hoofdzakelijk *negatieve vereischte* al dadelijk te verwezenlijken en verder ook al eenigszins de weg te banen tot wat in 't vervolg zal moeten worden gedaan, is het doel, waarnaar de schrijver van *Lingua* met alle krachten, waarover hij te beschikken had, ernstig heeft gestreefd.

Dr. J. M. HOOGVLIET.

Den Haag, Augustus 1902.

TERMINOLOGIE VAN LINGUA.

(bepaaldelijk in het eerste gedeelte)

Bij de lezing van nederlandsche werken over filozofische of psychologische onderwerpen heeft het schrijver dezes herhaaldelijk getroffen, dat daarin telkens nederlandsche woorden gebruikt worden in een beteekenis, die, aan het *hoogduitsche* spraakgebruik ontleend, met het nederlandsche in strijd is. Zoo vond bij b.v. „gewaarwording” gebruikt in de zin van *waarnemende konstateering*, „ziel” in die van *geest* of *denkvermogen*, „betrekking” in de algemeenere beteekenis van *verhouding* ¹⁾, enz. enz.

De schrijver van *Lingua* heeft gemeend dit gebruik, dat hij als een *misbruik* beschouwt, te moeten *verwerpen* en er naar gestreefd zich doorlopend in *gewoon* en *natuurlijk Nederlandsch* uit te drukken.

Een gevolg van het aannemen dezer regel is natuurlijkerwijze een *verschil* in woordgebruik met de bovenbedoelde werken. Van *misverstand* of *begripsverwarring* hieruit voortvloeiend zal, naar hij vertrouwt, moeielijk sprake kunnen zijn, vooral omdat van bijna iedere term, die in dit boek een eenigszins belangrijke plaats inneemt, geregeld vooraf een *uitvoerige* alle dubbelzinnigheid buitensluitende *definitie* wordt gegeven.

Slechts een drietal termen moeten hier nog in 't bijzonder besproken worden, nl. de termen *waarneming*, *voorstelling* en *herinnering*,

Waarneming (pag. 1) heet in *Lingua* de eenvoudigste soort van *zinsindruk-opneming*, die ook bij *zeer lage diersoorten* voorkomt.

Voorstellingen zijn niet de *Vorstellungen* van Wundt e. a., maar een *blijvend korrelaat* daarvan *in ons*, dat aan de gedachtenvorming deelneemt.

Herinnering (pag. 18) is het *algemeene herinneringsvermogen*.

¹⁾ Ook bestaat (in grammatische werken) „*betrekkingswoorden*” als een algemeene term voor alle woordsoorten, die een verhouding uitdrukken.

**DOOR WELKE REDENEERING KOMT MEN TOT DE
AANNEMING VAN EEN STELSEL VAN ZICHT-
BARE FIGUREN VOOR DE WETEN-
SCHAP DER TAAL.**

I. Beschouwt men in verschillende *oude of nieuwe, Europeesche* of *niet-Europeesche, literatuur-hebbende* of *geen-literatuur-hebbende* talen der wereld de *grammatika* of *spraakleer*, zooals zij zich voordoet in 1°. de bouw en samenstelling der volzinnen, 2°. de beteekenis der *kortste en zwakstbetoonde woorden* en 3°. het *beteekenisverschil* tusschen verschillende van één zelfde woord voorkomende *konjugacie-* of *déklinacievormen*, dan blijkt:

vooreerst dat in alle talen een in hoofdzaak *gemeenschappelijk* stelsel van *abstracte begripsonderscheidingen* wordt toegepast,

ten tweede dat in het streng logische der onderscheiding de talen der *oudste tijden* niet onderdoen voor die der nieuwere en de talen der *onbeschaafde volken* niet voor die der beschaafde,

ten derde dat de *personen* of *individuën*, die zich in een taal natuurlijk uitdrukken in 't algemeen genomen (kunstmatig taal-onderricht buiten rekening gelaten) *geen bewuste kennis* hebben van de *begripsonderscheidingen*, waarvan de door hen met onberispelijke juistheid gesprokene taal geregeld doorlopend gebruik maakt.

II. De bovenvermelde waarheden geven aanleiding tot een *algemeene onderstelling* omtrent het wezenlijkst wezen der taal, een aanvankelijk slechts *gissende* en *vermoedende* onderstelling, maar die bij dieper doordenken langzamerhand meer op een *zekerheid* gaat lijken, een onderstelling, die zich uitspreekt in deze woorden: In de menschelijke taal openbaart zich een geheimzinnige niet in onze volbewuste handelingen zich voordoende

inrichting van het menschelijk denkvermogen, een *begrippenschiftingstoestel* van onze denkorganen in dezelfde zin als waarin door ons netvlies een *kleurenschiftingstoestel* en door onze gehoororganen een *tonenschiftingstoestel* wordt geleverd.

III. De onder II omschrevene denkinrichting (aangenomen dat er zulk een inrichting bestaat) werkt *onbewust* of althans *onvolledig-bewust*. In de uitdrukking *onbewuste* (of *onvolledig-bewuste*) *denkwerking* ligt een schijnbare tegenstrijdigheid, omdat *alle* denken uiteraard een blijkgeving van *niet-dood-of-plant-zijn* en tevens een *helder opduiken* van iets wat *niet helder was* onderstelt, hetgeen met *onbewustheid* niet vereenigbaar schijnt. Dit bezwaar kan m. i. opgelost worden op de volgende wijze. Onder *onbewuste* of *onvolledig-bewuste denkwerking* wordt verstaan een denkwerking waarvan de afzonderlijke manifestaciën (telkens op nieuw maar steeds met tusschenpoozen voorkomend) een zoo uiterst *kleine tijdruimte* in beslag nemen, dat de *aandacht* van het individu, waarbij zich de werking voordoet, *niet* op die werking kan gevestigd worden, terwijl ook tot de *herinnering* van dat individu de werking niet doordringt. — Uit deze bepaling zou men oppervlakkig oordeelende al zeer licht meenen te kunnen opmaken, dat de niet of onvolledig bewuste denkwerking dus ook voor het individu waarbij zij zich voordoet *niet de minste waarde* kan hebben. Doch deze gevolgtrekking is niet gewettigd. Het laat zich namelijk zeer gemakkelijk aannemen, dat de zeer kortstondige werking in de denkorganen van het individu telkens een op zich zelf onmerkbaar spoor of indruksel nalaat, dat *in verbinding met andere* al of niet gelijksoortige sporen of indruksele een *nawerking* kan veroorzaken van minder vluchtige aard, welke *nawerking wél* tot het bewustzijn en tot de herinnering der individuën doordringt. Hebben nu deze laatstbedoelde meer *samengestelde* denkwerkingen ontegenzichelijk *waarde* voor de individuën, dan moet even ontegenzichelijk een gedeelte van die waarde worden toegekend aan de *kortstondige* werkingen der eerstbesprokene soort, omdat nl. deze tot de vorming der laatstgenoemde *hun aandeel* hebben bijgedragen.

IV. Aannemende, dat de bijzondere denkinrichting *bestaat*,

aannemende, dat zij zich *niet* in onze bewuste handelingen openbaart, aannemende, dat zij aan onze *taalvorming* als *interne, onbewuste faktor* deelneemt, aannemende, dat zij voor ons eenige waarde en beteekenis heeft en aannemende eindelijk, dat (wat zeker geen al te gewaagde bewering is) aan konstateeren en nader onderzoeken dezer inrichting *langs rechtstreeksche, anatomische weg* nog voorloopig niet valt te denken, komen we als van zelf tot de vraag, in hoe ver het mogelijk is omtrent dit verborgene maar belangwekkende iets eenige kennis te verkrijgen. Het eenige redelijke antwoord op deze vraag is bij eenig nadenken het volgende: Laat ons nagaan of de onbekende inrichting, zich aan ons voordoende alleen in de verschijnselen der menschenlijke taal, misschien de een of andere geregeld doorlopende *analogie* of *vergelijkbaarheid* vertoont met *iets anders, dat ons niet onbekend is*. — Is nl. dit *analoge* of *vergelijkbare bekende* iets niet te vinden, dan zullen we ons hebben neer te leggen bij de erkentenis, dat we althans voorloopig van het bedoelde onbekende iets *niets naders kunnen weten*. — Intusschen is het duidelijk, dat de onvindbaarheid van het analoge of vergelijkbare iets niet mag worden aangenomen dan *nadat* in alle richtingen tevergeefs daarnaar is gezocht.

V. Het zoeken naar het analoge of vergelijkbare bekende iets kan bij systematische opvatting bezwaarlijk anders geschieden dan door een reeks van vragen, die achtereenvolgens worden gesteld om met *ja* of met *neen* te worden beantwoord. Uit den aard der zaak kunnen dit alle slechts vragen zijn van het model van deze: „Kan de *onbewuste denkverrichting*, die het onbekende substraat vormt van de verschijnselen der universeele spraakleer, wellicht op eenige wijze analoog of vergelijkbaar zijn met ... de *bewegingen* van onze *spieren*?” — „Is het mogelijk zich haar voor te stellen als min of meer overeenkomstig met ... *gevaarwordingen* of *aandoeningen* als *pijn* en *genot*?” — „Zijn beschouwingen te vinden waardoor haar verschijnselen gegroepeerd zouden worden volgens dezelfde regels als de verschijnselen van ons *reuk-* of *spraakvermogen* of van onze *tastzin*?” — Bijna al deze vragen kunnen bij aandachtige beschouwing vrij onmiddellijk

beantwoord worden met *neen*. — Dat de *interne denkverrichtingen*, waarvan hier sprake is, niet analoog of vergelijkbaar zijn met *spierbewegingen*, met *genot-* of *smartaandoeningen*, met *reuken*, met *smaken*, met *tastindrukken*, of wel met *toonhoogten* enz. enz. doet zich onmiddellijk aan ons als een zoo goed als onweerspreekbare waarheid voor.

VI. Zoo komen we er als van zelf toe (want het aantal *mogelijke* vragen van dezelfde soort is lang niet onafzienbaar groot) om b.v. in de tiende of twaalfde plaats onze vraag te stellen als volgt: „Kan de onbewuste denkverrichting, die het onbekende substraat vormt van de verschijnselen der algemeene spraakleer, op eenige wijze analoog of vergelijkbaar zijn met *gezichtbeelden*, met *vorm-* en *ruimtevoorstellingen*, meer bepaaldelijk met *eenvoudige planimetrische lijnfiguren*?” — Deze laatste vraag kan voorloopig al vast niet onmiddellijk beantwoord worden met *neen*. We zijn dus volkomen gerechtigd tot een *nader onderzoek* in de laatstgenoemde richting. — We nemen achtereenvolgens verschillende verschijnselen uit de spraakleer van onverschillig welke taal en probeeren of het mogelijk is die verschijnselen door middel van eenvoudige planimetrische figuren te verzinneijken... Het resultaat van deze proefnemingen, genomen met om 't even welk verschijnsel van onverschillig welk taalsysteem der wereld, valt (voor zoo ver althans mijn eigen ervaring reikt) altijd onveranderlijk in beslist gunstige zin uit. Wij kunnen *overal* en *altijd* figuren teekenen en, wat meer zegt, wanneer een dezer figuren eenmaal goed oordeelkundig geteekend is, wordt door die teekening het wezen der bijzondere begripsonderscheiding, waarvoor zij vervaardigd is, *eenvoudiger* en *vollediger* en *nauwkeuriger* uitgedrukt dan door eenige *beschrijving in woorden* zou kunnen geschieden.

VII. De door mij in dit boek geleverde figuren en beschrijvingen van figuren zijn elk afzonderlijk te beschouwen als *hypotheses* van een *vérvewijderde graad*. Om zulk een figuur of figuurbeschrijving in bijzonderheden uit te werken, moet men (althans voorloopig) de fantasie en ook hier en daar de willekeur laten meehelpen. — *Gezamenlijk met hun allen* geven intusschen deze

figuren en figuurbeschrijvingen een naar mij voorkomt onomstootelijk bewijs van de algemeene waarheid, dat de *interne grammatika in een verhouding van doorlopende analogie of vergelijkbaarheid staat met voorstellingen van vorm en van ruimte* en dat dus ook langs deze weg eerder dan langs eenige andere mettertijd een volledige verklaring te wachten is van dit tot dus ver zoo goed als niet onderzochte onderdeel van het menschelijk denken.

en tijd?

INHOUDSOPGAVE.

Voorrede	Pag. 1—6
EERSTE GEDEELTE — DE DENKENDE MENSCH.	
Waarneming — ikheid — gewaarwording — indrukken — terugwerking — wil (vaststelling van de onontbeerlijkste <i>hoofdbegrippen</i>).	Pag. 6—10
Waarnemingen — wereldvoorstelling — wereldbeeld — verschillende splitsingen van het wereldbeeld — gedachten — aandacht of opmerksaamheid — terugroeping of herinne- ring (vervolg van de ontwikkeling der hoofdbegrippen — algemeene schets van verschillende soorten van ge- dachten — voorbeeld van de leeuw en de ree).	10—18
Hypothetische beschrijving van een abstrakt vereenvoudigd wereldbeeld — eenvoudigste abstrakte voorstellingen — velerlei afgeleide voorstellingen (De allereenvoudigste abstrakte voor- stellingen van de mensch voorgesteld door een enkele gekleurde plaat — <i>Hoe</i> we langzamerhand alle andere voorstellingen hebben afgeleid).	18—23
Voorstelling en gedachte — Voorstelling en begrip (Wat we onder die woorden hebben te ver- staan en hoe we ze van elkander moeten onderscheiden).	23—29
De ziel — Het bewustzijn (Welke rol vervult de <i>ziel</i> of het inwendig <i>gevoelsvermogen</i> ten opzichte van de <i>taal?</i>).	29—32

Nadere bepalingen van het speciale mensche-
lijke denken (de geheimzinnige bijzondere denkwerking,
waarop de taalvorming berust). 32—34

**Opvolging van gedachten in gedachtenreeksen —
overgangen tot een nieuwe gedachtenreeks —
gedachtenkoppels — vermeldende, omschrijvende
enz. bestanddeelen in de gedachtenkoppels — het
beeld der gedachte en zijn deelen** (Voorbeelden uit
het werkelijk leven. „k Ben moe van 't klimmen”.
Direkte samenstelling der gedachten (bl. 35).
Voorbeelden uit het leven. Indirekte samenstel-
ling der gedachten (met voorbeelden) (bl. 37). Ont-
leding van enkelvoudige gedachten — plaat-
selijke groepeerings der elementen — Hoever
dit doorgaat, waar het ophoudt (Een gedachte als
de bakker brengt zijn klanten het brood geteekend als een
figuur — Nadere bepalingen voor zulke gedachten. Hoe
men ook deze in teekening brengt. Wat we *des noods*
ook nog en wat we *in 't geheel niet* kunnen uitteekenen). 38—43

TWEEDE GEDEELTE — DE MENSCHELIJKE TAAL.

Noodzakelijkste grondbegrippen. 43—46

Enkelvoudige en samengestelde volzinnen
(Voornaamste soorten met voorbeelden — Hoe men soorten
van zinnen met soorten van woorden kan vergelijken.). 46—48

Indeeling der enkelvoudige zinnen (de zooge-
naamde „redkundige ontleding” volgens nieuwere op-
vatting hervormd). 48—52

Vorming der volzinnen binnen onze denk-
organen (Wat gebeurt er al zoo in mijn hersenen vóór
ik kan zeggen: *ik zal het pak dan maar opnemen?*) . . 52—54

Begrippen en voorstellingen in woordgedaante.

Hoofdbeginsel der onderscheiding 55

Eerste Indeeling (verdeeling in *tweën* volgens de scheiding tusschen *ziel* en *geest*). 55—56

Tweede Indeeling (verdeeling in *vijven* volgens voorname onderscheidingen in de beteekenis). 56—59

Derde Indeeling (verdeeling in *elven* volgens fijnere onderscheidingen in de beteekenis — Hoe men voor al deze soorten *afzonderlijke teekeningen* kan ontwerpen). . 59—65

Indeeling volgens stelling en vorming (*andere soort* van verdeeling (weer van voren af aan) in *zeven* soorten — *In hoe ver* deze nieuwe verdeeling met de andere overeenkomt. Wat *participia* zijn en waarom de *merkteekwoorden* hier niet meedoen.) 65—67

Bizondere indeelingen bij de merkteekwoorden. (Hoe bij de merkteekwoorden een menigte ragfijne onderverdeelingen te maken zijn, die men niet weer kwijt kan raken als men ze eenmaal gemaakt heeft. (Plaatsingswoorden Bl. 68—70, Aanduidingsw. 70—76). Verschillende hulpmiddelen om nooit een plaatsingswoord met een aanduidingswoord te verwarren — Weer eenige figuren — *Wage zu träumen*). 67—76

Ikheidsnoemwoorden. (Wat het interessante is in woorden als *ik, jij* — *het* — Het *ikheidomgevende niet-ik* — „*Daar zit 'et 'em*”). 76—80

Verwisseling van woordsoort door beteekeniswending (Het *bal masqué* van de woordsoorten — Hoe een gemaskerd woord nog altijd te herkennen is — Welke woorden *nooit zonder masker* verschijnen — Hoe wij in allerlei gevallen de woorden: *Ik wensch van uw zijde* tot nul herleiden — *Ellips* in „*Brand*” enz.). . . 80—85

(Drie soorten van *prépozicies*. 85

Meer uitvoerige bespreking der volzinwoorden. (Elk volzinwoord een heele zin met *ik*. Uitroepwoorden (Bl. 86—87), Beslissingswoorden (Bl. 87), Invoegselwoorden (Bl. 87), Zinbindwoorden (Bl. 88) — „Konjunkcies van tijd” bestaan eigenlijk

niet — Konjunkcies in <i>geen</i> opzicht gelijksoortig met prépozicies — Rézumeerende tabel voor de vergelijking van <i>volzinwoorden</i> en <i>niet-volzinwoorden</i> — twee soorten van konjunkcies — Verwantschap tusschen verschillende soorten van <i>volzinwoorden</i> — Gedachtengang bij 't uitgaan zonder <i>parapluu</i> — Uitvoerige bespreking van de <i>invoegelwoorden</i> — Hoe we op 52 manieren kunnen varieeren: <i>Geef de boeken hier</i> — Die <i>invoegselwoorden</i> zijn <i>enfants terribles</i> en <i>verraders!</i> — Hetzelfde woord <i>somtijds</i> <i>invoegselwoord</i> en <i>somtijds</i> niet — De grieksche <i>partikels</i> — <i>Twijfelachtige gevallen</i>	85—102
Bizonderheden. (Koppels — „ <i>lidwoorden</i> ” — 't fransche <i>du, des</i> — eigenlijke en oneigenlijke <i>adverbia</i> — drieërlei <i>te</i> in het Hollandsch — ook <i>niet-volzinwoorden</i> <i>somtijds</i> half en half beziel).	102—107

DERDE GEDEELTE — DE SPRAAKLEER IN ENGERE ZIN.

Inleidende beschouwing — Stam en toevoegselen	108—110
Het Meldwoord. De <i>krachtlijn</i> en de <i>voortdu- ringslijn</i> — Drieërlei <i>voorwerpen</i> — Vier soorten van <i>meldwoorden</i> (met teekeningen) — Andere verdeling naar de beteekenis	110—116
Voltooiingsvorm (een <i>bliksemstraal</i> in een <i>lijst</i> — de vier natuurlijke voltooiingsvormen met <i>figuren</i> — Sekundaire voltooiingsvormen — Hoe mooi het in 't <i>Russiesch</i> is ingericht).	116—122
Voorstellingswijze (gekleurde verlichting door de stemmingen der ziel — groepeerende tabel van <i>voltooiingsvormen</i> en <i>voorstellingswijzen</i> (op bl. 123) — tweeërlei <i>zou</i> in 't Hollandsch — het wezen der voorstellingswijzen — „Als het morgen 'es <i>regende</i> . . .” — Wat de <i>taalvormen</i> van de <i>Imperativus</i> aan de beoefenaars der <i>zielkunde</i> kunnen leeren.)	122—127
Werkingsrichting (de <i>werkingslijn</i> in verschil-	

	Pag.
lende stellingen — acht figuren van de werkingsrichting).	128—129
Ikheids of persoonsgraad.	130
Gedachtstelling met teekening	131
<i>Kortere namen voor voltooiingsvorm, enz. enz.</i> . . .	132
Stam en toevoegselen bij het meldwoord — (Eigenaardigheden in 't Javaansch, in Hebreeuwsch- Arabiesch en in onze eigene taal — De totaalsom der vormen van een meldwoord voorgesteld door een <i>boom</i> (met een groote plaat op bl. 135.)	133—135
Buitenvormingen (niet te verwarren met de eigenlijke <i>konjugacie</i> — Bizonderheden in Arabiesch, Slaviesch, Germaansch — De <i>progressive form</i> in het Engelsch).	136—137
Het Beschrijfwoord. (Onderscheiding van soorten — Verwantschap met het meldwoord — Trappen)	138—140
Het Noemwoord. Een noemwoord op zich zelf een vod zonder waarde, — soorten van noemwoorden.	141—143
Afzonderingsgraad (enkel- en meervoud — de merkwaardigheid van 't getal <i>twee</i> — „ <i>Heb je kinderen?</i> ”)	144—145
Betrekingsgraad (Het noemwoord met meer of minder aansluiting aan de <i>bewegingslijn</i> — De drie <i>hoofdbetrekkingen</i> — De zes <i>tweederangsbetrekkingen</i> — Hoe deze betrekkingen uit het vereenvoudigde wereld- beeld voortkomen — Een menigte <i>overdrachtelijke be- trekkingen</i> — Waarom die eigenlijk niet stuk voor stuk meetellen — De eenige <i>derderangsbetrekking</i> met haar vele beteekenissen, die eigenlijk één zijn — Eigenaar- dige Genitiefvorming in Indo-Europeesche, Semitische, Oeral-Altäische en Polynезische talen — Sjineesch = Hollandsch — Opmerking omtrent de drie rangen — De <i>déklinacie</i> in Sanskrit, Grieksch, Latijn, Hoogduitsch enz. — <i>Sekundaire</i> of <i>samengestelde</i> betrekkingen — 't Recept voor amandeltaart of sitroenvla interesseert ons minder.)	145—158

Het geslacht of de individueeringsvorm van het noemwoord (vooral in Indo-Europeesch en Semitiesch) (Wat is eigenlijk zonder liegen „geslacht“? — Uitvoeriger omschrijving van de voornaamste dingen en zaaksoortige groepen — Hoe de geslachten in de taal waarschijnlijk zijn ontstaan („Het rotshol verwarmt ons“ — Dingbedoelende woordvormen — Zaakbedoelende woordvormen — Wat zeiden onze Indo-Europeesche voorvaders als ze een schildpad zagen kruipen?) — „Geslachtsregels“ volgens de klank — Geslachten in Romaansche, enz. talen, in Bantoe- en Druïdische talen — Welke talen kennen in 't geheel geen „geslachten?“) 158—166

De vormen van 't beschrijfword in Indo-Eur. talen (Sanskrit, Latijn, Grieksch, Slaviesch, Gotiesch, Hoogduitsch, Skandinaviesch, Hollandsch — In 't Engelsch het eenvoudigst) 166—168

SAMENGESTELDE EN AFGELEIDE WOORDEN.

Samengestelde woorden (Vergeleken met plaatsels). 168—169

Afgeleide woorden (niet te verwarren met buigingsvormen) 169—170

VERSCHILLENDE TIEPEN OF KARAKTERS VAN TALEN.

(De onderscheidingen zijn grootendeels kunstmatig — Ongegronde vertelsels omtrent de Bantootalen) . . 171—174

SLOTWOORD. (Een Begrippenschiftingstoesel in onze denkorganen). 175—176

ERRATA.

Pag. 52 reg. 11 en vlg. moet gelezen worden wat hier volgt:
aldus, als-volgt (of *als-voorgaat*) of (nog meer in den breede
omschreven) *door de hier-volgende* (of *hier-vóórgaande*) *klank* of
uitroep. Dus enz.

Pag. 115. Onder de eerste figuur leze men *Geenzijdig-aan-*
bindend.

Pag. 128 reg. 7 staat *genus Actirum*, lees *genus Activum*.

Pag. 165 reg. 3 v. ond. staat *dat indiervoege*, lees *indiervoege dat*.

* * *

Voor de algemeene wetenschappelijke vorming van een taalleeraar heeft Universeele spraakleer een veel grootere waarde dan de speciale grammatika van Grieksch of Latijn.

LINGUA.

Beknopt hand- en leerboek van Algemeene en Nederlandsche
Taalkennis.

EERSTE GEDEELTE.

DE DENKENDE MENSCH.

Waarneming — ikheid — gewaarwording. — indrukken —
terugwerking — wil.

Bij alle hogere en zelfs bij betrekkelijk zeer lage diersoorten komt *waarneming* voor. De waarneming wordt mogelijk gemaakt door een eigenaardige gesteldheid der bewerktuiging van het bezielde lichaam, die de strekking heeft om een aan het oppervlak plaats vindende aanraking of drukking tot in de centrale deelen te laten voortwerken. Het wezen der waarneming is dit, dat een *verandering*, die in de *omgevende buitenwereld* zich voordoet, geregeld en standvastig gevolgd wordt door een *daaraan beantwoordende verandering* in de centrale deelen van het individu zelf.

Bij de laagste soorten van dieren bestaat maar *één* soort van waarneming, het *gevoel*. — Bij de eenigszins hogere zijn er twee soorten, *gevoel* en *gezicht*. Tusschen gevoel en gezicht bestaat deze verhouding, dat het gevoel alleen de *onmiddellijk aangrenzende*, het gezicht daarentegen de *verder verwijderde* bewegingen of werkingen in zijn waarneming betreft. Voor de hogere diersoorten laat zich de scheiding op deze wijze vaststellen, dat het *gevoel* hoofdzakelijk de toestanden van *het individu zelf*, het

gezicht daarentegen die van *de wereld buiten het individu* tot voorwerp heeft. Het *gezichtsvermogen* is *plaatselijk beperkt* (oogen, oogvlekken) het *gevoelsvermogen* niet.

Een *derde* soort van waarneming bij de eenigszins hoogere diersoorten is het *gehoor*. Het gehoor is een *plaatselijk beperkte* waarnemingsvorm met *functioneële beperking* tot de waarneming van *akute* of *oogenblikkelijke bewegingen*. Het *gehoor* bij de dieren is niet veel meer dan een eenvoudig *alarm- of waarschuwingsmiddel*. Alleen bij de mensch bestaan twee hoogere toepassingen van het gehoor, nl. in de eerste plaats de *gesprokene taal* en in de tweede plaats de *muziek*. Niettegenstaande dit mag het gehoor zelfs bij de mensch nog steeds een *betrekkelijk ondergeschikte* soort van waarneming heeten.

Wat *reuk* en *smaak* betreft moet hier eenvoudig gezegd zijn, dat ze geen van beide als *afzonderlijke* waarnemingsvormen verdienen te worden aangemerkt, maar alleen als *plaatselijk en functioneel* gespecializeerde soorten van *gevoel*. De *reuk* is nl. een plaatselijk gevoelsvermogen dat uitsluitend door *gasvormige*, en de *smaak* een plaatselijk gevoelsvermogen dat uitsluitend door *vloeibare stoffen* kan worden in werking gesteld.

(Zeer strikt genomen zouden *alle* waarnemingsvormen *zonder onderscheid*, dus ook het *gehoor* en het *gezicht*, als gespecializeerde gevoelsoorten kunnen worden opgevat. Het verschil in *werking* en in *openbaring* is echter hier zoo ontzachelijk sterk, dat het handhaven der onderscheiding ook in streng wetenschappelijke beschouwingen zeer stellig te verdedigen is.)

Aan alle diersoorten wordt (in meer of minder ontwikkelde gedaante) een *individualiteit* of *ikheid*, d. w. z. een *eenheidvormende waarnemingsinrichting* toegeschreven. Een *ikheidsgevoel* ontstaat (bij eenigszins hoogere diersoorten) door de *aaneensluiting* van *verschillende gelijktijdige* of *opeenvolgende* waarnemingen. Het *ikheidsgevoel* laat zich omschrijven als een onbestemd gevoel of besef van iets *enkelvoudigs* en *ondeelbaars*, dat *aan geenerlei verandering deelneemt* en *zich van de geheele omringende buitenwereld afscheidt*. Het gevoel dus van dit enkelvoudige en ondeelbare,

aan geenerlei verandering deelnemende, van de geheele omringende buitenwereld zich afscheidende iets is het *ikheidsgevoel* en de *onderstelde enkelvoudige en standvastige bron of oorzaak* er van noemen wij de *ikheid* of het *ik*. Het *ikheidsgevoel* moet niet verward worden met de *ikheidsvoorstelling*, waarover wij later zullen spreken. Het *ikheidsgevoel* laat zich bij *zeer lage*, de *ikheid* zelf bij de *allerlaagste* diersoorten onderstellen, een *afzonderlijke voorstelling* van de *ikheid* daarentegen kan alleen bij de mensch en bij enkele *zeer hoog ontwikkelde* diersoorten voorkomen.) Het *wezen* der *ikheid* en haar gesteldheid bieden aan het oordeel van de beschouwer een bijna onoplosbaar raadsel van tegenstrijdigheden aan. Door iedere waarneming, die eenigszins sterk van voorafgaande waarnemingen verschilt, wordt de vorm en toestand van de *ikheid* oogenblikkelijk aangetast en om zoo te zeggen *verwongen*. Maar op die aantasting volgt geregeld een *terugwerking*, die de strekking heeft om de aangetaste *ikheid* weder *geheel dezelfde* als vóór de aantasting te doen worden. De *ikheid* *streeft* en *worstelt* voortdurend naar *onveranderlijkheid* in het midden der veranderingen, naar *eenheid* in het midden der verdeeldheid en naar *eeuwig voortbestaan* in spijt van het voortdurende sterven. In haar *algemeene normale* gesteldheid, die telkens door de waarnemingen verstoord en bedreigd wordt, maar zich telkens onmiddellijk weder herstelt, wordt de *ikheid* van alle zijden gelijkvormig door de buitenwereld ingesloten en heeft zij geen andere eigenschappen dan absolute *gelijkvormigheid met zich zelf*. Trots de oogenblikkelijke verwringingen van haar vorm is zij in wezen *onveranderlijk* en *blijvend*. De eenige niet oogenblikkelijke meer duurzame wisselingstoestanden, waaraan zij onderhevig is, zijn die van *zwellen* of *krimpen* in de aanraking met de omgevende wereld. Bij het *zwellen* der *ikheid* *wijkt* om zoo te spreken de omgevende buitenwereld *aan alle zijden gelijkvormig voor de ikheid uit*, bij het *krimpen* daarentegen sluit zich die buitenwereld met dezelfde gelijkvormigheid *vaster om haar samen*.

De oogenblikkelijke verstoringen of verwringingen, die de

ikheid door de werking der waarneming ondergaat, zijn de *waarnemingsindrukken*, korter eenvoudig *indrukken* genaamd.

De meer duurzame wisselingstoestanden der ikheid zijn de *gewaarwordingen* of *zelfvoelingen*. De *zwellung* der ikheid is de *lust* of het *genot*, haar *krimping* de *onlust* of de *smart*. Door verschillende *wijzigingen* (uit velerlei bijzondere *voorstellingen-begeleiding* voortkomende) van de beide hoofdgewaarwordingen *lust* en *onlust* of van *uit de beide factoren samengestelde volgreeksen* ontstaan *alle denkbare bijzondere gewaarwordingen* als *vreugde*, *blijdschap*, *verdriet*, *liefde*, *haat*, *dankbaarheid*, *medelijden*, *berouw* enz.

De *terugwerking* der ikheid tegen de verstoringen of verwringingen, die haar door de waarneming worden aangedaan, is de *wil*. In zijn wezenlijkst wezen is namelijk de wil niet anders dan dit eene: de strekking om steeds onder alle omstandigheden *zich zelf te blijven zijn*. Slechts de *omstandigheden*, geleverd door velerlei onderscheidene *waarnemingen*, zijn verschillend. Doordat nu diensgevolge de aantastingen der ikheid steeds verschillend zijn, moet uit den aard der zaak ook de *terugwerking* zich in elk afzonderlijk geval weder door geheel eigenaardige bijzonderheden kenmerken.

**Waarnemingsprodukten — wereldvoorstelling — wereldbeeld —
verschillende splitsingen van het wereldbeeld — gedachten —
aandacht of opmerkzaamheid — terugroeping
of herinnering.**

De *herhaling* van een zelfde of van gelijksoortige waarnemingen kan geacht worden een min of meer blijvende aandoening of wijziging te veroorzaken van bepaalde plekje in de *geleidende lichaamstof*, waardoor de waarneming geleverd wordt. Een plaatselijke inwerking van deze soort is een *waarnemingsprodukt* en het is een voor de kennis van het bewuste leven ten hoogste

belangwekkende eigenaardigheid, dat de op deze wijze meer of minder blijvend aangedane plekjes van de geleidende lichaamstof (bepaaldelijk van het zenuwgestel) *niet* als deelen van het *eigen ik*, maar wel als deelen van de *omgevende wereld* worden gevoeld. De *waarnemingsprodukten* worden zodoende tot elementen van een *wereldvoorstelling*, die minder of meer volledig is naarmate de *waarnemingsprodukten* in minder of meer aaneensluitende samenhang met elkander voorkomen.

De vorming van een *wereldvoorstelling* kan maar *zeer onvolledig* zijn bij die diersoorten, waar van de waarnemingsvormen alleen het *gevoel* aanwezig is. Zeer bepaaldelijk is dit het geval met wezens, in wier leven bovendien zoo goed als geen *verplaatsing* of *voortbeweging* voorkomt, zooals bij het koraaldier of de paalworm. De allereerste of eenvoudigste elementen van een wereldvoorstelling zijn waarschijnlijk die, waardoor alleen de onderscheiding tusschen *aangeraakt-worden* en *niet-aangeraakt-worden* en slechts een weinigje minder eenvoudig die, waarbij in aansluiting met het *aangeraakt-worden* een bij-onderscheiding tusschen *boven-* en *benedenzijde* of tusschen *vóór-* en *achterzijde* wordt in 't leven geroepen. De onderscheiding van het *boven* en *beneden* ontstaat reeds bij zeer laag ontwikkelde diersoorten door de waarneming van de werkingen der *zwaartekracht* — de onderscheiding van het *vóór* en *achter* eerst bij eenigszins hoogere door de waarneming der werkingen van het *licht* (tot welke waarneming een eigenlijk *gezichtsvermogen* niet direkt noodzakelijk is). Zijn de vier hoofdpunten: *boven*, *onder*, *vóór* en *achter* behoorlijk onderscheiden, dan kan zich daaruit gaandeweg door geleidelijk voortgaande splitsing of indeeling der afstanden een *kring* of *krans* als eenvoudigste vorm van samenhangende wereldvoorstelling ontwikkelen. Dat er behalve de vier hoofdpunten *nog twee andere* n. l. *zijdelings-rechts* en *zijdelings-links* bestaan, m. a. w. dat de wereld niet twee, maar drie verschillende afmetingen heeft, kan eerst bij een veel hoogere ontwikkeling en dit wel hoofdzakelijk door middel van de *voortbeweging* ontdekt worden. *Na* deze ontdekking verandert de wereldvoorstelling door geleidelijke indeelingen van de ruimte in *alle* richtingen van een *kring* of *krans* tot de

holle zijde van een bol. De tot zoo ver gevorderde wereldvoorstelling bepaalt zich nog altijd bijna uitsluitend tot de *onmiddellijk aangrenzende deelen* der buitenwereld.

Door de ontwikkeling van het *gehoor* en de allereenvoudigste soort van *gezichtsvermogen* ontstaan voor het eerst de voorstellingen van *grootere of kleinere afstand*.

Heeft zich eindelijk een *in alle opzichten volkomen gezichtsvermogen* ontwikkeld, dan wordt op eens de geheele wereldvoorstelling in een tal van opzichten zeer belangrijk uitgebreid en verfijnd. Alleen het gezichtsvermogen toch is in staat om aan een individu in één oogenblik een *samenhangende* en *in bijzonderheden uitgewerkte wereldvoorstelling* te verschaffen, die *niet* alleen de naaste omgeving, maar zelfs tamelijk groote afstanden omvat. Bij volledige ontwikkeling van het gezichtsvermogen wordt de wereldvoorstelling tot een *wereldbeeld* met in alle richtingen tegen elkaar afgeteekende *vormen* en *kleuren*. Op dit laatstbeschrevene standpunt staan de hoogste dieren en *wij zelf*.

Als een tusschenvoegsel in de gang van onze beschouwingen veroorloven wij ons hier een kleine uitweiding omtrent de *betrekkelijke waarde* van de menschelijke wereldvoorstelling op zich zelf beschouwd.

Ofschoon nl. het bezit van een zoo fijn en uitvoerig uitgewerkt beeld van de wereld zonder twijfel een ontzachelijk groot voordeel is, en dit vooral voor ons menschen, die door middel van ons redelijk denkvermogen ons deze wereldvoorstelling door een tal van geriefelijke toepassingen ten nutte kunnen maken, moet echter met nadruk hier vermeld worden, dat onze door de zinnelijke waarnemingsvermogens, hoofdzakelijk door het gezichtsvermogen geleverde wereldvoorstelling, hoe fijn en uitvoerig ook, toch ten slotte niet meer dan een wereldvoorstelling en dus *de wereld zelf niet is*, dat dus ook de *onderdeelen*, waaruit zij bestaat, *niet* de onderdeelen van de *werkelijke wereld* zijn, maar eenvoudig *elk afzonderlijk* aan *afzonderlijke aandoeningen* van *bepaalde plekjes* in ons *zenuw- en hersengestel* te danken zijn en dat als gevolg van dit alles onze geheele wereldvoorstelling van die van een

koraaldier of een paalworm *alleen in de fijnere uitwerking der bijzonderheden, maar niet in het wezenlijkst wezen der hoofdzaak onderscheiden is.*

Wanneer wij de vraag stellen, welke zaken het zijn, waarmee ons het door het gezichtsvermogen aangeboden *wereldbeeld* direkt op zich zelf in kennis stelt, dan zou men oppervlakkig oordeelende geneigd zijn daarop te antwoorden, dat dit alle *bestaande wereld-elementen* of in de wereld voorkomende *voorwerpen* zijn, nl. *hemel, aarde, zee, bergen, bosschen* en verder ook bij een fijnere onderscheiding *wolken, zon, maan, sterren, boomen, planten, struiken, dieren en menschen*. Dit antwoord is echter volkomen *onjuist*. Van al de opgenoemde zaken of voorwerpen is er inderdaad *geen enkele*, waarvan een zelfs oppervlakkige voorstelling zou kunnen ontleend worden aan het zinnelijke wereldbeeld *op zich zelf*. Tot de verkrijging van ieder dezer voorstellingen is een lange reeks van *ervaringen* en *ontdekkingen* noodig, die eerst zeer langzaam en geleidelijk met behulp van eenvoudiger voorstellingen kunnen worden bereikt. Het wereldbeeld van ons gezichtsvermogen, hoe fijn en veelomvattend ook, is *geheel op zich zelf* genomen niet in staat iets anders voor ons uit te spreiden dan een verwarde aaneenschakeling van tegen elkander afstekende *lijnen* en *kleurplekken*. Uit die lijnen en kleurplekken *kan* weliswaar de wereld met haar elementen en voorwerpen worden *ontdekt* en *ontraadseld*, maar deze ontdekking en ontraadseling kan alleen langzaam en geleidelijk en *met behulp van andere middelen dan het gezichtsvermogen* en de overige zinnen *geschieden*.

De voortgezette beschouwing van het breede veld van tegen elkaar afstekende lijnen en kleurplekken, dat ons volgens het bovenstaande door het zichtbare wereldbeeld wordt aangeboden, de voortgezette beschouwing van dat raadselachtig samenstel heeft ondanks de boven aangestipte waarheid voor de waarnemende wezens een *zeer hooge waarde*. Door die voortgezette beschouwing toch ontstaan bij het waarnemende wezen langzaam aan de eerste *gedachten*. Hierbij moet terstond deze beperkende opmerking gemaakt worden dat het wereldbeeld voor zoover het

in rust is geenerlei gedachten kan doen ontstaan. De gedachten worden bij het waarnemende wezen geboren door het beschouwen der *bewegingen en veranderingen* in het wereldbeeld.

De gedachten, die op deze wijze ontstaan zijn, van vijfderlei soort. Men onderscheidt namelijk: 1° *verplaatsingsgedachten*, 2° *veranderingsgedachten*, 3° *gedachten van verplaatsingsvoortgang*, 4° *gedachten van voortgangsverandering* en 5° *verschijnings- en verdwijningsgedachten*.

Wij zullen deze verschillende soorten elk afzonderlijk bespreken. De wijze van ontstaan is in 't algemeen genomen dezelfde, daar zij alle zonder onderscheid voortkomen uit een schok of botsing, die door twee opeenvolgende *tegenstrijdige waarnemingsindrukken* wordt teweeggebracht.

1. *Verplaatsingsgedachten*. Een duidelijk aan alle zijden begrensd gedeelte van het wereldbeeld verplaatst zich ten opzichte van de overige deelen. B.v. de top van een boom wiegt heen en weder tegen een achtergrond van rotsen. Een lichtgekleurd grazend dier stapt verder over de donker groene vlakte enz. Verschillende achtereenvolgende waarnemingen vertoonen hier de anders gekleurde vlek of lap op het wereldbeeld in een verschillende stand ten opzichte van de overige deelen. De schok of botsing van deze elkander tegensprekende waarnemingen geeft het aanzijn aan een *gedachte van verplaatsing*.

2. *Veranderingsgedachten*. Een gedeelte van het wereldbeeld ondergaat een plotselinge wijziging zonder zich te verplaatsen. B.v. een donkergroene plant wordt wit door plotseling daarop neervallende bloesembladeren — een rechte populierstam buigt krom door de wind — een vogel slaat zijn vleugels uit enz. Verschillende achtereenvolgende waarnemingen geven hier een verschillend uitsluitel omtrent de kleur of vorm van een bepaalde niet van stand of plaatsing veranderende vlek of lap op het wereldbeeld. De schok of botsing van deze elkander tegensprekende waarnemingen geeft het aanzijn aan een *gedachte van verandering*.

3. *Gedachten van voortdurende verplaatsing* (gewijzigde samengestelde vorm van 1. *gedachten van verplaatsing*). Een *gerekte strook* of *reep* van het wereldbeeld die bij een duidelijk begrensde

breedte een onbegrensde of niet duidelijk begrensde lengte heeft, en die uit verschillende duidelijk in vorm, kleur enz. van elkander onderscheidene maar ten opzichte van elkander onweechelijke deelen bestaat, beweegt zich *gestadig* en *geregeld door* in een bepaalde richting ten opzichte van de rest van het wereldbeeld. B.v. een reeks van verschillend gevormde en gekleurde wolken drijft in de windrichting voort door de lucht — een rivier of een gletscher, waarin zich verschillende boomstammen of andere drijvende voorwerpen bevinden, doorkruist het landschap, enz. Verschillende achtereenvolgende waarnemingen leveren hier *telkens* weder de onder 1 besprokene *verplaatsingsgedachte*. De *geregeld aaneensluitende opvolging* echter van geheel overeenkomstige verplaatsingsgedachten, waarvan elke volgende steeds weer *op volkomen overeenkomstige wijze* met de voorgaande in botsing komt, geeft het aanzijn aan de samengestelde gedachte van *verplaatsingsvoortgang*.

4. *Gedachten van voortgangswijziging*. Een voortdurend zich voortbewegend niet duidelijk aan alle zijden begrensde strook of reep van het wereldbeeld begint op een gegeven oogenblik zich op een *andere* dan de geregelde wijze te bewegen. B.v. de wolken jagen sneller voort, de rivier of de gletscher slaat zijwaarts uit, enz. — Dit geval is nog meer samengesteld dan het vorige. Verschillende achtereenvolgende waarnemingen toonen hieraan, vooreerst dat telkens een *verplaatsing* voorkomt, ten tweede, dat de verplaatsing zich overeenkomstig voortzet en ten derde, dat bij één bepaalde verplaatsing de overeenkomstige voortzetting verbroken wordt. De drievoudige samenstelling van de schokken of botsingen dezer verschillende waarnemingen geeft het aanzijn aan een gedachte van *voortbewegingswijziging*.

(Het *stilstaan* van een geregelde voortbeweging moet ook als een bijzondere soort van *wijziging* der beweging onder 4 worden meegerekend.)

5. *Verschijnings- of verdwijningsgedachten*. Aan de zoom of rand van het wereldbeeld worden op eens enkele deelen verborgen door een vroeger niet daarop aanwezige *lap* of *vlek* of omgekeerd aan de zoom of rand van het wereldbeeld schuift

een vroeger daarop aanwezige *lap* of *vlek* plotseling weg zoodat de tot dat oogenblik daaraan grenzende deelen op dat oogenblik zich aaneensluiten. B.v. een wolk, de maan, een vogel of ander dier *komt binnen* de gezichtskring of *gaat daaruit weg*. Verschillende achtereenvolgende waarnemingen komen hier in botsing met elkander door een verschil van *al-of-niet-aanwezigheid* van een bepaalde vlek of lap aan de grens van het wereldbeeld.

Aandacht of *opmerkzaamheid* heet de *wil* van een waarnemend wezen voor zoover die wil de doorlopende waarneming van *bepaalde voortbewegingen, verplaatsingen, veranderingen* enz. tot voorwerp heeft of daarop gevestigd is.

Door de *aandacht* of *opmerkzaamheid* wordt de *waarneming verscherpt*, door haar worden de *waarnemingsindrukken feller* en *krasser* en de *waarnemingsprodukten* van meer blijvende aard. Zij bevordert in sterke mate de vorming der *gedachten* en maakt vooral ook hun *opvolging* meer samenhangend en regelmatig.

Vestigt zich de *aandacht* of *opmerkzaamheid* op een der *gewaarwordingen* van het *ik*, b.v. *genot, smart* enz., dan ontstaat een *gedachte* van een geheel eigenaardige *zesde* soort, de *gewaarwordingsgedachte*.

Ofschoon niet rechtstreeks te bewijzen mag het waarschijnlijk heeten, dat bij de vorming van iedere bepaalde gedachte sommige fijnere onderdeelen van ons hersen-en-zenuwstel een eigenaardige speciaal aan *die* bepaalde gedachte beantwoordende *stand* of *stelling* innemen, die bij het vervliegen der gedachte weder wordt prijsgegeven. Niet onaannemelijk is daarbij ook dit, dat de bedoelde elementen onzer denkorganen door een gedurige *herhaling* van *gelijke* of *soortverwante gedachten* ook blijvend van die gedachten een zekere *plooi* of *kreuk* bewaren, die van dien aard is, dat later slechts een zwakke zijdelingsche aandoening van dezelfde deelen gevorderd wordt om de bewuste stand of stelling met vrij volkomene nauwkeurigheid te doen *terugkeeren*. Op deze wijze verklaart zich het verschijnsel der *herinnering*. Het vermogen om, met of zonder medewerking van de *wil*, de gedachten van

vroeger te doen terugkeeren, heet *herinneringsvermogen of geheugen*.

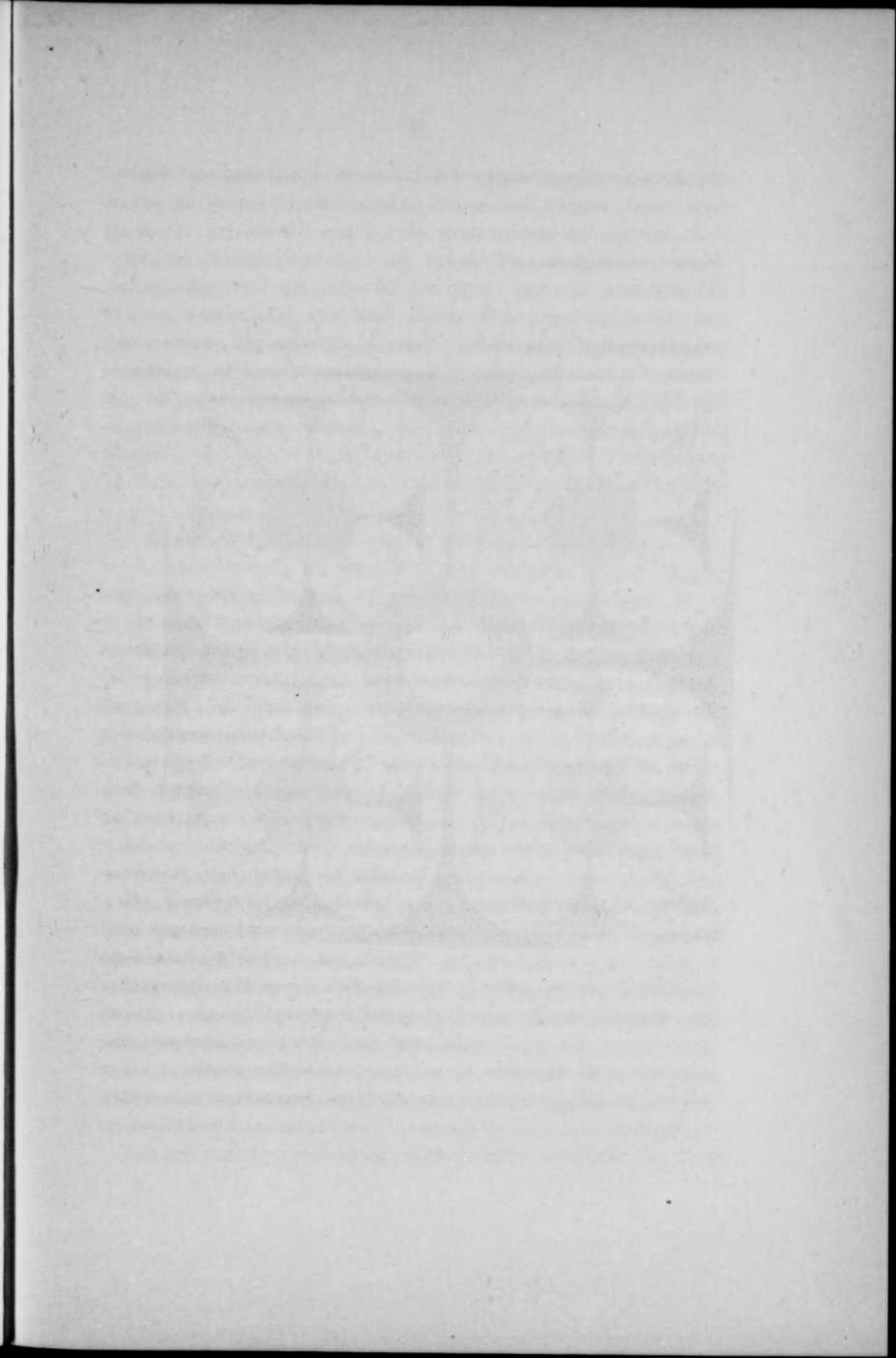
Zooals uit het voorafgaande reeds hier en daar viel op te merken, is het onze overtuiging, dat bij de dieren en ook bij de geheel onontwikkelde oermenschen *geen afzonderlijke voorstellingen van wereldelementen of van levenlooze of levende voorwerpen* bestaan. In schijnbare tegenspraak met deze onderstelling staat het feit, dat alle dieren zich van *voedsel* voorzien, 't zij dan dierlijk of plantaardig. Dit voedsel is niet van zelf aanwezig, de dieren moeten het *zoeken* en zoo schijnt het oppervlakkig wel zeker, dat b.v. voor een leeuw een voorstelling van een ree of een schaap, voor een kat die van een muis en voor een koe die van grashalmen *als vaste opzichzelfstaande voorstelling* moet bestaan. Naar onze overtuiging is dit enkel schijn. Nemen wij het geval van de leeuw met de ree. De waarneming van de vorm en de kleur van de ree wekt bij de leeuw direkt en onmiddellijk de ('t zij *individueele*, 't zij *hereditaire*) *herinneringsvoorstellingen* van *spijsgenot* en *verzadiging* wakker. Zodoende vestigt zich de aandacht in de richting van die vorm en kleur en maken de voortbewegingsorganen de bewegingen, die voor de opmerkelijke waarneming in die richting bijzonder geschikt zijn. Bij de nadering worden de reukzenuwen aangedaan door de reuk van het wild, die de beschrevene herinneringsvoorstellingen in levendigheid zeer krachtig doet toenemen. Door de verlevendiging dezer voorstellingen nemen de tanden en klauwen van zelf de van vroegere gelegenheden bekende aanvalstelling aan. De spieren der achterste ledematen duiken ineen en schieten uit — de sprong wordt gedaan en de klauwen en tanden boren zich in het lichaam van het slachtoffer. Bij de eerste verwonding komt de reuk van het bloed dezelfde herinneringsvoorstelling al weder veelvoudig versterken. De klauwen en tanden bewegen zich in verscheurende en tegelijk in vretende zin. — Bij die bewegingen begint ook de *smaak* van het bloed en vleesch zich te doen gelden. — De herinneringsvoorstellingen zijn van lieverlede langs deze weg geheel tot *werkelijkheid* geworden. De voeding

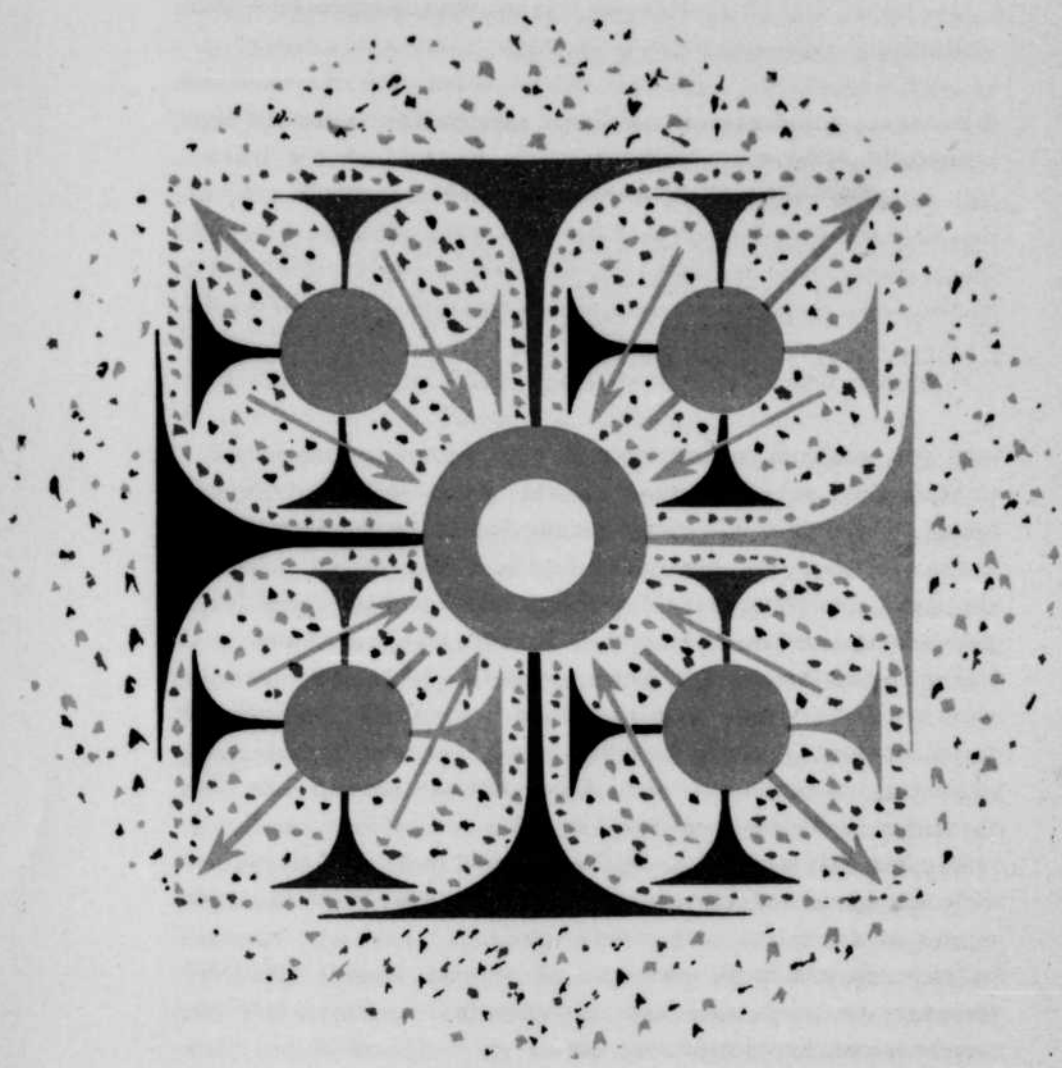
en de verzadiging volgt nu van zelf. Dit alles is *zeer goed mogelijk zonder* het bestaan der afzonderlijke voorstelling van een *ree* als van een *op zich zelf in de wereld voorkomend iets*, dat *die en die vaste eigenschappen heeft*, enz.

Hypothetische beschrijving van een abstrakt vereenvoudigd wereldbeeld — eenvoudigste abstrakte voorstellingen — velerlei afgeleide voorstellingen.

Wij gaan over tot het geven van een *hypothetische* beschrijving van een *abstrakt*, d. w. z. *intern* en *niet-zinnelijk wereldbeeld*, dat naar onze denkwijze bij het gevolg-en-oorzaak-zoekende dier, de mensch, naast en behalve het zinnelijke wereldbeeld aanwezig is.

Vooreerst een woord over de soort en het karakter van onze beschrijving. Van begin af aan noemen wij deze beschrijving *hypothétisch*, d. w. z. op gissing berustend, niet tot het gebied der zeker vaststaande waarheid behoorend. Het *hypothetische* van de stelling, waarop onze beschrijving gegrondvest is, kan aan haar *waarde* en *belangrijkheid* niets verkleinen; een *grondstelling* van een wetenschap welke dan ook is *uiteraard* onvermijdelijk *hypothétisch*. De eenige eisch, die men aan een hypothetische grondstelling van een wetenschap stellen mag, is deze, dat zij zich met onbepaalde buigzaamheid tot voortdurende toepassing op telkens weer andere *bijzondere gevallen* leent. Het *bewijzen* van een *hypothese* in een andere zin dan deze is voor elke wetenschap evenzeer *onmogelijk* als *onnoodig*. Ook naar de *oorsprong* of de *herkomst* van een hypothese behoeft geen onderzoek te worden ingesteld. Vraagt men in dit bijzondere geval aan ons, hoe wij aan onze hypothese gekomen zijn, dan antwoorden wij eenvoudig dit: „Langs dezelfde weg, waarop *alle andere* hypothesen gevonden zijn, nl. door *duizendvoudig probeeren* van alle openstaande mogelijkheden, *verwerpen* van 't geen bij die proefnemingen onhoudbaar blijkt, *behouden* van de rest.”

Onze stelling dan is deze. Bij het oorzaak-en-gevolg-zoekende wezen de *mensch* bestaat naast en behalve het vroeger beschrevene *zinnelijke wereldbeeld* een *tweede vereenvoudigd en abstrakt, d. i. intern en onzinnelijk wereldbeeld*, dat uit de rudimentaire wereldvoorstelling van gezichtlooze diertypen kan zijn ontstaan. Dit tweede wereldbeeld met het andere samenwerkend levert aan de mensch een menigte *abstrakte, niet-zinnelijke voorstellingen*, waardoor het hem mogelijk wordt velerlei *gedachten* te vormen, die van een *hoogere, standvastigere en meeromvattende aard* zijn dan die der hoogste dieren. Door de aaneenschakeling van deze hoogere soort van gedachten ontstaat het *oordeel*, de *gevolgtrekking* en de *redeneering*, waardoor het menschelijk denken zich kenmerkt.

TEEKENING VAN HET VEREENVOUDIGDE WERELDBEELD.

(op de plaat hiernaast)

De *grijze ronde plekken* in deze teekening verbeelden de voorstelling van *ingeslotene wereldgedeelten* of *binnenruimten*.

De *grootte grijze kring* in het midden verbeeldt de voorstelling van een *binnenste binnenruimte*, die in onmiddellijke aanraking komt met het *ik*.

Het met verschillende kleuren *bespikkelde veld* van de teekening verbeeldt de voorstelling van de *omsluitende wereldgedeelten*, de *buitenwereld* of de *buitenruimte*.

De *witte ronde plek* in het midden van de grootte grijze kring verbeeldt de voorstelling van het „*ik*”.

De *hemelblauwe uitpluiming naar boven* verbeeldt de voorstelling van een *bovenplaatsing* (waaraan een bijdenkbeeld van *ijlheid* en *lichtheid* zich kan aansluiten).

De *donkergroene uitpluiming naar beneden* verbeeldt de voorstelling van een *benedenplaatsing* (waaraan zich een bijdenkbeeld van *dichtheid* en *zwaarte* kan aansluiten).

De *heldergele uitpluiming naar voren* verbeeldt de voorstelling van een *vóórplaatsing* (waaraan zich een bijvoorstelling van *licht* en *helderheid* kan aansluiten).

De *bruinzwarte uitpluiming naar achteren* verbeeldt de voor-

stelling van een *achter-plaatsing* (waaraan zich een bijvoorstelling van *donker- of duisterheid* kan aansluiten).

De *oranjekleurige pijlen* verbeelden de voorstelling van *naderende beweging*, de voorstelling *naar ... toe*.

De *violetkleurige pijlen* verbeelden de voorstelling van *verwijderende beweging*, de voorstelling *van ... af*.

De bij de bovenstaande beschrijving te pas komende *voorstellingen* zijn (met één enkele uitzondering) *de eenvoudigste* van alle bestaande abstrakte of interne voorstellingen. Na aftrek nl. van de *ikheidsvoorstelling*, die eigenlijk (als *de kern van het binnenste binnen*) een *afgeleide* voorstelling is, zijn het de volgende voorstellingen: *vier plaatsingsvoorstellingen: boven, onder, vóór, achter*, *2°. twee ruimte- of uitgebreidheidsvoorstellingen: binnenruimte en buitenruimte* en *3°. twee richtings- of bewegingsvoorstellingen: -heen en van-daan*.

Een merkwaardige eigenschap van deze voorstellingen is verder deze, dat daaruit bij iedere hoogere trap van ontwikkeling telkens nieuwe *afgeleide* voorstellingen verkregen worden. Bepaaldelijk komen uit de *plaatsingsvoorstellingen* allerlei verschillende *voorstellingen van verhouding*, uit de *ruimtevoorstellingen* de voorstellingen van *uitgebreidheden*, van *wereldelementen* en van *voorwerpen* en uit de *richtingsvoorstellingen* de voorstellingen van *beweging, verrichting, handeling* of *toestand* voort.

Uit de voorstellingen van *boven- en onderplaatsing* verkrijgt men de *afgeleide* voorstellingen van *grooter en kleiner aantal*, van *hoogere en lagere rang*, van *meerdere en mindere belangrijkheid*, en verder nog van *moeielijkheid* en *gemakkelijkheid*, van *verhevenheid* en *alledaagschheid*, van *goddelijkheid* en *dierlijkheid* enz.

Uit de voorstellingen van *vóór- en achterplaatsing* verkrijgt men de *afgeleide* voorstellingen van *voorafgaand* en *opvolgend* in de *tijd* en daardoor tevens die van *oorzaak* en *gevolg*, verder die van *meerdere* en *mindere belangwekkendheid*, *aanzien* of *invloed*, die van *eenvoudig* en *ingewikkeld*, van *duidelijk* en *onduidelijk*, van *meer* of *minder verkrijgbaar*, van *vlug* en *langzaam*, van *schrander* en *achterlijk*, enz. enz.

Uit de voorstelling van een *binnenruimte* verkrijgt men de afgeleide voorstellingen van *beperking* en *insluiting*, van *eigen woning* of *erf*, *land*, *volkstam* enz.

Uit de voorstelling van *buitenruimte* verkrijgt men de afgeleide voorstellingen van *onbeperkteid*, van *wereld*, van *oceaan*, van *heelal* enz.

Uit de voorstelling van *vóór-achter-* enz. *-plaatsing* vereenigd met die van *buitenruimte* komen voort de voorstellingen van *vóór-, achter-* enz. *-ruimte*. Uit de voorstelling *voorruijme* kan voortkomen de voorstelling *verlicht gebied*, *lichting in 't woud*, *zonnekant*, *vlakke*, *opene zee* enz. Uit de voorstelling *achterruijme* kan voortkomen de voorstelling *donker gebied*, *rotswand*, *woud* enz. Uit de voorstelling *bovenruimte* kan voortkomen de voorstelling *gebied van ijheid en verdunning*, *luchtruim*, *hemel*, *ideaal verblijf*. Uit de voorstelling *onderruimte* kan voortkomen de voorstelling *gebied van zwaarheid en verdikking*, *aardschoot*, *onderwereld*.

Uit de *ikheidsvoorstelling* verkrijgt men de afgeleide voorstellingen 1°. van de *verplaatste ikheid*, de *naaste*, de *tweede* persoon, 2°. van de *algemeene ikheid*, het eigen „*ik*”, de voorst. „*zich-zelf*”, de *een* of *andere* persoon *zelf*. 3°. de *verwisselende ikheid*, de voorstelling „*elkander*” en 4°. de *onbeperkte ikheid*, *God*.

Uit de *voorstellingen* van *richting* verkrijgt men vooreerst de voorstellingen van de eenvoudigste *bewegingen*, zooals *trekken*, *duwen*, verder meer *abstrakte*, zooals *brengen*, *halen*, *geven*, *nemen* en zoo voortgaande de voorstellingen van allerlei meer *bizondere* of *samengestelde bewegingen*, *handelingen* en *verrichtingen*.

Ook de voorstellingen van *rustende* of *lijdende toestanden* behooren hierbij, omdat zij alle als *gevolgen* van *bewegingen* of *verrichtingen* kunnen worden opgevat, b.v. *staan* als *zich-gesteld-hebben*, *liggen* als *zich-gelegd-hebben*. *slapen* als *spanning-verslapt-hebben*, *sterven* als *zich-stijf-trekken*, *hebben* als *gekregen-hebben*, *zijn* als *zich-gerangschikt-hebben* enz.

Het aantal der mogelijke afleidingen wordt nog veel grooter wanneer men het *zinnelijke wereldbeeld* aan de afleiding laat *meeewerken*. Dat *zinnelijke wereldbeeld* levert een tal van *zinne-*

lijke voorstellingen van *vormen* en *kleuren*, van *harde* en *zachte* of van *koude* en *warme aanrakingen*, van *reuken*, van *smaken* enz. enz. Door middel van deze zinnelijke voorstellingen kan het waarnemende wezen *wanneer het eenmaal het niet-zinnelijke wereldbeeld bezit* uit het gewemel van lijnen en kleuren, dat het zinnelijk wereldbeeld hem aanvankelijk aanbood, telkens nieuwe *gedeelten*, die aanvankelijk slechts als *vlekken* of *kwakken* op het wereldpaneel te onderscheiden waren, als *afzonderlijke voorwerpen met bijzondere eigenschappen* herkennen. Zooals gezegd *werken* de zinnelijke voorstellingen tot deze herkenning *mee*, maar *geheel alleen* zouden ze er *niet* toe in staat zijn. Om de *eigenschappen* der voorwerpen te kunnen opmerken, dient men vooraf de *beweging* of *verrichting*, die van deze eigenschap het wezen uitmaakt, *als een afzonderlijk iets* te hebben ontdekt. En tot die ontdekking geraakt men alleen door de *abstrakte* of *onzinnelijke* voorstellingen, die aan het *vereenvoudigde wereldbeeld* zijn ontleed. Elk *voorwerp*, elk *wezen*, elke *zaak* of elk *ding*, 't zij *stoffelijk* of *onstoffelijk*, is eenvoudig een *begrensbaar gedeelte*, een *stuk uitgebreidheid* genomen uit een stoffelijke of onstoffelijke *wereld* en gekenmerkt door de bijbehoeving van bepaalde *toestanden* of *verrichtingen*, die het als *eigenschappen* vergezellen. *Geen enkel* van deze voorwerpen, *wezens*, *zaken* of *dingen* kan als *een standvastig bestaand iets* erkend worden, wanneer de waarnemer niet vooraf de *toestanden* en *verrichtingen*, die tot deze erkenning moeten leiden, *als iets op zichzelf staands heeft ontdekt*. De geschiedenis van alle talen der wereld levert het voldoende bewijs, dat men in alle tijden en landen de voorwerpen alleen *door middel van hun eigenschappen* heeft leeren kennen, men kende de *leeuw* door het *verscheuren*, de *haas* door het *knagen*, het *gras* of *riet* door het *golven*, de *rots* door het *terugkaatsen* enz. enz. In overoude tijden was b.v. *kopgroeier* een gangbare naam voor een hert en *voetdrinker* voor een boom. Veel van die oude woorden gebruiken we nog altijd zonder de oorspronkelijke beteekenis te begrijpen. Ons woord *muis* b.v. beteekende oorspronkelijk *steeldertje*, het woord *vos* de *slimmerd* en het woord *ezel* het *grauwtje* enz.

Zoodra de *wereldelementen*, de *voorwerpen*, de *wezens*, de *zaken* en de *dingen* als onderdeelen van het wereldsamenstel erkend zijn, verrijzen de voorstellingen van *beweging* of *handeling* in een *nieuwe* functie... als *eigenschappen* van het bestaande. B.v. de *bewegingsvoorstellen* *strekken* en *vieren* komen terug in de *eigenschapsvoorstellungen* *stijf* en *slap*, en op dezelfde wijzen vindt men *uitstrekken* in *groot*, *rekken* in *breed*, *verstijven* (*bevrozen*) in *koud*, *branden* in *heet*, *slokken* in *gulzig*, *hinken* in *mank*, *behagen* in *lief*, *bekoren* in *mooi*, *bevredegen* in *goed*, *terugstuiten* in *leelijk*, enz. Alleen de voorstellingen van de *kleuren*, zou men zoo zeggen, moeten als zuiver zinnelijke voorstellingen een *uitzondering* vormen op de regel, dat *eigenschapsvoorstellungen* altijd aan *bewegings-* of *verrichtingsvoorstellungen* zijn ontleend. Wat het *eerste ontstaan* van deze kleurvoorstellungen betreft is die opmerking waarschijnlijk juist, maar dat *zelfs hier* de eigenschapsvoorstelling niet *volkomen helder* heeft kunnen worden zonder de vergelijking met een beweging of verrichting, valt alweder niet te miskennen. Een *roode* kleur maakt de indruk van een *stekende prik* in het oog, een *blauwe* van een *slag* daarop, een *gele* van een *spanning*, een *groene* van een *streeling* en een *zwarte* van een *bedekking* van het oog. De bewijzen hiervan worden gedeeltelijk door de geschiedenis der talen gegeven. Het woord *blauw* is afgeleid van *geeselen*, het woord *rood* van *branden*, het woord *groen* van *groeien* enz.

Voorstelling en gedachte — Voorstelling en begrip.

Voorstelling en *gedachte*. Wij hebben in het voorgaande reeds dikwijls zoowel over *voorstellungen* als over *gedachten* moeten spreken. Het geven van een scherpe bepaling van wat onder elk van deze beide woorden verstaan wordt scheen ons voorloopig ondoenlijk. Alleen door het *verband* onzer bespreking trachtten wij voortdurend de beteekenis dezer woorden duidelijk te maken. Thans schijnt ons het oogenblik gekomen om iets meer daarvan te zeggen.

Nemen wij het eerst de *voorstellungen*. Wij hebben reeds verschillende soorten van voorstellungen besproken, nl. 1°. de *voor-*

stellingen der gewaarwordingen zooals pijn en genot 2°. de voorstelling van het „ik”, 3°. de voorstellingen van plaatsing, 4°. de voorstellingen van verhouding (van zeer verschillende soort), 5°. de voorstellingen van richting en bewegingsstrekking, 6°. de voorstellingen van beweging, verrichting en handeling en die van lijdende of rustende toestand, 7°. de voorstellingen van eigenschappen of hoedanigheden (volgens het bovenstaande dezelfde als die onder 6°. in een gewijzigde vorm) en 8°. de voorstellingen van wereldelementen, uitgebreidheden, voorwerpen, wezens, zaken en dingen.

In het algemeen genomen is een voorstelling een enkelvoudige algemeene blijvende inwendige afspiegeling bij een waarnemend wezen van iets onverschillig wat, dat in de wereld en in het leven kan worden waargenomen. De voorstellingen zijn enkelvoudig, d. w. z. hoe samengesteld ook somtijds in hun vorming en ontstaan, doen zij zich eenmaal gevormd zijnde altijd als ondeelbare eenheden voor. — Zij zijn algemeen d. w. z. zij zijn niet afhankelijk van bepaalde tijdstippen, bepaalde plaatsen of bepaalde personen. — Zij zijn blijvend d. w. z. na eenmaal gevormd te zijn verdwijnen zij over 't algemeen niet meer; naar de omstandigheden meebrengen worden zij nu eens wakker geroepen, dan weer verduisterd, maar door alles heen blijven zij voortdurend in het bezit en ter beschikking van het waarnemende wezen. — Zij zijn eindelijk inwendig of abstrakt, d. w. z. zij behooren niet tot de stoffelijke zinnewereld, maar tot de inwendige waarnemingswereld van het individu.

En nu de gedachten. Wij hebben zes verschillende soorten van gedachten leeren kennen, n.l. 1°. gewaarwordingsgedachten, 2°. verplaatsingsgedachten, 3°. veranderingsgedachten, 4°. bewegingsvoortdueringsgedachten, 5°. bewegingswijzigingsgedachten, en 6°. verschijnings- en verdwijningsgedachten. (Deze eenvoudigste soorten worden bij elke hogere ontwikkelingsgraad met een aantal andere vermeerderd. De hogere gedachten ontstaan met behulp van vroeger gevormde voorstellingen. Zie vlg.).

In 't algemeen genomen is een gedachte een beslissing of een vonnis, waarin door de ikheid een tegenstrijdigheid tusschen verschillende waarnemingen wordt te niet gedaan.

De gedachten zijn *enkelvoudig* in zoo ver als zij zich op 't oogenblik hunner vorming als één ondeelbaar iets voordoen, maar *niet enkelvoudig* in zoo ver als tot de vorming van iedere gedachte in den regel *een aantal verschillende voorstellingen* moeten meewerken. — De gedachten zijn voor het meerendeel *niet algemeen*, maar hebben betrekking op *bepaalde tijdstippen, plaatsen en personen* — De gedachten zijn *niet* in de volle zin des woords *blijvend*. Zij *kunnen* worden teruggeroepen bij latere gelegenheid, maar zelfs bij die terugroeping zijn zij over 't algemeen alleen *bij benadering* en *niet in alle opzichten* dezelfde als vroeger. — De gedachten zijn *inwendig* in zoo ver als zij van het inwendig waarnemingsleven van het individu *uitgaan*, maar *niet inwendig* in zoo ver als zij hun *beslissing of oordeelvelling* (de *gewaarwordingsgedachten daargelaten*) over de *buitenwereld* uitstrekken.

Tusschen de *soorten* van *gedachten* en de *soorten* van *voorstellingen* bestaat eenig *verband* in zoover als een afzonderlijke soort van gedachten bij voorkeur tot zekere bijzondere soort van voorstellingen aanleiding geeft en omgekeerd.

In deze zin zijn nl. de *verplaatsingsgedachten* het naast verwant aan de voorstellingen van *beweging, werking, handeling* enz., de *veranderingsgedachten* aan die van *hoedanigheid* of *eigenschap*, de *verplaatsingsvoortduringsgedachten* aan die van *tijdsduur* en *tijdbepaling*, de *verplaatsingswijzigingsgedachten* aan die van *omstandigheid* en eindelijk de *verschijnings- en verdwijningsgedachten* aan die van *wereldelementen, voorwerpen, wezens*, enz.

Voorstelling en *begrip*. Hebben wij in het bovenste de parallèl getrokken tusschen *voorstelling* en *gedachte*, thans zullen wij met veel minder scherpe onderscheiding tegenover elkander plaatsen *voorstelling* aan de eene zijde, aan de andere *begrip*.

Vooraf moeten we ons hier nog een oogenblik bij uitsluiting tot de *voorstellingen* bepalen.

Behalve naar hun *soort* of *karakter* kunnen de voorstellingen ook nog verdeeld worden naar hun *wording* en *oorsprong*. Bij deze laatste verdeling verkrijgt men de volgende groepen.

I. *Zuiver zinnelijke voorstellingen*

- a. gevoelsvoorstellingen (waaronder ook reuk- en smaakvoorstellingen).
- b. gezichtsvoorstellingen.
- c. gehoorvoorstellingen.
- d. voorstellingen ontleend aan *verschillende* soorten van zinnelijke waarneming.

II. *Voorstellingen van zuivere gewaarwording der ikheid.*

III. *Voorstellingen ontleend aan het vereenvoudigde onzinnelijke wereldbeeld.*

IV. *Voorstellingen verkregen door samenwerking van de zinnelijke voorstellingen met die uit het onzinnelijke wereldbeeld.*

Van de *zuiver zinnelijke* voorstellingen I zou men deze bepaling kunnen geven: Een (*zinnelijke*) *voorstelling* is een door nakomende werking of omstandigheid, met of zonder medewerking van de *wil*, *bestendig* of *teruggeroepen waarnemingsprodukt*.

Voor de voorstellingen van afdeeling II geldt *dezelfde* bepaling met het woord *gwaarwordingsindruk* (in plaats van *waarnemingsprodukt*) aan het slot. Een voorstelling van *zuivere gewaarwording der ikheid* is een door nakomende werking of omstandigheid, met of zonder medewerking van de *wil*, *bestendigde* of *teruggeroepene gewaarwordingsindruk*.

Voor de voorstellingen van afdeeling III en IV is na al het vroeger meegedeelde geen verdere bepaling noodig.

Wat door de *onmiddellijke* werking der *waarnemingsorganen* wordt teweeggebracht is op zich zelf *geen* voorstelling, maar een *waarnemingsprodukt*. Eerst dan, wanneer door de boven aangegevene *nakomende* werkingen het waarnemingsprodukt *bestendig* of op een later tijdstip *teruggeroepen* is, kan van een *gevoels-, gezichts- of dergelijke voorstelling* sprake zijn.

Gelijk de waarneming tot de vorming van voorstellingen leidt, zoo geven de voorstellingen op hun beurt het aanzijn aan *begrippen*. Het verschil tusschen voorstelling en begrip is hoofdzakelijk een verschil in *graad*. Een begrip is een *verfijnde, meer*

algemeen en *minder zinnelijk* geworden voorstelling. Uit de voorstellingen ontstaan begrippen door een verfijnende schifting, die door de hoogere vermogens geleverd wordt, en wel dikwijls *één enkel* begrip uit een aantal verschillende voorstellingen. B.v. uit de verschillende voorstellingen van 1°. *koud, kil* en *guur* (zonder *vorst*), 2°. *nijpend vrieskoud* en 3°. *verfrisschend koel* ontstaat door overweging en nadenken het *begrip* van een *warmtevermindering* enz. In veel gevallen kunnen daarom de woorden *voorstelling* en *begrip* als gelijkbetekenend door elkander gebruikt worden. Alleen voor datgene, wat zeer duidelijk *eenvoudig* en *weinig samengesteld* is, mag de term *voorstelling* en voor datgene, waarmee zeer duidelijk het *omgekeerde* het geval is, de term *begrip* als de meer geschikte uitdrukking gelden. Laat men het meer *samengestelde* en *ingewikkelde* (ook het betrekkelijk meer *kunstmatige*) buiten rekening, dan gelden volgens het bovenstaande voor de *begrippen* dezelfde eigenaardigheden, die wij bij de *voorstellingen* besproken hebben. (Waar men twijfelt tusschen de beide woorden *voorstelling* en *begrip* kan de benaming *begripvormige voorstelling* dienst doen.)

Zooals uit het bovenstaande blijkt kunnen naar onze denkwijze de *hoogere* of meer *abstrakte* voorstellingen niet ontstaan zonder hulp van het *onzinnelijke wereldbeeld*. De *begrippen* van de hoogste rang behoeven voor hun vorming de medewerking van een *boven* de waarnemingen staande *eenvormige* kracht of werking der hersen- en zenuwdeelen, die wij de *geest* of het *denkvermogen* noemen.

Het denkvermogen is, in zijn eenvoudigste wezen opgevat, niets anders dan een *verdeelings-* of *schiftingsvermogen*, dat in de inwendige organen van elk individu sedert het eerste oogenblik van zijn bestaan in sluimerende toestand aanwezig is. Ofschoon van alle verschillende waarnemingsvermogens streng onderscheiden, is het denkvermogen niettemin de oorsprong zelf van zijn geheele bestaan aan het bestaan dezer waarnemingsvermogens verschuldigd.

De gemiddelde totaalsommen van een oneindige veelheid waarnemingsvoorstellingen, door onze verre, verre voorouders in hun

denkorganen van lieverlede bijeengegaard, heeft in de loop onzer wordingsgeschiedenis het aanzijn gegeven aan een *veelvakkige* of *veelplekkige* verdeling in de denkorganen zelf, o. i. niet onwaarschijnlijk uit het *onzinnelijke wereldbeeld* voortgekomen, een verdeling, waardoor de bovendienlijke werkingen van *denken*, *begrijpen*, *oordeelen*, *besluiten* enz. worden mogelijk gemaakt. Wij zeggen *mogelijk gemaakt*, niet *veroorzaakt* of *bewerkt*, omdat het bezit op zichzelf van de fijnste en voortreffelijkste denkinrichting, zooals wij die bij onze geboorte ontvangen, niet in staat is om het daarmee toegeruste individu zelfs voor één enkel oogenblik tot denken, begrijpen, oordeelen enz. in staat te stellen. Om dit te bereiken is telkens en telkens *nieuwe waarneming* en dit uit den aard der zaak *eigene, individueele* waarneming onmisbaar noodig. Zonder deze eigene, individueele waarneming zou het denkvermogen van het individu, het gewrocht en uitwerksel der waarnemingen van het voorgeslacht, voor altijd in de dichtste duisternis blijven sluimeren en dus tot elke persoonlijke begripsvorming, zelfs de meest eenvoudige, volkomen onmachtig zijn. Zoodat dus ook hier weer op treffende wijze bewaarheid wordt het woord van de dichter: Was du geërbt von deinen Vätern hast, Erwerb' es um es zu besitzen.

Tot de vorming van deze hoogere soort van begrippen zijn én waarneming én denkvermogen beide in gelijke mate onmisbare factoren.

Zulk een hooger begrip ontstaat namelijk eerst dan, wanneer een door waarneming verkregen voorstelling een vaste, blijvende woonplaats gevonden heeft in de veelvoudig verdeelde soort- en wezensonderscheidingstoestel, die door het aangeborene, van de voorouders overgeërfde denkvermogen daarvoor geleverd wordt.

De wording en vorming van steeds *algemeener* en *abstrakter*, d. w. z. *onzinnelijker* en meer van *tijd* en *ruimte* losgemaakte *begrippen* uit voorstellingen, die, als aan zinnelijke waarnemingen ontleend, altijd in meerdere of mindere mate *konkreet* d. w. z. *zinnelijk* en aan tijd en ruimte gebonden blijven, is eenigszins te vergelijken met de bereiding van zuivere spiritus uit zeer verschillende spiritushoudende stoffen. Hoe beter en nauwkeuriger

deze bereiding geschiedt, zooveel te minder zal aan het eenmaal afgeleverde produkt het karakter der oorspronkelijke spiritushoudende stof nog te kennen of te bespeuren zijn. De mensche-lijke geest is dus als 't ware een distilleermachine, die uit talloze verschillende konkrete grondstoffen één enkel homogeen produkt van abstrakciën fabriceert.

De ziel. — Het bewustzijn.

Wij hebben thans nog kortelijk te spreken over de *ziel* en beginnen met het trekken van een parallèl tusschen *geest* (of *denkvermogen*) en *ziel*.

De *geest* of het *denkvermogen* is de *ikheid* gedacht in verbinding of verzelling met de volle schat van *voorstellingen* en *begrippen*, die haar ten dienste staan, gezamenlijk vormende een hoofdzakelijk *gezichtsoortig vermogen* van die ikheid tot de handelingen van *denken*, *begrijpen*, *gevolgtrekken*, *oordeelen* enz.

De *ziel* of het inwendig *gevoelsvermogen* is de *ikheid* gedacht in verbinding of verzelling met de volle schat van *gewaarwordingen*, waarvoor zij vatbaar is, gezamenlijk vormende een in hoofdzaak *gevoelend vermogen* tot de *werkingen* van *zelf-gevoelen*, van *liefhebben* en *haten*, van *bewonderen* en *afkeuren*, *hopen* en *vreezen* enz.

Wij hebben over de *ziel* en haar werkingen niet eerder gesproken, vooreerst omdat zij zeer moeielijk *op zich zelf* zou zijn te beschrijven of te beschouwen en verder omdat voor het *hoofdonderwerp* van dit werkje, namelijk de kennis der mensche-lijke taal, de *ziel* van *betrekkelijk ondergeschikte belangrijkheid* is in vergelijking met de *geest* en zijn *voorstellingen* en *begrippen*.

Zeër in 't kort zullen we thans de voornaamste werkingen van de *ziel* opnoemen, voorzoover ze voor ons hoofdonderwerp van eenig belang zijn.

Funkciën van de *ziel* *op zich zelf* zijn:

- 1°. die van *zelf-gevoelen*, *genieten* en *lijden*,
- 2°. die van *liefhebben* en *haten*,
- 3°. die van *bewonderen* en *afkeuren*,
- 4°. die van *hopen* en *vreezen*,

waarbij nog komen twee meer samengestelde functiën nl.:

5°. die tot het maken van een *scherpe beslissing* in één van twee verschillende richtingen, en

6°. die tot het aannemen van een bepaalde *stemming*, d. w. z. een *vooringenomenheid* of *voorkeur* voor indrukken van een bepaalde soort.

Werkingen van de ziel *in gemeenschap met de geest* zijn:

1°. het *indenken* van *zuivere werkelijkheid* met *terugdringing* van *herinnerings-* en *mogelijkheidsdenkbeelden* beide,

2°. de *oproeping* van *herinneringsvoorstellingen* met *terugdringing* van *mogelijkheidsdenkbeelden*,

3°. de *oproeping* van *mogelijkheidsdenkbeelden* met *terugdringing* van *herinneringsdenkbeelden*.

4°. de *oproeping* van *herinnerings-* en *mogelijkheidsdenkbeelden* tegelijk.

5°. de *rechtstreeksche* } *indenking* en *opeisching* van een *ge-*

6°. de *middellijke* } *wenschte gebeurtenis, toestand of handeling.*

Meer *samengestelde werkingen* van *geest* en *ziel* zijn deze:

1°. het vaststellen van een *reden* of *aanleiding* tot een handeling,

2°. het bepalen van een *doel* voor een handeling,

3°. het aanwijzen van een *voorwaarde* voor een handeling,

4°. het maken van *schiftingen* tusschen al of niet *aannemelijke feiten*,

5°. het maken van *beperkingen* in wenschen of eischen.

De *vorming* der *gedachten* door aaneensluiting van *voorstellingen* of de *afscheiding* der *voorstellingen* uit de *gedachten* is hoofdzakelijk het werk van de *geest*. Alleen in de *vorming* van de *gewaarwordingsgedachten* neemt de *ziel* een werksamer aandeel.

De *opvolging* der *gedachten*, voor zoover zij niet uitsluitend door *waarnemingen* van het oogenblik, dat is dus door het *toeval* beheerscht wordt, staat onder de invloed van de *ziel*, d. w. z. *na* iedere *gedachte* wordt door de *ziel* bepaald *in welke richting* de *gedachtenvorming* zich zal voortzetten waarop onmiddellijk door de *geest* *in de aangegevene richting* een nieuwe *gedachte* wordt *afgewerkt* en vervolgens weder door de *ziel* *goedgekeurd* of *aangenomen*.

Een merkwaardige eigenaardigheid is hierbij deze. De *geest*

groepeert al zijn voorstellingen binnen een bestek van *twee afmetingen* met vier *hoofdstreken*: *boven, onder, achter, voor*. Alle *verhoudingen*, die zich aan de geest voordoen, worden volgens zijn natuur door hem *tot plaatsverhoudingen herleid*.

De *ziel* daarentegen groepeert haar *gewaarwordingen* binnen een bestek van *één afmeting* met *twee hoofdstreken*: *voor* en *achter*. Alle *plaatsingsverhoudingen*, die zich aan haar voordoen worden volgens haar natuur door haar omgezet tot voorstellingen van *tijd*, van *oorzaak* en *gevolg*, van *doel* enz.

Het *gevolg* van deze *tegenstrijdigheid* in verband met het vroeger meegedeelde feit is dit, dat bij de *overgang* van een gedachte tot een volgende telkens de *plaatsingsverhoudingen* in verhoudingen van een *andere* soort worden omgezet, terwijl tijdens de *afwerking* van de nieuwe gedachte op eens weder *geen andere* dan *plaatsingsverhoudingen* aanwezig zijn.

Het *bewustzijn* is de ikheid gedacht in verbinding of verzelling met de *voorstellingen* en *begrippen* en tevens ook met de *gewaarwordingen*, die op een *gegeven tijdstip* of *binnen een gegeven tijdruimte* zich gezamenlijk aan haar voordoen.

De voorstellingen zijn *meer* of *minder bewust* of geheel *onbewust* naarmate zij op een *gegeven tijdstip* of *binnen een gegeven tijdruimte* op meer of minder onmiddellijke wijze of in 't geheel niet op de ikheid inwerken.

Volkomene gedachten zijn bewust. Zij kunnen *voorbijgaand* en *vluchtig* zijn, wanneer hun vorming onvolledig is of wanneer zij terstond na hun vorming door een andere worden vervangen. Maar zoodra het bewustzijn de gedachte heeft losgelaten, *bestaat die gedachte feitelijk niet*. Komt *dezelfde* gedachte later terug (wat in de *volste zin des woords* eigenlijk nooit gebeurt), dan wordt zij op *dezelfde* wijze als een andere, nieuwe gedachte gevormd.

Een voorstelling is op zich zelf beschouwd niet veel anders dan *één* of *meer* van een zekere soort van indrukzels op bepaalde plekje van onze hersen- of zenuwmatie, zich openbarende in zekere bepaalde *bewegingkjjes* of *gebeurseltjes* in ons binnenste, die *altijd dezelfde zijn* voor elke gelegenheid, waarbij de bedoelde

plekjes in de denkverrichting betrokken worden. Zulk een ingedrukt plekje kan op een gegeven tijdstip meer of minder of in 't geheel niet meewerken tot de oogenblikkelijke denktoeestand van het individu. Maar een gedachte is op zich zelf beschouwd een inwendige *werking* of *daad* van het *geheele* denkende „ik”, die krachtens dit karakter noodwendig òf op de voorgrond treedt òf *niet bestaat*.

Nadere bepalingen van het speciale menselijke denken.

Wij zullen hier vóór we verder gaan in onze beschouwingen een parallèl trekken tusschen het *algemeene dierlijke denken* (dat ook bij de mensch in veredelde vorm aanwezig is) en het *speciaal menselijke* (met *niet- of halfbewuste abstrakte voorstellingen werkende*) *denken*, dat in de taal zijn uiting vindt. Wat we hier zullen meedeelen is alles van meer of minder hypothetische aard. Voor een gedeelte nl. is het een direkt gevolg van onze vroeger ontwikkelde algemeene hoofdhypothese, gedeeltelijk zijn het hulp-hypothesen, die zich in de ontwikkelingsgang onzer redeneeringen voor de aanpassing onzer beschouwing aan de afzonderlijke feiten der taal als noodzakelijk of bizonder doeltreffend hebben voorgedaan.

1°. Zooals we vroeger zagen, ontstaan de dierlijke gedachten uit de waarneming der *bewegingen* in het zinnelijke wereldbeeld (met medewerking der *zielsgewaarwordingen van het individu*). -- Het abstrakte menselijke denken bewaart de bewegingen als *stilstaande beelden*. Aan deze omstandigheid ontleent het mensche-lijk denken een grootere *vastheid* dan die van het dierlijke.

2°. Terwijl zich in het wereldbeeld zelf (en dus ook in de reproductie daarvan door het dierlijke denken) altijd een groote veelheid van bewegende en niet bewegende lijnen en vlekken ver- toont, die voor een goed gedeelte niet in verband staan met de gedachte van het oogenblik, heeft het abstrakte menselijke denken de eigenschap om alle *niet* aan de gedachte van het oogenblik medewerkende voorstellingen geheel op de achtergrond te dringen, zoodat het ontstaande gedachtebeeld *geenerlei* inwer-king van deze onnoodige bijvoorstellingen ondervindt. Aan deze

omstandigheid ontleent het menschelijk denken een grootere zuiverheid en *précizie* dan die van het dierlijke.

3°. Bij de beschouwing van het zinnelijke wereldbeeld en bij zijn reproductie door het dierlijke denken, is de beweging in plaatselijke zin genomen *één met de bewegende voorwerpen*. Het menschelijke denken maakt *scheiding* tusschen *beweging* en *voorwerpen*. Het stelt de beweging voor als een *niet van plaats veranderende*, maar niettemin *in een zekere richting vibreerende golflijn buiten de voorwerpen*, die aan de beweging in deze of gene zin deelnemen. Deze voorwerpen zelf worden bij het menschelijke denken voorgesteld als *stilstaande blokken* ten opzichte van de bewegingslijn geplaatst in zekere bijzondere stand of stelling, die bepaald wordt door de verhouding, waarin zij tot het begrip der beweging of handeling staan.

4°. Bij het dierlijke denken worden alle *bijzondere omstandigheden*, waardoor een gegevene beweging in afzonderlijke gevallen gewijzigd wordt, niet anders dan *in vereeniging met de beweging en de bewegende voorwerpen* opgemerkt. Bij het menschelijke denken worden *ook* deze omstandigheden, van de beweging en de voorwerpen *plaatselijk afgescheiden*, als *afzonderlijke* elementen in het gedachtebeeld opgenomen. Aan deze eigenaardigheid en aan het hierboven onder 3° beschrevene ontleent het menschelijk denken een grootere *scherpte* en *bepaaldheid* dan die van het dierlijke.

Het in de bovenstaande opmerkingen gekenschetste *niet- of half-bewuste menschelijke denken*, zooals het in de grondelementen der menschelijke taal is neergelegd, moet niet verward worden met het *volbewuste menschelijke denken*, dat in alle onderdeelen van het menschelijk leven en dus ook wel in het menschelijk spreken een rol speelt. Het *volbewuste denken* geschiedt met medewerking van de meest verschillende vermogens, het beschikt over alle resultaten *zoo wel* van het dierlijke als van het menschelijke denken, van de gewaarwordingen der ziel, van de zuiver zinnelijke waarnemingen enz., ten gevolge van welk feit het zich op de meest verschillende gebieden kan bewegen. De *verkeerde* denkbeelden die omtrent kwestien van taal bij verreweg

de meeste menschen voorkomen, ontstaan voor het grootste gedeelte hierdoor, dat men in allerlei opzichten het *volbewuste denken* in de *elementaire taalwerkingen* wil laten optreden. Naar onze overtuiging is dit *ten eenenmale ongeoorloofd*. De eigenlijk *spraak-kunstige* elementen in de taal vallen o. i. geheel binnen het gebied van het *niet- of halfbewuste menselijke denken*. Alleen het min of meer *kunstmatige en gezochte* in de *keuze van bepaalde uitdrukkingen* enz. behoort tot de werkzaamheden, die *met vol bewustzijn* geschieden.

O p v o l g i n g v a n g e d a c h t e n i n g e d a c h t e n r e e k s e n
 — o v e r g a n g e n t o t e e n n i e u w e g e d a c h t e n
 r e e k s — g e d a c h t e n k o p p e l s — v e r m e l
 d e n d e , o m s c h r i j v e n d e , b e s c h r i j v e n d e
 e n o p n o e m e n d e b e s t a n d d e e l e n
 i n d e g e d a c h t e n k o p p e l s — h e t
 b e e l d d e r g e d a c h t e e n z i j n
 d e e l e n .

Zooals vroeger gezegd is, wordt de rechtstreeksche aanleiding tot het ontstaan van gedachten in 't algemeen gegeven òf door zich voordoende *gewaarwording* òf door de opmerking van *beweging* of *verandering* in het wereldbeeld. Zoolang deze rechtstreeksche aanleiding *de eenige* is, wordt voor iedere volgende gedachte een *nieuwe* gewaarwording of een *nieuwe* veranderingswaarneming vereischt, waaruit volgt, dat de opeenvolgende gedachten in dat geval *in geenerlei verband* staan met elkander.

Ziehier een voorbeeld van *opeenvolgende gedachten zonder samenhang*. (Bij nacht met de kaars naar boven.)

... 'k Ben moe van 't klimmen — Op deze verdieping moet ik zijn — Een deur staat open — Ik heb 't koud — Er ligt iets op de tafel — De kaars waait uit — Het ruikt hier duf — Au! wat stoot ik me daar! — Ik hoor de klok slaan — Ik struikel over het kleedje — Daar knabbelt een muis — Nu hoor ik het regenen enz. enz..

Door de vroeger besprokene bepaalde zielswerking, die *aandacht* of *opmerkzaamheid* heet, worden gedachten *in een bepaalde*

richting voortgeleid. Iedere opvolgende gedachte *ontleent* daarbij een of meer voorstellingen aan de voorafgaande.

Zie hier een voorbeeld van in een bepaalde richting voortgaande gedachten.

'k Ben moe van 't klimmen — 't Zijn vijf verdiepingen — Iedere verdieping heeft ruim twintig treden — De treden voelen hard — Er liggen geen loopers over de treden. — Er liggen alleen brokken kalk — De brokken kalk maken 't klimmen moeielijk enz. enz.

Door het optreden van *andere* zielewerkingen dan de aandacht of opmerkzaamheid krijgt de gedachte op een gegeven punt *een andere richting* zonder dat een (van buiten veroorzaakte) *nieuwe gewaarwording* of de waarneming van een (in de buitenwereld zich voordoende) *beweging* of *verandering* daaraan meewerkt.

Ziehier een voorbeeld van een geregelde voortgang van gedachten, die door een plotseling optredende zielewerking in een andere richting wordt omgebogen.

'k Ben moe van 't klimmen — 't Zijn vijf verdiepingen — Iedere verdieping heeft ruim twintig treden.

Maar trappen klimmen is een gezonde beweging — Trappen klimmen lijkt op fietsen — Bij het trappen klimmen kun je je half verbeelden, dat je op een fiets zit — Fietsen komt duur uit enz.

De gedachten, waaruit een gedachtenreeks bestaat, kunnen *enkelvoudig* zijn, zooals bijna al de boven aangegevene of ook wel *samengesteld*.

De *samenstelling* van een gedachte kan *direkt* of *indirekt* zijn. Bij de *indirekte* verbinding is de *bemiddeling* noodig van een der *werkingen van de ziel*, bij de *direkte* is dit niet het geval.

Direkte samenstelling der gedachte.

Hiervan laten zich drie soorten onderscheiden.

Eerste soort. Samenstelling door kruising met een *begrenzende* of *kenschetsende* bijgedachte. Voorb. De hoofdgedachte: *de koopman heeft me bedrogen* kan gekruist worden door de *beperkende* of *precizee-*

rende bijgedachte: *die koopman komt daar juist voorbij*. Door de kruising ontstaat dan de samengestelde gedachte: *De koopman, die daar juist voorbijgaat, heeft me bedrogen*. Was omgekeerd de gedachte *de koopman gaat daar juist voorbij* de oorspronkelijke hoofdgedachte en werd zij gekruist door de bijgedachte *die koopman heeft me bedrogen* dan zou de samengestelde gedachte deze zijn: *De koopman, die me bedrogen heeft, gaat daar juist voorbij*.

Andere voorbeelden van *direkte samenstelling eerste soort* zijn b.v. de volgende: Het kind. *dat ik gezien heb*, was pas zes jaar oud. — De koe, *waarvan wij de melk gedronken hebben*, was niet recht gezond — Je zult teruggaan naar de stad, *waaruit je vertrokken bent*, enz.

Tweede soort. Samenstelling door kruising met een *tijdbepalende bijgedachte*. Voorb. De hoofdgedachte: *Er kwam* (op een zeker oogenblik) *een brief van onze vriend* kan gekruist worden door de *tijdbepalende bijgedachte*: *Wij waren op dat oogenblik aan het theedrinken*. Door de kruising ontstaat dan de samengestelde gedachte: *Toen of terwijl we aan het theedrinken waren, kwam er een brief van onze vriend*. Was omgekeerd de gedachte *Wij waren* (op een zeker tijdstip) *aan het theedrinken* de oorspronkelijke hoofdgedachte en werd zij gekruist door de bijgedachte: *De brief van onze vriend kwam op dat tijdstip*, dan zou de samengestelde gedachte deze zijn: *Toen de brief van onze vriend kwam, waren wij aan het theedrinken*.

Andere voorbeelden van *direkte samenstelling tweede soort* zijn b.v. deze: *Nadat de zon onder was*, bedaarde de storm — *Vóórdat de strijd beslecht is*, kunnen de moeielijkheden niet worden opgelost.

Derde soort. Samenstelling door aanvoeging van een *ontwikkeld of ontvouwend bijvoegsel*. De hoofdgedachte: *Er is me* (iets) *verteld* kan vermeerderd worden door de gezamenlijke aanhechting van de *aanhelende gedachte*: *Het is dit* met de *aangehaaldwordende gedachte*: *De jongens hebben gevochten*. Door deze aanhechting ontstaat de samengestelde gedachte: *Er is me verteld, dat de jongens gevochten hebben*. — De hoofdgedachte: *De boer deed een vraag* kan vermeerderd worden met het ontwikkelende of ont-

vouwende bijvoegsel: *Het was dit: Loopt deze weg naar de stad.* Door deze aankoppeling ontstaat de samengestelde gedachte: *De boer vroeg of deze weg naar de stad liep.*

Andere voorbeelden van *direkte samenstelling derde soort*: *Dat we werken moeten*, spreekt van zelf — *Of het waar is*, blijft nog de vraag — Het is niet duidelijk, *waartoe dit alles moet dienen* — We zullen onderzoeken, *hoe de zaak staat. wie de dader is, wat er gebeurd is* enz. enz.

Indirekte samenstelling der gedachte.

De *indirekte samenstelling* geschiedt zooals gezegd door de bemiddeling van verschillende *werkingen der ziel*. Er zijn een groot aantal verschillende soorten van indirecte samenstelling, te onderscheiden naar de *bizondere werking*, met behulp waarvan de verbinding geschiedt.

Die werkingen zijn nl. deze:

- 1°. *reden- of oorzaakbepaling*,
- 2°. *gevolgbepaling*,
- 3°. *doelbepaling*,
- 4°. *toegeving*,
- 5°. *voorwaardstelling*,
- 6°. *vergelijking*,
- 7°. *evenredigheidsbepaling*,
- 8°. *zijns-of-niet-zijns-toetsing*,
- 9°. *beperking*.

Voorbeelden van *indirekte samenstelling* van de verschillende soorten.

Eerste soort (met *reden- of oorzaakbepaling*). Die man heeft een hekel aan mij, *omdat ik hem de waarheid gezegd heb* — De wegen zijn glibberig *doordat het geregend heeft*.

Tweede soort (met *gevolgbepaling*). Van tijd tot tijd vielen er regenbuien, *zoodat het pad mooi doorweekt was* — Ik zal je een klap geven *dat je tolt* — Je hebt een uur gelezen van een brave jongen, *zoo braaf, zoo zoet, zoo gehoorzaam en zoo goedleersch, dat je hem met plezier een paar blauwe oogen zou slaan*.

Derde soort (met *doelbepaling*). Hou de paarden van die lui

vast, dat ze kunnen afstijgen — We zullen vechten tot we vrij zijn.

Vierde soort (met toegeving). Ofschoon mijn gedachten bij mijn werk waren, deed ik aller eer aan het maal — *Hoe graag we U ook hier zien, mogen we U niet langer ophouden.*

Vijfde soort (met voorwaardestelling). Als je schreeuwt, krijg je klappen — Ik wil het je vertellen, mits je me belooft... — We vertrouwen niemand tenzij we hem kennen.

Zesde soort (met vergelijking). Een bedelaar is een mensch zooals ik (er een ben) — Brinio bleef staan gelijk de jachthond (staan blijft) — *Zoo jong als ik was, kon ik het goed genoeg begrijpen — Niemand heeft het gezien dan ik alleen. — Een hond is trouwer dan een kat — Niemand kent de hollandsche verbuiging tenzij de een of andere Duitscher.*

Zevende soort (met evenredigheidsbepaling). Hoe meer ik drink, zooveel erger wordt mijn dorst — *Hoe dieper men afdaalde, des te sneller ging het vooruit. — Naar mate je je plicht gedaan hebt, zul je beloond worden.*

Achtste soort (met zijns-of-niet-zijns-toetsing). Zooals ik je gezegd had, is die man een schurk — Wij met ons allen, zooals we hier zitten, weten er niets van af — Hij was zoo onrustig en gejaagd of hij een moord op zijn geweten had — Doe maar of je van niets wist. — *Anders dan voorspeld is, wordt de zieke gezond.*

Negende soort (met beperking). Voor zoover ik hem ken, is Jansen een fatsoenlijk mensch.

Ontleding van enkelvoudige gedachten — plaatselijke groepeerings der elementen — Hoever dit doorgaat, waar het ophoudt.

Ook de enkelvoudige gedachten zijn in zoover in bestanddeelen ontbindbaar als tot de vorming van iedere gedachte een aantal verschillende voorstellingen meewerkt. Volgens onze reeds bij een vroegere gelegenheid uitgesproken meening worden door een werking van de geest deze verschillende voorstellingen in plaats-

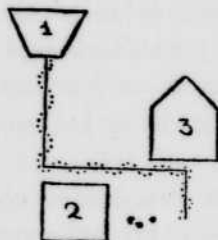
lijke zin bij elkander gegroepeerd en is deze plaatselijke bijeen-groepeering van verschillende voorstellingen in één gedachte het eigenaardigste kenmerk van de speciale soort van gedachte-vorming, die aan de mensch in tegenstelling met de dieren eigen is.

Aan de vorming van iedere gedachte neemt geregeld deel een voorstelling van *beweging*, *verrichting* of *handeling* of wel van een *toestand*, die van een *beweging*, *verrichting* of *handeling* het gevolg is. — Verder kunnen aan die vorming deelnemen verschillende voorstellingen van *uitgebreidheden* die een *begrensd gedeelte* innemen van een stoffelijke of onstoffelijke wereld, met andere woorden voorstellingen van *voorwerpen*, *wezens*, *zaken* of *dingen*.

Volgens onze denkwijze moet men zich de *bewegings-verrichtings-* enz. -*voorstelling* plaatselijk uitgebeeld denken als een lijn-vormig iets en dit wel liefst *vuurpijlachtig voortspattend*, *verlicht* en *heldergekleurd* — De *voorwerps-*, *wezens-* enz. -voorstellingen moet men zich naar onze zienswijze plaatselijk uitgebeeld denken als *vlakke blokken* van een *eenvormige, doffe kleur*.

De loop van de vuurpijlfiguur is naar onze denkwijze als volgt: eerst *recht naar omlaag*, dan *zijwaarts af* in waterpasse richting, dan weer een kort oogenblik *recht naar omlaag*, waarbij ze van kleur verandert en daarna spoedig onzichtbaar wordt.

Wat de *blokken* betreft, deze hebben hun plaats aan verschillende zijden van de vuurpijlachtige lijn, nl. 1°. vlak *boven het punt van oorsprong* zoodat het blok *de druk of stoot schijnt te geven* aan de beweging van de vuurpijllijn, 2°. vlak *onder het waterpasgedeelte*, zoodat de bewegingslijn *op het blok schijnt te stuiten* en 3°. vlak *boven het punt*, waar de bewegingslijn *op nieuw naar beneden buigt*, zoodat het blok *de nagolwing* der eerste beweging schijnt te ontvangen en tevens *de druk of stoot te geven* tot de *nieuwe* daaruit voortkomende beweging.

De nevenstaande teekening geeft een voorbeeld. Zij stelt voor de algemeene type van een gedachte als deze: *de bakker brengt het*

brood aan zijn klanten (d.w.z. niet die eene bepaalde gedachte, maar tevens elke andere van dezelfde soort: *de meester vertelt de kinderen geschiedenis — ik schrijf mijn oom een brief* enz.).

Het hoofdelement in de gedachte is de voorstelling van *beweging* of *handeling*. Die beweging of handeling (in 't eerst genoemde voorbeeld het *brenge*) wordt in de teekening voorgesteld door de door een gestippelde zigzaglijn omgolfde gebroekene lijn, die twee malen een rechte hoek vormt. Behalve deze bewegingsvoorstelling werken aan ieder der opgenoemde gedachten nog *drie verschillende voorstellingen* van *voorwerpen*, *wezens* enz. mee. In het eerstgenoemd geval zijn deze drie voorstellingen: 1°. *de bakker*, 2°. *het brood* en 3°. *de klanten*.

De voorstelling *bakker* vertoont zich *boven het beginpunt* van de bewegingslijn. D.w.z. dat in deze gedachte de bakker het voorwerp uitmaakt, *waaruit* die beweging of handeling van het brengen *haar oorsprong neemt* — De voorstelling *brood* vertoont zich *onder het zijwaarts afgebogen gedeelte* van de bewegingslijn. D.w.z. het *brood* vertoont zich als het voorwerp, dat aan de beweging van *brenge* de eerste *afperking* geeft, waardoor haar voorloopige *onbepaalde* staat ophoudt en een andere *bepaalde* staat, die alleen nog een *nadere bestemming* zoekt voor de *toekomst*, *aanvangt* — De voorstelling *klanten* vertoont zich *boven de vernieuwde, korte, van kleur en soort veranderde loodlijn*. D.w.z. de *klanten* doen zich voor als het voorwerp, dat aan de beweging van *brenge* bij de reeds verkregene *afperking* tevens nog de nog ontbrekende *nadere bestemming* geeft voor de toekomst. Bovendien doen die klanten zich voor als het voorwerp, waarin een geheel *nieuwe* handeling, die van het brengen *het gevolg* en het *uitvloei* is, haar *punt* van *oorsprong* neemt. Die nieuwe handeling is in het geveene voorbeeld het *hebben* en *gebruiken* van het brood. In *de meester vertelt de kinderen geschiedenis* is de nieuwe handeling het *kennen* en *overdenken* van de geschiedenis. In *ik schrijf mijn oom een brief* is de nieuwe handeling het *lezen* van de brief, enz.

Het *aantal gedachten* van dezelfde soort, dat *kan* worden gevormd, is uit den aard der zaak onbepert groot. Bij ieder van

die gedachten moet men zich de lijn als *verschillend gekleurd*, *verschillend verlicht* en *verschillend gezigzagd* en de *blokken* als *verschillend gevormd* en *verschillend gekleurd* denken naarmate de afzonderlijke voorstellingen, die aan de vorming der gedachte meewerken, telkens door andere worden vervangen. Maar de *richting* van de lijn met zijn drie verschillende deelen en de *stand* van de blokken blijft in elk bijzonder geval *volkomen dezelfde*.

Al het hier beschrevene is natuurlijk eenvoudig *hypothetisch*; van positief bewijsbare feiten is hier geen sprake. Maar nog eens vestigen we als vroeger de aandacht op de naar onze overtuiging onomstootelijke waarheid, dat *zonder hulp van een hypothese* geen enkele wetenschap zou kunnen bestaan. Wie op een wetenschappelijke hypothese met minachting neerziet *omdat het maar een hypothese is*, bewijst daardoor naar onze denkwijze alleen dit, dat zijn oordeel niet rijp is voor eenige wetenschap welke dan ook. Om een hypothese te kunnen verachten, moet men óf in staat zijn een *betere* daarvoor in de plaats te stellen óf men moet kunnen bewijzen, dat in het gegeven geval van eenige hypothetische begripsvorming geen sprake kan zijn.

De figuur door ons ontworpen zou voor *verder uitgewerkte gedachten meer uitgebreid* kunnen worden opgemaakt.

Er zijn vooreerst van een gedachte als de besprokene *omstandigheidsbepalingen* mogelijk zooals — aan de huizen — uit zijn bakkerij — met ijver — met zijn knecht enz. Zulke bepalingen moeten in de figuur worden voorgesteld door een sirkelvormige vuurpijllijn die de hoofdvuurpijllijn omgeeft en waarop (in verschillende standen) een of meer nieuwe blokken zijn geplaatst. De sirkelvormige vuurpijllijn stelt in 't algemeen voor de *omstandigheidswijziging*, waaraan iedere handeling onderhevig is. De *blokken op de sirkelvormige vuurpijllijn* stellen voor de *voorwerpen, wezens* enz. die in geen nauwere dan een *omstandigheidsbetrekking* tot de hoofdvoorstelling staan, in dit geval dus de voorstellingen *huizen, oven, ijver, knecht* enz. De *bizondere soort van omstandigheidsverhouding*, het verschil tusschen de verhou-

dingen *in, uit, door, met* enz. mag misschien worden weergegeven door de *stand* of *plaatsing* van het blok ten opzichte van de sirkellijn b.v. *rechts-boven, rechts-onder* enz..

(De blokken van deze soort denke men zich *groter* maar *onduidelijker* afgeteekend dan de drie *hoofdblokken*).

Behalve deze kunnen verder nog bepalingen van een andere soort voorkomen, die men *aanhoorigheidsbepalingen* noemen kan, b.v. (de bakker) *van het dorp*, (het brood) *van die morgen*, enz. Bepalingen van deze soort moeten in de figuur op de volgende wijze worden voorgesteld. *Om* het *hoofdblok*, waaraan zich de bepaling aansluit, wordt een *ander* blok geteekend, nog groter dan de laatstbesprokene soort, maar tevens nog onduidelijker afgeteekend en dit op zulk een wijze, dat het hoofdblok *een onderdeel* schijnt uit te maken van het onduidelijk geteekende groote blok.

Dezelfde soort van *plaatselijk-groepeerende* uitbeelding zou ook desnoods nog kunnen worden toegepast op de *direkt-samengestelde* gedachten. (De koopman, *die* daar voorbijgaat . . . enz. — Er is me verteld, *dat* . . . enz.) en misschien ook nog op de *regelmatig voortgezette gedachten-reeksen* (Ik ben aan 't klimmen — Er zijn vijf verdiepingen enz.) De verhouding toch, waarin de verschillende bestanddeelen tot elkander staan, is ook in die gevallen nog zoo, dat men haar zonder bezwaar door een *aaneengeschakelde* schikking der beelden zou kunnen weergeven.

Geheel anders echter is het met de *indirekt samengestelde gedachten* (Ik haat hem *omdat* hij een schurk is enz.) of met de *verspringing* van de gedachtenrichting (Ik ben moe van 't klimmen — *Maar* klimmen is gezond). In deze beide gevallen gevoelt men duidelijk, dat de verhouding der opeenvolgende gedachten hier *onmogelijk* door een plaatselijk-groepeerende afbeelding zou kunnen worden uitgedrukt. Men heeft namelijk hier in plaats van met een *zienderwijze afmeten* te doen met een *voelenderwijze afwegen* van het eene tegen het andere. Bij een *overgang* in de gedachte als *omdat, opdat, ofschoon* enz. of bij een als *maar, want, of* enz. is voor een oogenblik *niet* de geest maar *de ziel*

zelf met de regeling der gedachte belast, zooals bij een moeielijke draai van de weg de hoofdbestuurder van een voertuig aan zijn helper voor een oogenblik de teugels ontnemt. — Zoodra de moeielijke bocht voorbij is, krijgt de bediende de teugels terug; na de overgang met *omdat, ofschoon, maar, want* enz. ontvangt de geest weder de heerschappij over de vorming der gedachte. — Tegen de afbeelding der opvolgende gedachten met *maar* enz. in een *aaneensluitend* beeld bestaat, behalve het beschrevene, nog een ander, gewichtiger bezwaar. De opeenvolgende gedachten nl. *verdragen* elkander's nabijheid slechts ternauwernood. *De ikheid verspringt*. Bij een gedachte als „*maar klimmen is gezond*” is men eigenlijk *niet geheel meer dezelfde persoon* als bij de gedachte „*ik ben moe van het klimmen*” en ditzelfde is bij het optreden van de meeste andere *zielewerkingen* in meerdere of mindere mate eveneens het geval.

TWEEDE AFDEELING.

DE MENSCHELIJKE TAAL.

Het dierlijke denken geschiedt door afwisseling van *samengestelde, bewegende gezichtsbeelden* met *schokken* van gevoel of *gevaarwording*. Het dierlijke denken heeft plaats met groote snelheid en is daardoor in hooge mate bevorderlijk aan alle belangen van *voeding* of van *ontkoming* aan een gevaar. De *hoogere* denkwerkingen, zooals *beoordeelen, gevolgtrekken, oorzaakbepalen* enz. vallen *buiten* de perken van het dierlijke denken.

De mensch heeft het dierlijke denken *behouden*, maar hij heeft een *bizondere speciaal menschelijke* soort van denken *er bij* verkregen. Het speciaal menschelijke denken geschiedt door middel van *abstrakte, d. i. interne en onzinnelijke* beelden, die in *ruimte-groepeering* aan *elkaar sluiten* op een wijze, die vroeger door ons is omschreven.

Wanneer de mensch zijn dierlijk denkvermogen toepast, denkt hij even snel en praktiesch doelmatig als het dier. *Zelfs* bij dit *dierlijke* denken geniet intusschen de mensch de *voordeelen* van een hoogere ontwikkeling, die hem door het bovendienlijke denken zijn geschonken.

Het *speciaal menschelijke* denken geschiedt *langzamer* dan het dierlijke, maar door de *algemeenheid* der voorstellingen heeft het voor alle *niet-oogenblikkelijk-praktische* doeleinden een oneindig grootere waarde dan het dierlijke denken.

In de omgang van menschen met menschen is een eigenaardige soort van *gedachtengemeenschap* ontstaan, die wij *taal* noemen. De taal is een bij alle bekende menschenrassen bestaande inrichting, waarbij in het geheugen van verschillende tot dezelfde kring

van gemeenschap behoorende individuen *bepaalde klankverbindingen aan bepaalde voorstellingen* worden verbonden.

De taal als *algemeene inrichting* of *gesteldheid* is voor alle menschenrassen *een en dezelfde*. Als *middel tot gedachtengemeenschap* is de taal *niet* voor de geheele menschheid *dezelfde*, maar *verschillend* voor iedere verschillende *kring van gemeenschap*. In die laatste zin heeft het menschdom *niet één taal*, maar *dwizenden verschillende talen*.

Door middel van de taal kunnen verschillende tot dezelfde kring van gemeenschap behoorende individuen *elkander hun gedachten meedeelen*, d. w. z. een gedachte, die zich bij één individu heeft voorgedaan, kan op een *ander* individu worden *overgebracht*, in die zin, dat eenige oogenblikken later dat andere individu met vrij groote volkomenheid *dezelfde gedachte ontvangt*.

De mededeeling van de gedachten door de taal geschiedt *niet onmiddellijk* maar *middellijk*. Over 't algemeen worden nl. in de talen der wereld *niet de afgewerkte gedachten in eens* door *klankverbindingen* uitgedrukt, maar alleen de *afzonderlijke voorstellingen of begrippen*, die tot de vorming der gedachten meewerken.

In elke taal der wereld beantwoordt aan een bepaalde *voorstelling* of *begrip* een bepaalde *klankverbinding*, d. w. z. een bepaalde *groep van klanken* b.v. iets als *brap, kwots, flem*, enz. Uitdrukkelijk moet hierbij vermeld worden, dat *niet alleen op zich zelf* duidelijk onderscheidbare voorstellingen zooals b.v. die van *beweging* en *verrichting*, van *eigenschap* of *hoedanigheid*, van *voorwerp*, *wezen*, *ding*, *zaak* enz. maar ook *verschillende soorten van verhoudings- of betrekkingsvoorstellingen*, m. a. w. voorstellingen, die *geheel op zich zelf genomen eigenlijk in 't geheel geen voorstellingen zijn*, in de taal door *afzonderlijke klankverbindingen* worden vertegenwoordigd.

Om een *gedachte in taalvorm* weer te geven worden *alle* tot de vorming van de gedachte oogenblikkelijk medewerkende *voorstellingen*, de *verhoudingsvoorstellingen* zoowel als de overige, elk door hun vaste *klankverbinding* weergegeven en al deze klankverbindingen *in een zekere volgorde achter elkander gegroepeerd* en in die volgorde *uitgesproken*. Door dat uitspreken krijgt dan

een ander tot dezelfde gemeenschapskring behoorend individu binnen zijn denkorganen de beeltenissen van *diezelfde* voorstellingen in *diezelfde* volgorde, waaruit zich dan vervolgens een in alle bijzonderheden aan die van het eerste individu beantwoorde *gedachte* ontwikkelt.

Zooals gezegd is, zijn de *klankverbindingen* voor gelijke of gelijksoortige *voorstellingen* of *begrippen niet dezelfde* in de taal voor *verschillende gemeenschapskringen* of, zooals men het gewoonlijk uitdrukt, in *verschillende talen*. Vandaar dat een en dezelfde gedachte in twintig verschillende talen uitgedrukt, zich in *hoorbare vorm* op twintig totaal verschillende wijzen openbaart.

Het *verschil in klank* (hoe groot het op zich zelf ook wezen mag) is *niet* het eenige verschil, waardoor verschillende talen (juister gezegd *verschillende taalsystemen*) van elkander worden gescheiden.

Bij vergelijking der uitdrukkingen van een overeenkomstige gedachte in geheel verschillende taalsystemen bepaalt zich de gelijkheid *enkel en alleen tot de gedachte als geheel*.

De *wijze*, waarop in de verschillende systemen de gelijke of overeenkomstige gedachte door oproeping van verschillende *voorstellingen* of *begrippen* teweeggebracht wordt, *wijkt in de sterkste mate uiteen* — Van alle voorstellingen staan die van *wereld-elementen*, *voorwerpen*, *wezens* enz. betrekkelijk nog het meest voor verschillende rassen en volken gelijk, in die van *bewegingen*, *verrichtingen*, *handelingen* en *toestanden* en in die van *eigenschappen* is het verschil groot en in die van *verhoudingen* en *betrekkingen* nog grooter.

Enkelvoudige en samengestelde volzinnen.

Een *geheele gedachte* door middel van de taal in een reeks van klankverbindingen omgezet, heet een *volzin* of *zin*.

Eén opzichzelfstaande klankverbinding, waardoor één opzichzelfstaande voorstelling wordt vertegenwoordigd, heet een *woord*.

De *volzinnen* worden verdeeld in *soorten* overeenkomende met de *gedachten*, die door hen worden voorgesteld.

Men onderscheidt vooreerst *enkelvoudige* en *samengestelde* volzinnen, zooals men *enkelvoudige* en *samengestelde* gedachten onderscheidt.

De *enkelvoudige volzinnen* zijn te verdeelen in vier soorten:

1°. *gewaarwordingszinnen* als: Wat heb ik een pijn! of Ik ben blij.

2°. *wilzinnen* als: Doe de deur dicht!

3°. *vermeldingszinnen* als: De tafel is rond of Daar vliegt een vogel en

4°. *vraagzinnen* als: Is de tafel rond? Vliegt daar een vogel?

De *samengestelde volzinnen* worden verdeeld als de *samengestelde gedachten*.

Men onderscheidt vooreerst *direkte* en *indirekte samenstelling*.

Direkt-samengestelde zinnen van de *eerste* soort zijn de zinnen met *die*, *dat* (= *welke*, *hetwelk*) en die met *van wie*, *aan*, *uit*, *door* enz. *wie*, *waarvan*, *waaraan*, *waaruit*, *waardoor* enz. enz.

Direkt-samengestelde zinnen van de *tweede* soort zijn de zinnen met *dat* en met *of* (Er is me verteld, *dat*... Ik zou willen weten, *of*...).

Direkt-samengestelde zinnen van de *derde* soort zijn de zinnen met *toen*, *terwijl*, *zoodra*, *nadat*, *vóórdat* enz.

De *indirekt-samengestelde zinnen* worden verdeeld in negen soorten overeenkomende met de negen soorten van *indirekt-samengestelde gedachten*:

1ste soort (*oorzaakbepalend*) Zinnen met *omdat*, *doordat* enz.

2de soort (*gevolgbepalend*) Zinnen met (*zoo*)*dat*, *dat*.

3de soort (*doelbepalend*) Zinnen met (*op*)*dat*, *totdat*.

4de soort (*toegevend*) Zinnen met *ofschoon*, *hoewel*, *al*... *ook*.

5de soort (*voorwaardestellend*) Zinnen met *indien*, *als*, *mits*, *tenzij*.

6de soort (*vergelijkend*) Zinnen met *als*, *dan*, *zooals*, *evenals*, (*tenzij*).

7de soort (*evenredigheidbepalend*) Zinnen met *hoe meer*... *hoe*...-er, *naarmate* enz.

8ste soort (*zijn-of-niet-zijn-toetsend*) Zinnen met *zooals*, *alsof* enz.

9de soort (*beperkend*) Zinnen met *voorzoover*.

De *samengestelde zinnen* laten, evenals de *samengestelde gedachten*, een *splitsing* toe in een *hoofdgedeelte* (de *hoofdzin*) en één of meer *bijgedeelten* (de *bijzinnen*).

(De onderlinge verhouding van verschillende *onderdeel-zinnen* in een *samengestelde volzin* laat zich vergelijken met die der *afzonderlijke woorden* in een *enkelvoudige zin*, zooals wij die later zullen leeren kennen.

Als de *hoofdzin* in de *samengestelde zin* staat in de *enkelvoudige* het zoogenaamde *verbum* of het *meldwoord*.

Als de *direkt verbondene zintakken* van de *eerste* soort (*begrenzende* of *kenschetsende zintakken*) in de *samengestelde zin* staan in de *enkelvoudige* de zoogenaamde *adjectiva* of *beschrijfwwoorden*.

Als de *direkt-verbondene zintakken* van de *tweede* soort (*tijdbepalende zintakken*) in de *samengestelde zin* staan in de *enkelvoudige* het zoogenaamde *localia* of *plaatsingswoorden*.

Als de *direkt-verbondene zintakken* van de *derde* soort (*ontvouwende* of *ontwikkellende zintakken*) in de *samengestelde zin* staan in de *enkelvoudige* het zoogenaamde *substantiva* of *noemwoorden*.

Wat de *indirekt-verbondene zintakken* betreft (van de negen verschillende soorten) hun verhouding tot de *hoofdzin* laat zich *tot in zekere mate* (nl. de meewerking van de *ziel* buiten rekening gelaten) vergelijken met die van het zoogenaamde *adverbium* of *omschrijvingswoord* tot het *verbum* in de *enkelvoudige zin*.

Op deze vergelijking wenschen wij later, als we de bedoelde woordsoorten besproken hebben, terug te komen).

Indeeling der enkelvoudige zinnen.

Elke *enkelvoudige zin*, 't zij *hoofdzin* of *bijzin*, kan weer verder in *onderdeelen* worden gesplitst.

De *splitsing* van een *enkelvoudige zin* in *onderdeelen* kan op tweeërlei wijzen geschieden. Er bestaat namelijk een *ruwere* en een *fijnere ontleding*.

Bij de *fijnere ontleding* wordt *elk woord* of *woordje* (d. w. z. de uitdrukkende elementen van *elke afzonderlijke voorstelling*) als

afzonderlijke eenheid genomen. — Bij de *ruwere* ontleding wordt vaak een der voornamere voorstellingen met een meer *bijkomstige* *verhoudingsvoorstelling* tesamen als één geheel opgevat, zoodat van de *hoorbare volzin* niet altijd enkele woorden, maar meermalen ook twee of drie woorden samen als eenheden optreden.

Over de *fijnere* ontleding zullen we later uitvoerig handelen. — De *ruwere* ontleding geschiedt volgens de beginselen, die vroeger bij de ontleding der enkelvoudige *gedachten* zijn ontwikkeld.

Aan de *hoofdvoorstelling* van de gedachte, de voorstelling van *beweging*, *verrichting*, *handeling* of daaruit voortvloeiende toestand (de uit drie deelen bestaande *vuurpijllijn*) beantwoordt in de *hoorbare volzin* een *afzonderlijk* onderdeel, de *melding*.

Aan de voorstellingen van *voorwerpen*, *wezens* of *dingen*, die de drie hoofdplaatsen in de gedachte innemen, (de *blokfiguren*, die de driedeelige *vuurpijllijn* *begrenzen*) beantwoorden in de *hoorbare volzin* gedeelten die men *zinsvoorwerpen* of eenvoudig *voorwerpen* noemt.

Het aan de *bovenste blokfiguur* beantwoordende *voorwerp* heet *het eerste voorwerp* of het *bovenvoorwerp*.

Het aan de *onderste blokfiguur* beantwoordende *voorwerp* heet *het tweede voorwerp* of het *ondervoorwerp*.

Het aan de *zijdelingsche blokfiguur* beantwoordende *voorwerp* heet *het derde voorwerp* of het *zijdelingsche voorwerp*.

Als voorbeeld nemen we de vroeger (bij de behandeling der *gedachten*) gegevene *volzin*: *De bakker brengt aan zijn klanten het brood*.

In deze zin is:

„*brengt*” de *melding*,

„*de-bakker*” het *bovenvoorwerp*,

„*het-brood*” het *ondervoorwerp* en

„*(aan)-zijn-klanten*” het *zijdelingsche voorwerp*.

Aan de nadere bepalingen van de soort van deze: in de morgen, uit zijn bakkerij, met zijn handkar, met zijn knecht enz. (de *sirkelboogvormige pijllijn* om de *hoofdpijllijn* heen met de grootere onduidelijkere blokken) beantwoorden in de *hoorbare*

volzin gedeelten, die men *meldingsbepalingen* noemt. De *meldingsbepalingen* zijn *plaatsingaanduidend* (in de morgen), *afkomstaanduidend* (uit zijn bakkerij), *werktuigaanduidend* (met zijn handkar), *verzellingaanduidend* (met zijn knecht), enz.

Aan de nadere bepalingen van de soort van deze: (de bakker) *van het dorp*, (het brood) *van iedere dag* (de nog grootere en nog onbestemdere blokken, waarvan een der hoofdblokken *een deel uitmaakt*) beantwoorden in de hoorbare volzin gedeelten die men *voorwerpsbepalingen* noemt en wel *bovenvoorwerpsbepaling*, *ondervoorwerpsbepaling* of *zijvoorwerpsbepaling* naar het geval.

Een *tweede benaming* van een *voorwerp*, *wezen* of *zaak*, die in een volzin onmiddellijk achter de eerste (dus *overtollig*) wordt opgenomen, heet *bijstelling* of *appozicie*. Voorbb. De zon, de algemeene bron van warmte en licht... — de menschenliefde, die edele drang... — Karel de Groote, die wijze en grootmoedige vorst... — de inktvisch, dat vreemdsoortige dier. — *Bijstellingen* kunnen in elk willekeurig deel van een volzin (*hoofdvoorwerp*, *ondervoorwerp* enz.) worden aangehecht.

Merkwaardig is ten slotte de zoogenaamde *volzinsbijlage* of het *aanhalingstoevoegsel*.

Onder *volzinsbijlage* of *aanhalingstoevoegsel* verstaat men een *woord* (of een *aantal woorden*) dat op zulk een wijze aan een volzin wordt toegevoegd, dat *op het oogenblik van uitspreken* dat woord (of die woorden) *alleen als losse klanken* in aanmerking komt en eerst *in een volgend oogenblik* of ook wel *in 't geheel niet* tot de gedachtevorming meewerkt.

Voorbeeld. *De man riep: „Brand“*. Het woord „Brand“ geeft *op het oogenblik van uitspreken* uitsluitend *de klanken* weer, die door de bewuste persoon bij de bewuste gelegenheid werden geüit. Het woord dat men op deze wijze gebruikt, kan even goed *aan een geheel onbekende taal ontleend* zijn of ook wel *in geen taal der wereld eenige beteekenis hebben*. Aan de *gedachtenvorming* kan het op deze manier *aangehaalde* woord „Brand“ *eerst later* meewerken, maar *op het oogenblik*, dat men zegt: *De man riep*

„Brand” trekt de hoorder uit die woorden alleen een mededeeling omtrent de wijze, waarop de *tong* en andere *spraakorganen* van de persoon in kwestie zich bewegen.

Andere voorbeelden van *aanhalingstoevoegsel*. 1. Hij antwoordde: „Neen” — 2. Ik heet „Jan” — 2^b. Ik noem dat „een leugen” — 3. Zij kroonden hem „koning” — 4. De familie woont „25 rue-du-pont-neuf” — 5. Mijn zoontjes zitten „één” en „twee” — 6. Het schip zeilt „zuid-zuid-oost” — 7. Die menschen leven „*fin-de-siècle*” — enz.

In al deze gevallen geven de tusschen aanhalingsteekens geplaatste woorden of uitdrukkingen aan de hoorder op 't eerste oogenblik niets dan een *verzameling van klanken*, waaruit echter (teminste in de meeste gevallen) een poos *later* een begrip kan worden verkregen. *In plaats* van een werkelijke *mededeeling* toch wordt in al deze gevallen slechts een *klankenformule* genoemd, waarvan de ontraadseling noodzakelijkerwijze een zekere korte poos moet duren.

Deze zelfde redeneering moet worden toegepast op de zinnen met *zijn*, *worden*, *blijven*, *schijnen* enz. Voorb. Mijn man is kruidenier. Ontleding: *mijn-man* (hoofdvoorwerp), *is* = *rangschikt-zich*, *begrenst-zich* (als volgt) (melding), „*kruidenier*” (aanhalingstoevoegsel). De eerste woorden van deze zin: *mijn man is* . . . drukken op *zich zelf* een *volledige* gedachte uit, nl. deze, dat de echtgenoot van de spreekster op de een of andere wijze *in de wereld der voorstellingen* een *duidelijk* *begrensbaare* plaats inneemt. Deze voor het *redeneervermogen* geheel volkomene gedachte is echter door haar te groote *onbepaaldheid* voor de belangen van het *praktische leven* zoo goed als niets waard. Het is dus voor die praktische belangen noodzakelijk, dat er *iets naders* bij komt, nl. dit, *door welke naam* de door het woord „*is*” als *mogelijk* voorgestelde omschrijving werkelijk *geleverd kan worden*. Deze naam nu is het woord „*kruidenier*”. Dit woord „*kruidenier*” is *niet* een *bestanddeel* van de zin in de gewone zin des woords. Het wordt voor 't oogenblik niet als woord, maar eenvoudig als *klankenformule* gegeven. *Mijn man is kruidenier* wil zeggen: *Mijn man neemt in de wereld der voorstellingen een plaats in*, (*die zich duidelijk*

?
?
?
?
duidelijk op
grondslag
kenmerken van
de "hoytel-
werken"

laat aanwijzen, door het noemen van de klanken): *k-r-ui* enz. Eerst in het volgend oogenblik verkrijgt de hoorder door voortdenken uit de gegevene mededeeling *wezenlijke inlichtingen* als deze: Mijn man weegt krenten uit — Mijn man verkoopt koffie enz. enz.

In de bovenstaande omschrijving van de zin „Mijn man . . . enz.” geschiedt de bijvoeging van de tusschen haakjes geplaatste woorden: die zich duidelijk laat omschrijven . . . enz., om deze reden: Strikt beschouwd moet in alle zinnen met *zijn, worden* enz. behalve de opgegevene nog een ander *verzwegen bestanddeel* worden aangenomen. Dit *verzwegen bestanddeel* is de meldingsbepaling *zóó, aldus, als-volgt*, of (nog meer in den breede omschreven) *door de hier-volgende klank* of *uitroep als-voortgaat*, (of wel *door de hier-voorgaande*). Dus b.v. *mijn man is kruidenier* moet worden aangevuld: *Mijn-man is (als-volgt): „kruidenier”*. *Kruidenier is mijn man* moet worden aangevuld: *„kruidenier” (aldus) is mijn-man*.

De noodzakelijkheid der aanneming van dit verzwegene bestanddeel blijkt het best in zinnen met *wie, wat* of met *die, dat, deze, dit*. Voorbb. I. *WIE is die-man?* Ontleding 1. „*Wie?*” uitroep met beteekenis: „*Noem-mij-de-naam!*” — 2. (*aldus*) (d. w. z. door die (gezocht-wordende) naam) — 3. *is* (d. w. z. *begrenst- of-bepaalt-zich*) — 4. *die* (de *besprokene* of *bedoelde*) *man*: — II. *Dit is het*. Ontleding 1. „*dit!*” uitroep beteekenende: „*ziehier!*” — 2. (*aldus*) (beteekenende: door de gedane aanwijzing) — 3. *is* = *begrenst- of bepaalt-zich* — 4. *het* (d. w. z. het *gezochte* of *besprokene* iets).

Vorming der volzinnen binnen onze denkorganen.

Ofschoon volgens het bovenstaande de volzinnen geregeld uit woorden bestaan, verdient het nadrukkelijke vermelding, dat bij hun *vorming* binnen onze denkorganen in het oogenblik, dat aan het uitspreken voorafgaat, de volzinnen *niet* eenvoudig regelrecht door aaneenrijging van afzonderlijke woorden worden in elkander gezet.

Wanneer een bepaalde gedachte in onze geest op de voorgrond treedt, en wanneer tevens de *wensch* tot openbaring van die ge-

dachte bij ons aanwezig is, worden door natuurlijke inrichting gepaard met de werking van onze wil een *een aantal verschillende onvolkomene herinneringen* opgeroepen van bij vroegere gelegenheden door ons gehoorde of uitgesprokene volzinnen, waarin zeer uiteenlopende *gedachten*, elk alleen in één bepaald opzicht met de gedachte van het oogenblik overeenkomende, werden uitgedrukt.

Wanneer ik, om een voorbeeld te noemen, mijn geest en aandacht vestig op het plan om half tegen mijn wil mijn rug of schouders te beladen met een vóór me liggend pak of pakket, en ik wensch die gedachte naar buiten te openbaren, dan worden door een inrichting in mijn hersenen gepaard met de werking van mijn wil gelijktijdig opgeroepen een aantal onvolkomen herinneringen van verschillende vroeger door mij gehoorde of uitgesprokene volzinnen, als:

1°. van een volzin als: „laat die man *dan maar* binnenkomen”, waarin alleen de *sprong* of *overgang* der *gezindheid* of *stemming* met die van het tegenwoordige geval overeenkomt,

2°. van een volzin als: „we *nemen* de scherven *op*”, waarin alleen de *bewegings-* of *handelingsvoorstelling*, die aan de gedachte meewerkt, dezelfde was als in het tegenwoordige geval,

3°. van een volzin als: „er is een *pak* gekomen”, waarin eenvoudig van een gelijksoortig *voorwerp* of *wereldbestanddeel* sprake was,

4°. van een volzin als: „de jongens *zullen* vechten”, waarin de *voltooingsvorm* of het zoogenaamde „*tempus*” van de handeling dezelfde is als in het tegenwoordige geval en

5°. van een volzin als: „*ik* weet het,” waarin de *ikheidsgraad* of de zoogenaamde „*persoon*” van de handeling dezelfde is als in het oogenblikkelijke geval.

Van al deze gelijktijdig en onvolledig opgeroepene volzinnen worden nu op zeer verklaarbare wijze alle woorden die in geenerlei opzicht in verband staan met de gedachte van 't oogenblik als 't ware *weggedrongen* door die woorden, waarmee dit *wel* het geval is. Deze laatste worden *samengevat* op een wijze en in een volgorde, die ook weder grootendeels door *andere* van

vroeger opgehaalde volzinnen wordt aangegeven. Op die wijze ontstaat dan als eindresultaat van een groot aantal werkingen deze *nieuwe volzin*: *Ik zal het pak dan maar opnemen*. Dat de *tijdruimte*, die voor de vorming van deze volzin vereischt wordt (tengevolge van de buitengewoon snelle werking der hersenorganen) niet grooter dan één enkele sekonde of misschien nog korter is, vermindert niets aan het feit, dat de voor die vorming noodzakelijke hersenwerkingen in bijzondere mate veelvoudig en samengesteld zijn.

BEGRIPPEN EN VOORSTELLINGEN IN WOORDGEDAANTE.

De fijnere soort van ontleding van een volzin is, zooals vroeger gezegd is, de verdeeling in *woorden*. Over de *woorden* en de verschillende *soortverdeelingen*, die zich daarbij voordoen, zullen wij in de hier volgende bladzijden uitvoerig handelen.

Dat in het *hoorbare symbolenstelsel* der menschelijke taal in *voorstellingen opgeloste gedachten* door *volzinnen*, *afzonderlijke begrippen* of *begripvormige voorstellingen* (zie vroeger) door *woorden* vertegenwoordigd worden, is reeds bij een vroegere gelegenheid meegedeeld.

Volgens de *aard* der begrippen en voorstellingen zelf en vooral ook volgens de *stelling* of de *funktie*, die de afzonderlijke begrippen tot de uitgewerkte gedachten als hun konstitueerende elementen innemen, worden in de *spraakunst*, d. i. in de *wetenschappelijke beschrijving* der taal, onder de *woorden* als de uitdrukkers en vertolkers dezer begrippen en voorstellingen verscheidene ruimere en engere *soortverdeelingen* aangenomen.

EERSTE INDEELING.

De *eerste* en *wijdste* dezer verdeelingen is een tweeledige, de verdeeling in 1°. **VOLZINWOORDEN** en 2°. **NIET-VOLZINWOORDEN** of **ZINSTUKWOORDEN**.

1°. *Volzinwoorden* zijn *volkomene mededeelingseenheden* d. w. z. woorden, die geheel op zichzelf een *gedachteuitdrukking* (bepaaldelijk die van een *gevoelsstemmings-* of *oordeelsgedachte*) behelzen en diensvolgens ook *geen* verbintenissen met andere woorden tot volzinnen kunnen aangaan.

2°. *Niet-zinwoorden* of *zinstukwoorden* zijn alle overige, dus

woorden, die een meer of minder belangrijk *onderdeel* eener gedachte uitdrukken en als zoodanig geregeld *met andere woorden* tot volzinnen plegen te worden verbonden.

De beteekenis van een *volzinwoord* berust grootendeels op een inwendige *gevoelsvoorstelling*, dus op een werking van de *ziel* — De beteekenis van een *zinstukwoord* berust grootendeels op een inwendige *gezichtsvoorstelling*, dus op een werking van de *geest*.

Voorbeelden van volzinwoorden: *Foei!* — *Ja!* — — — *dus* — — *en* — *indien*.

Voorbeelden van zinstukwoorden: *geev-* — *gaarne* — *goed* — — *ik* — *boom* — — *binnen* — *hier*.

TWEEDE INDEELING.

De *volzinwoorden* worden weder verdeeld in **zelfstandige** en **niet-zelfstandige**.

Zelfstandige volzinwoorden zijn zulke, die een op zich zelf *onafhankelijke* gedachte behelzen, zooals *Foei!* *Helaas!* *Jakkes!* — *Ja!* *Nee!*

Niet-zelfstandige volzinwoorden zijn zulke, die wel op zich zelf een gedachte uitdrukken, maar zulk een gedachte, die alleen *in verband met andere gedachten* eenige waarde heeft, zooals *dus* — *en*, *indien*.

De zelfstandige volzinwoorden zijn nog eens te verdeelen in twee soorten: 1°. *uitroepwoorden* of *ontboezemingswoorden* (*Foei!* *Helaas!* *Jakkes!*) en *beslissingswoorden* (*Ja!* *Nee!*).

De niet-zelfstandige volzinwoorden zijn nog eens te verdeelen in twee soorten: 1°. *invoegselwoorden* (*dus*, *toch*, *integendeel*) en 2°. *zinbindwoorden* (*en*, *maar*, *of* — *indien*, *dat*, *ofschoon*).

Dat de *invoegselwoorden* en de *zinbindwoorden* met recht tot de volzinwoorden gerekend worden, m. a. w. dat zij werkelijk op zich zelf een geheele gedachte omvatten, behoeft een verklaring. Nemen we vooreerst de *invoegselwoorden*. Wanneer gezegd wordt het volgende: *De behandeling was onbillijk; de ontevredenheid liet zich dus wel verklaren*, dan zijn dit schijnbaar niet meer dan *twee* gedachten, maar in werkelijkheid zijn het er *drie*. Die drie gedachten zijn nl. de volgende:

- 1°. De behandeling was onbillijk,
- 2°. De klachten waren wel te verklaren, en
- 3°. Ik leid het een uit het andere af.

De laatstgenoemde gedachte (*ik leid het een uit het andere af*) wordt volledig uitgedrukt door het ééne woordje *dus*. In zover is dus dit woordje zonder eenige twijfel een volzinwoord, maar er valt nader bij op te merken, dat de uitgedrukte gedachte: *ik leid het een uit het andere af* een gedachte is van een bijzondere soort, een gedachte, die *op zich zelf genomen* (zoolang niet bekend is, *wat het eene en wat het andere is*) *in 't geheel geen waarde zou hebben*. Van daar, dat het woord *dus* en andere dergelijke woorden tot een *bijzondere* soort van *volzinwoorden* gerekend worden.

Op dezelfde wijze kan ook met de *zinbindwoorden* geredeneerd worden. Nemen we een gedachtevolging als deze: *Ik had mij veel bezwaren moeten getroosten, maar de voordeelen waren zeer belangrijk*. Ook in dit geval heeft men in schijn met *twee*, maar in werkelijkheid met *drie* gedachten te doen. Die drie gedachten zijn nl. de volgende:

- 1°. Ik had mij veel bezwaren te getroosten,
- 2°. Hiertegenover stel ik het volgende feit, en
- 3°. De voordeelen waren zeer belangrijk.

De tweede van deze drie gedachten (*Hiertegenover stel ik het volgende feit*) wordt volledig uitgedrukt door het eene woordje *maar*. Dit woord en andere woorden van dezelfde soort behooren dus ongetwijfeld tot de *volzinwoorden*, maar, omdat ook hier, evenals in het bovenbeschrevene geval, de in het woord opgeslotene gedachte geheel *op zich zelf genomen* van geen waarde is, moeten ook deze woorden tot een *bijzondere* soort van *volzinwoorden* gerekend worden.

Invoegselwoorden en *zinbindwoorden* zijn *aangrenzende* woordsoorten, maar mogen daarom niet met elkander verward of vereenzelvigd worden. Het *invoegselwoord* heeft een min of meer willekeurige plaatsing in de volzin, gewoonlijk staat het *in het midden*; het *zinbindwoord* staat gewoonlijk *aan 't begin* van een (aan-gehechte) volzin. Het *invoegselwoord* vertegenwoordigt een in zekere zin *onafhankelijke* (ofschoon op zich zelf *waardelooze*) ge-

dachte. Bij het *zinbindwoord* is de gedachte niet alleen op zich zelf waardeloos, maar niet eens op zich zelf in elk opzicht *volkomen*, doordat nl. een *verwijzing* naar één der aangrenzende zinnen (... *het hier volgende, het hieraan voorafgaande feit*) in die gedachte ligt opgesloten.

De *niet-volzinwoorden* of *zinstukwoorden* worden verdeeld in drie hoofdklassen, nl.:

II 1°. **zegwoorden** of **mededeelingswoorden**, II 2°. **noemwoorden** en II 3°. **merkteekwoorden**.

II 1°. *Zeg- of mededeelingswoorden* zijn *zelfmededeelende mededeelingselementen*, d. w. z. woorden, die, als *onderdeelen* van *volzinnen* optredend, op zich zelf genomen een *heldere, duidelijk onderscheidbare voorstelling* opleveren en die dus *in zoo ver* op zich zelf geschikt zijn om iets te *zeggen*, iets *mee te delen*, te *vermelden* of te *konstateeren*, ofschoon dit meegedeelde niet zonder hulp van *andere* woorden tot een eigenlijke *gedachte* kan worden.

II 2°. *Noemwoorden* zijn *noemende of naamgevende mededeelings-elementen*, d. w. z. woorden, die in plaats van één enkele duidelijk onderscheidbare voorstelling een *menigte* van verschillende voorstellingen bij elkander, *te samen verbonden door middel van een door lijnen begrensd gedeelte uit het beeld van een stoffelijke of onstoffelijke wereld*, *samenvatten* en daaraan een *naam* geven, zonder dat het mogelijk is uit de vele gelijktijdig door deze naam opgeroepene voorstellingen *één enkele ondeelbare totaalvoorstelling* ¹⁾ te vormen, ten gevolge van welk feit door deze woorden ook *niets wezenlijks* kan worden *gezegd* of *meegedeeld*.

II 3°. *Merkteekwoorden* zijn *rangschikkende* of *aanduidende mededeelings-elementen*, d. w. z. woorden, die op zich zelf genomen niet in staat zijn een *heldere, duidelijk onderscheidbare voorstelling* te geven, woorden, die, *met andere woorden* in een *volzin vereenigd*, wel een voorstelling meebrengen, maar alleen een voorstelling

¹⁾ Alleen bij het totstandkomen van de ruimtelijke *totaalbeelden* der gedachten maakt, zooals we gezien hebben, ieder wereldelement *één voorstelling* uit, doordat daarbij *alleen de ruimteomtrek* op de voorgrond treedt en de *verschillende eigenschappen* verdwijnen.

van *betrekking* of *verhouding*, met behulp waarvan *andere* tot dezelfde gedachte medewerkende voorstellingen in een der natuurlijke *groepeeringswereldbeelden* van het menselijk denkvermogen ¹⁾, zooals *ruimte*, *tijd*, *hoegrootheid*, *hoeveelheid*, kunnen worden *tehuisgebracht*.

Zeer verkort kunnen de bovenstaande bepalingen aldus worden weergegeven:

- a) *meedeelingswoorden* geven *één* geheele voorstelling,
- b) *noemwoorden* geven *meer* dan *één* geheele voorstelling, en
- c) *merkteekwoorden* geven *minder* dan *één* geheele voorstelling.

Voorbeelden van *meedeelingswoorden* zijn *geev* — *gaarne* — *goed*.

Voorbeelden van *noemwoorden* zijn *boom* — *ik*.

Voorbeelden van *merkteekwoorden* zijn *binnen* — *zelf* — *eerste* — *veel* — *mijn* — — *nu* — *welke* — *iemand*.

Van alle verschillende soorten van *volzinwoorden* nemen wij voorloopig afscheid om er later uitvoerig op terug te komen.

DERDE INDEELING.

II 1°. Meedeelingswoorden.

Deze laten zich nogmaals verdeelen in drie voorname onderklassen, nl.:

II 1°. *a.* meldwoorden, *verba*,

II 1°. *b.* omschrijvings- of omstandigheidswor-
den, *adverbia*.

II 1°. *c.* beschrijfwor- den, *adjectiva*.

II 1°. *a.* Meedeelingswoorden van de eersterang (meldwoorden — *verba*) zijn die woorden, die het hoofdbestanddeel der volzinnen plegen uit te maken en die een beweging, verrichting, handeling of gebeurtenis uitdrukken of ook wel een zijns- of wordenstoestand, die zich als het gevolg van een verrichting of handeling voordoet. De meldwoorden onderscheiden zich in 't bijzonder door hun vatbaarheid voor 't aannemen van zekere vaste (*verhoudings*-) bijbegrippen, die zich aan

¹⁾ Alle afgeleid van het ééne *eenvoudigste* *abstrakte wereldbeeld*, waarvan wij in het eerste deel van dit boek de gekleurde afbeelding gaven.

het door de woordstam uitgedrukte hoofdbegrip plegen aan te sluiten en waarvan *voltooiingsvorm* (*tempus*) en *werkingsrichting* (*genus*) de voornaamste en de meest standvastige zijn.

II 1°. *b.* Meedeelingswoorden van de tweede rang (omschrijvings- of omstandigheidswoorden — adverbia) zijn zulke woorden, die aan een willekeurig *meedeelingswoord* (van *onverschillig welke* der drie soorten) tot nadere omschrijving van werkingssoort (manier, wijze) of van omstandigheid worden toegevoegd.

N.B. Alle eigenlijke adverbia zijn uit meedeelingswoorden der andere soorten (nl. meldwoorden of beschrijfwwoorden) door afleiding of door eenvoudige *funkcieverandering* (d. w. z. zonder verandering in de *vorm*) ontstaan. Deze afleiding is bij verreweg de meeste *volkomen duidelijk herkenbaar*. *Oneigenlijke adverbia* zijn de *adverbia* van *tijd*¹⁾ en van *plaats* benevens die van *algemeene- of gedachte-stelling* (d. w. z. diegene, die de „ja”-of-„neen”-kwestie onder deze of gene vorm helpen beslissen). Deze oneigenlijke adverbia behooren alle (zooals we later zien zullen) bij de *merkteekenwoorden* tehuis.

II 1°. *c.* Meedeelingswoorden van de derde rang (beschrijfwwoorden — adjectiva) zijn die woorden, die een *werking* of *toestand* uitdrukken *speciaal opgevat als een (enkelvoudige) eigenschap* of *hoedanigheid* van een *voorwerp*, *wezen*, *ding* enz. De *beschrijfwwoorden* worden aan de noemwoorden toegevoegd tot het geven van een *beschrijving* of wel eenvoudig tot *beperking* der aan het noemwoord eigene algemeene (soortomvattende) beteekenis.

Voorbeelden van *meldwoorden*: *trekk-, geev-, bouw-, koop-, leev-, woon-, hebb-, weez-*.

Voorbeelden van *omschrijvings- of omstandigheidswoorden*: *gaarne, vergeefs, gezamenlijk*.

Voorbeelden van *beschrijfwwoorden*: *groot, mooi, koud, blauw, luid, zoet, geurig, vrolijk, grootsch, kleingeestig, gierig, wijsgerig*.

Verreweg de meeste beschrijfwwoorden kunnen onmiddellijk in *omschrijvingswoorden* worden omgezet. Daarbij verandert dan

¹⁾ Uitzonderd die van *tijdsduur*. Zie vlg.

alleen hun *stelling* in het zinverband, maar *niet* hun eigenlijke beteekenis. Men kan b.v. zeggen; Je hebt *mooi* geschreven — Ik ben *koud* ontvangen enz. (In veel talen wordt in die gevallen het beschrijfword met een *eigenaardige uitgang vermeerderd*.).

II 2°. De *noemwoorden* worden nader verdeeld in (*positieve* of *negatieve*) *ikheidsnoemwoorden*, korter *ikheidswoorden*, en *gewone* of *wereldbeeldnoemwoorden*, die men, waar geen dubbelzinnigheid te vreezen is, eenvoudig *noemwoorden* kan laten heeten.

II 2°. a. *ikheidsnoemwoorden* zijn de woorden: *ik*, *wij*, *ij* (*gij*), *jullie* (*gijlieden*), *zich*, *elkander* — *het*, *men*. (Hierover spreken wij later uitvoerig).

II 2°. b. *gewone* of *wereldbeeldnoemwoorden* zijn alle overige.

Alle noemwoorden zonder onderscheid vertegenwoordigen een *vlek* op *lap* op een (stoffelijk of onstoffelijk) wereldbeeld. Als zoodanig hebben zij als eerste eigenschap deze: *uitgebreidheid* en als tweede deze: *vorm*. Dit geldt niet alleen van stoffelijke voorwerpenamen, maar ook van woorden als *vreugde*, *smart*, *liefde*, *haat*, *geluk* enz. Ook deze zaken toch nemen *ten opzichte* van *andere* aangrenzende zaken een zekere *ruimte* in en hebben zelfs (volgens hun begrenzing door andere zaken) ook in zekere zin een *vorm*, al is deze laatste zeer onbestemd. De bepaling gaat ook zelfs door voor zulke noemwoorden, die onmiddellijk uit een *beschrijfword* of uit een *meldwoord* zijn verkregen, b.v. *ziekte* of *bescherming*. Het *hoofdbegrip* van *ziekte* is *hetzelfde* als dat van *ziek* en het *hoofdbegrip* van *bescherming* hetzelfde als dat van *bescherm*. Door de toevoeging van de achtervoegsels *-te* of *-ing* worden zulke woorden vermeerderd met een *bijbegrip* van *uitgebreidheid*. Zoowel het woord *ziekte* als het woord *bescherming* onderstellen een min of meer plaatselijke *uitgebreidheid* en *begrenzing*. Zelfs kan men in zulke gevallen meestal duidelijk een *tweezijdige* of *tweezinnige uitbreiding* onderscheiden, nl. vooreerst de *intenziteit*, de *kracht* of de *mate* en dan verder de *duur*, elk van beide *meewerkende* aan de *omvang* van 't geheel, waardoor de gedachte aan een *figuur met twee afmetingen* voor de hand ligt.

Voorts moet nog opgemerkt worden, dat door elk noemwoord uiteraard niet zoo zeer *een enkel* bestaand *iets* dan wel een geheele

kategorie van bestaandheden ondersteld wordt, waaruit een onbeperkt getal *verschillende enkelingen* naar willekeur zouden kunnen worden *gekozen*, m. a. w. dat er in 't begrip der noemwoorden steeds een *veelheid naast de eenheid* aanwezig is. Bizondere gevallen, waarin deze veelheid vervalt, (*heelal, God, ik* en de stofnamen *ijzer, hout* enz.) zijn uitsluitend te verklaren uit het speciale karakter der aangevene bestaanskatégorie in 't bijzonder, waardoor in die gevallen het aantal *mogelijke* individuën of exemplaren tot één enkel wordt beperkt.

Voorbeelden van *gewone noemwoorden*: *zee, zon, berg, boom, leeuw, rots — vinger, tak, brok — sirkel, hoek — deugd, liefde, geluk — ziekte, schoonheid — bescherming, vernieling.*

II 3°. De *merkteekwoorden* zijn te verdeelen in twee soorten, nl. *a. plaatsings- of afscheidingswoorden* en *b. aanduidingswoorden.*

Beide soorten dienen, zooals vroeger gezegd is, tot het weergeven van velerlei *verhoudingen* in de volzin, verhoudingen van *plaats, tijd, hoegrootheid* enz. Het verschil tusschen de beide soorten bestaat hierin, dat bij II 3°. *a. de plaatsings- of afscheidingswoorden* de verhouding *onmiddellijk en absoluut*, bij II 3°. *b. de aanduidingswoorden* daarentegen *middellijk met behulp van de ikheidsvoorstelling* wordt aangegeven.

Voorbeelden van *plaatsings- of afscheidingswoorden*: *binnen, boven — in, op, van — zelf, ander — vroeg — eerste — veel, twee — mijn.*

Voorbeelden van *aanduidingswoorden*: *deze, gindsche, — die (welke) — de — welke? — iemand — hier — nu — wel, niet, bijna.*

Zowel voor de *plaatsingwoorden* als voor de *aanduidingswoorden* zijn nog velerlei fijnere verdeelingen te maken, die wij later met de noodige breedvoerigheid zullen bespreken.

De verdeeling der woordsoorten, zooals wij die tot hier toe geschetst hebben, omdat de volgende groepen:

I. VOLZINWOORDEN.

I. 1°. zelfstandige volzinwoorden.

I. 1°. *a. uitroepwoorden,*

I. 1°. *b. beslissingswoorden.*

I. 2°. niet-zelfstandige volzinwoorden.

I. 2°. a. invoegelwoorden.

I. 2°. b. zinbindwoorden.

II. ZINSTUKWOORDEN.

II. 2°. zeg- of meedeelingswoorden.II. 1°. a. meldwoorden. *substantiva verba*II. 1°. b. omschrijvings- of omstandigheidswoorden. *adverbia*II. 1°. c. beschrijfwwoorden. *adjektiva***II. 2°. noemwoorden.**II. 2°. a. ikheidsnoemwoorden. *pronomina pers.*II. 2°. b. gewone- of wereldbeeldnoemwoorden. *subst.***II. 3°. merkteekwoorden.**II. 3°. a. plaatsings- of afscheidingswoorden. *praeposities, pron.*II. 3°. b. aanduidingswoorden. *pron. demonstr.* *pron.*

Wij komen hier terug op de vroeger ingeleide *vergelijking* tusschen de stelling der *zintakken* in de *samengestelde* en die der *afzonderlijke woorden* in de *enkelvoudige volzinnen*.

Wij zeiden toen reeds, dat door een overeenkomstige *stelling* te vergelijken zijn:

- a) *hoofdzin* en *meldwoord*,
- b) *begrenzende* of *kenschetsende zintak* en *beschrijfwwoord*,
- c) *tijdbepalende zintak* en *plaatsingswoord*,
- d) *ontvouwende, ontwikkelende zintak* en *noemwoord*,
- e) (de medewerking van de ziel buiten rekening gelaten) *indirekt-aangehechte zintak* en *omschrijvings- of omstandigheidswoord*.

In verband met deze *vergelijking* kan men ook desverkiezende in sommige gevallen aan de bedoelde soorten van *zinnen* of *zintakken* *andere namen* geven, die op deze *vergelijking* doelen. Die namen zijn dan deze: *verbale, adjektivische, (temporale), nominale* en *adverbiale zinnen*.

Van alle *zinstukwoorden* berust de beteekenis, zooals vroeger is opgemerkt, op een inwendige *gezichtsvoorstelling*, m. a. w. in 't

algemeen en in *beginsel* kan zij met meerdere of mindere nauwkeurigheid door een *geteekende figuur* worden weergegeven.

Het is zelfs mogelijk deze geteekende figuur voor de *verschillende soorten* eenigszins meer in bijzonderheden, ofschoon natuurlijk slechts bij benadering en hypothetisch, te bepalen.

Het begrip van een *zegwoord* laat zich uitdrukken door een *helderkeurige in trilbeweging voortgolvende vuurpijllijn* — Bij de *meldwoorden* is deze vuurpijllijn op *bliksemstraalachtige wijze* in drie stukken gebogen — Bij de *omschrijvingswoorden* sluit zij zich *sirkelvormig* om een *andere* vuurpijllijn van de bovenomschrevene vorm — Bij de *beschrijfwwoorden* volgt zij de *grenslijn* van een der *blokfiguren*, waarover wij zoo dadelijk zullen spreken.

Het begrip van een *noemwoord* laat zich afbeelden door een *blok- of brokfiguur* met *afgesloten grenslijn*. De blokfiguur is over haar geheele uitgebreidheid dof gekleurd, echter op zulk een wijze, dat zij alleen bij *oppervlakkige* beschouwing *één* hemogene vlek schijnt, maar aan een eenigszins meer *nauwlettende* blik een *patroon* van *verschillende, zich telkens herhalende lijnfiguren* vertoont, welke lijnfiguren elk afzonderlijk (*ofschoon* in een flauwere en zwakere kleuring) op de vroeger besprokene *vuurpijllijnen* gelijken. Deze doorelkaarstrengelende zwakgekleurde lijnfiguren stellen voor de *werkingen* of *toestanden*, die als afzonderlijke *eigenschappen* of *hoedanigheden* in het totaal van het *voorwerp, wezen, ding* enz. als het ware verzinken.

Het begrip van het „ik” laat zich afbeelden door een *sirkelronde witte vlek*, het begrip van het „niet-ik” door een *wemelend grauwbontgroezelig omgevingsveld* om de ronde witte plek heen.

Het begrip van verschillende *merkteekwoorden* laat zich afbeelden door verschillende *geheel kleurlooze lijnen* en *figuren*.

Ofschoon al de boven gegevene vormbeschrijvingen zich uit den aard der zaak aan elke positieve *bewijsvoering* onttrekken, moet toch met nadruk vermeld worden, dat zij *geenszins* als geheel in de lucht hangende, op niets werkelijk berustende *fantaziebeelden* mogen worden beschouwd. Immers door het *onder voorbehoud aannemen* van de *betrekkelijke* realiteit dezer vormbeschrijvingen, maakt men de *spraakleer* van alle talen der wereld uit

een *grillige* mengelmoes van de meest heterogene feiten tot *één enkel samenhangend geheel*, dat zich betrekkelijk *gemakkelijk laat overzien* en waaruit zich tal van meer of minder waarschijnlijke gissingen omtrent het wezen der taalverschijnselen op eenvoudige wijze laten afleiden.

INDEELING VOLGENS STELLING EN VORMING.

De nadere beschouwing en indeeling van de *merkteekwoorden* is niet recht mogelijk zonder dat vooraf nog eens alle woorden gezamenlijk aan een *andere soort* van indeeling zijn onderworpen. Beschouwt men in willekeurige volzinnen de woorden *niet* volgens hun *absolute*, maar volgens hun *relatieve beteekenis*, d. w. z. uitsluitend volgens de *stand of stelling* ¹⁾, die door hen *in de volzin* of *ten opzichte van andere woorden* wordt ingenomen, en tevens volgens de hiermede gewoonlijk nauw samenhangende *hoorbare vorming*, waardoor een woordsoort zich van een andere onderscheidt, dan levert deze beschouwing als resultaat een scheiding van in 't geheel zeven verschillende soorten.

Men onderscheidt nl. volgens (volzin)-stelling en vorming geen andere soorten dan de volgende:

1°.	woorden	gezet	en	gevormd	als	<i>volzinwoorden.</i>
2°.	"	"	"	"	"	<i>zinbindwoorden.</i>
3°.	"	"	"	"	"	<i>meldwoorden.</i>
4°.	"	"	"	"	"	<i>omschrijvingswoorden.</i>
5°.	"	"	"	"	"	<i>beschrijfwwoorden.</i>
6°.	"	"	"	"	"	<i>„participia”, en</i>
7°.	"	"	"	"	"	<i>noemwoorden.</i>

Vergelijken we deze zevenvoudige indeeling met het tot dus ver gegevene, dan blijkt ons 1°. dat bij de nieuwe verdeeling één enkele woordsoort wordt aangenomen, die in de vroeger gegevene verdeelingen in 't geheel niet voorkwam, nl. het „participium”.

¹⁾ Met het woord *stand* of *stelling* wordt hier *niet* bedoeld de *volgplaatsing* van het woord in de (hoorbare) volzin, maar alleen de plaatsing van het aan het gegevene woord beantwoordende *beeldelement* ten opzichte van het samengestelde *beeld der gedachte*.

„*Participium*” (*halfzinwoord* of *beschrijfworm* van het *meldwoord*) heet het *meldwoord* in een bepaalde *volzinstelling*, waar het niet, zooals gewoonlijk, het *hoofdbestanddeel* van de *volzin* uitmaakt, maar een *gemengde rol* vervult, aangezien het 1°. tegenover sommige deelen van de *volzin* een *ondergeschikte plaats* inneemt, op grond waarvan het een *meedeelingswoord* van de 2de of 3de rang zou moeten heeten, maar 2°. tegenover andere deelen van de *volzin* de *natuurlijke* (voornamere) *stelling* van het *meldwoord* handhaaft. Voorb. In deze zin: „Wij vonden een zoden *spittende boer*” is *spittende* de *beschrijfworm* van het *meldwoord spitt*. Dit woord neemt ten opzichte van de *hoofdbestanddeelen* van de *zin* een *ondergeschikte stelling* in; alleen ten opzichte van *zoden* handhaaft het de *hoogere rang* van een *meldwoord* — Zoo ook in deze zin: „Hij zag een *rustig slapend kind*”, waarin *slapend* ten opzichte van *rustig* de *hoogere*, maar ten opzichte van de overige *zindeelen* de *ondergeschikte rang* inneemt. — In eenvoudiger zinnen als „Hij zag een *slapend kind*” is het *participium* aan alle *toevalligerwijze* aanwezige deelen *ondergeschikt*, maar het *verbergt* niettemin in zich de *geschiktheid* om ten opzichte van andere *zindeelen*, die nog *kunnen worden ingevoegd*, een *hoogere rang* in te nemen. Elk *participium* of *halfzinwoord* kan met behulp van een woord als *die* of *welke* tot een *afzonderlijke* (*afhankelijke*) *volzin* worden omgezet. B.v. „Wij vonden een zoden *spittende boer*” kan worden omgezet tot: „Wij vonden een boer, *die zoden spitte*” enz.

2°. Wat in de tweede plaats bij de *bovengegevene* *zevenvoudige verdeling* in het oog valt, is dit, dat de *merkteekwoorden* bij deze *verdeling* in 't geheel niet in *aanmerking* komen. De *verklaring* ligt in het feit, dat de *merkteekwoorden* (zowel de *aanduidings-* als de *plaatsingswoorden*), wat *volzinstelling* en *vorming* betreft, bij *drie verschillende* *woordsoorten* zijn *ingedeeld*.

Er zijn nl. 1°. *omschrijvingswoordvormige* of *adverbiale*, 2°. *beschrijfwormige* of *adjektivische*, 3°. *noemwoordvormige* of *substantivische* en 4°. „*participium*”-*vormige* of *participiale* *merkteekw.*

Een *eigenaardige afzonderlijke volzinstelling* of *vorming* heeft het *merkteekwoord* als *zoodanig niet*.

In alle overige opzichten valt, zooals men ziet, de stellings- en vormingsindeeling met de indeeling volgens de *begripssoort* samen. *Uitroepwoordvormig* of *-standig* zijn natuurlijk de *uitroepwoorden* (en de *beslissingswoorden* behooren er bij). *Zinbindwoordvormig* of *-standig* zijn de *zinbindwoorden*, *meldwoordvormig* of *-standig* de *meldwoorden* enz. enz., geheel regelmatig door. Hierbij valt intusschen één belangrijk feit te vermelden, waarop wij later meer in 't bizonder terugkomen, nl. dit, dat bijna iedere soort van woorden onder zekere bepaalde omstandigheden de stand of stelling in de volzin en eveneens de eigenaardige *vorming* van een andere woordsoort tijdelijk kan *overnemen*, zoodat b.v. een meldwoord als noemwoord of als beschrijfword optreedt, een noemwoord als meldwoord of als beschrijfword, enz. Dit belangrijke feit, dat men de „vermomming” der woordsoorten zou kunnen noemen, zal later door ons meer in den breede worden toegelicht. Slechts één opmerking veroorloven we ons reeds hier, nl. deze dat het niet aangaat op grond van het bedoelde feit de geheele verdeeling in woordsoorten op zich zelf als iets onwezenlijks of min of meer kunstmatigs te beschouwen. Immers trots de vermomming is in alle dergelijke gevallen de wezenlijke, natuurlijke woordsoort duidelijk genoeg kenbaar. In „de loop van het paard” is b.v. *loop* nog steeds (ofschoon als een noemwoord vermomd) als *meldwoord* te kennen. In „het koele der ontvangst” voelt men *koel* als een *beschrijfword* ofschoon het naar de vorm en (volzin)stelling daar een noemwoord is, enz.

BIZONDERE INDEELINGEN BIJ DE MERKTEEKENWOORDEN.

Na deze beschouwingen moeten we ons geruime tijd met de *merkteekenwoorden* bezighouden, waarbij nog een groot aantal verschillende bijkomende indeelingen te maken zijn, wier recht van bestaan als zoodanig even volkomen onbetwistbaar is als dat der hoofdsoorten zelf.

Zooals we al vroeger opmerkten, moeten, naar *volzinstelling* en *vorming* gerekend, alle merkteekenwoorden bij verschillende

andere woordsoorten worden ingedeeld, daar ze op zich zelf in die opzichten geen afzonderlijke woordsoort uitmaken.

Bepalen we ons in de eerste plaats tot de *plaatsings-* of *afscheidingswoorden* om later tot de *aanduidingswoorden* over te gaan.

Volgens *volzinstelling* en *vorming* onderscheidt men vier soorten van plaatsingswoorden, nl. 1°. *omschrijvingswoordvormige* (*adverbiale*), 2°. *beschrijvingswoordvormige* (*adjektivische*), 3°. *noemwoordvormige* (*substantivische, nominale*) en 4°. „*participium*”-*vormige* (*participiale*).

De „*participium*”-*vormige* plaatsingswoorden (juister „*participium*”-*standige*, daar de vorming zich op zich zelf niet bijzonder onderscheidt) zijn zulke woordjes als: *in, op, bij, tusschen* enz. Met een geheel afzonderlijke naam noemt men ze *betrekkingswoorden* of *prépozities*.

Vergelijkt men zulke woorden met de *adverbiale* plaatsingswoorden zooals *binnen, buiten, boven*, dan vindt men bij de eerstgenoemde behalve een kortere tijdsduur en een zwakkere betoning ook nog een eigenaardige *stelling ten opzichte van de volzin*, die aan de laatstgenoemde vreemd is. Deze eigenaardige volzinstelling is de *participiale*, zooals we hieronder zullen aantoonen.

In een volzin als: „Het boek ligt op de tafel” kan men aan het woordje *op* zonder eenige gedwongenheid de beteekenis van een participium toeschrijven, t. w. de beteekenis „*opp*”-*ende* d. w. z. *aan het oppervlak rakende*. In een volzin als: „Het bier stroomt uit het vat” kan men op dezelfde wijze *uit* opvatten als „*uit*”-*ende* d. i. *verlatende, te buiten gaande, overschrijdende*. In „ik ga naar de kerk” is *naar* = „*naar*”-*ende* d. w. z. *naderende, opzoekende*. En zoo is ook „*met*” = „*mett*”-*ende* = *vergezellende, begeleidende* of ook (in zinnen als: ik snij met het mes) = *gebruikende, bezigende*. Zoo is verder nog „*door*” = „*door*”-*ende* d. i. *doorborende, doorkruisende* en „*tot*” = „*tott*”-*ende* d. i. *bereikende, rakende*. Zoo is eindelijk ook „*aan*” = „*aan*”-*ende* d. i. *rakende, toekomende, betreffende* en „*van*” = „*vann*”-*ende* d. i. *aanhoorende, behoorende* enz. enz.

Adverbiale plaatsingswoorden zijn woorden als *binnen, buiten,*

vóór, achter, boven, onder — nabij, (ver)(af) — zijdelings, rechts, links — overgebracht op de tijd: tevoren, naderhand, ondertusschen, intusschen, onderwijl — spoedig, weldra, haast.

Hiertoe behooren ook zulke korte woordjes, (zich onmiddellijk aan *meldwoorden* aansluitend) als *af, toe, in, uit, op, door, onder* in zulke zinnen als: *ik schrijf af, wij treden toe, julli springen in, zij vliegen uit.* (De woordjes *in, uit, enz.* zijn in *andere* zinnen, zooals men zich herinnert, *participiaal*).

Uit den aard der zaak behooren hiertoe verder nog *samenstellingen* als: *vóórop, achterop — vóóruit, onderuit — vóórin, achterin* (Samenstellingen op *-een*, waarin *-een* de beteekenis heeft van *-elkander*, b.v. *meteen, dooreen, uiteen, ondereen* behooren tot de *werkelijke adverbia of omstandigheidswoorden*).

Adjektivische plaatsingswoorden zijn woorden als *inwendeg, uitwendig, zijdelingsch, linksch, rechtsch, nabij(zijnde), ver(zijnde) — vroeg, laat — voormalig, nakomstig, gelijktijdig.*

Substantivische plaatsingswoorden zijn woorden als (het) *binnenste, buitenste, (het) midden — (het) begin, (het) einde.* Hiertoe behooren ook de woorden *top, voet, front, rug* en *kern* mits zij zonder eenige zinnelijke bijvoorstelling van *vorm, kleur* of andere *eigenschap* worden uitgesproken.

Participiale plaatsingswoorden zijn, zooals we gezien hebben, de *betrekkingswoorden* of *prépozities*.

Behalve volgens de volzinsetting kunnen de plaatsingswoorden ook nog anders verdeeld worden volgens het *karakter* van hun *beteekenis* en wel in de volgende soorten:

Gewone plaatsingswoorden of plaatsingswoorden van *plaats* zijn *binnen, buiten, boven* enz.

Plaatsingswoorden van *tijd* zijn *tevoren, naderhand, gelijktijdig — vroeg, laat* enz.

Plaatsingswoorden van *richting* zijn (adverbiaal) *binnenwaarts, buitenwaarts, zijwaarts — van-binnen, van-buiten* (adjektiviesch) *binnenwaartsch* enz.

Plaatsingswoorden van *strekking* of *bewegingszin* zijn de woordjes *af, toe, in, uit, op, door, onder* in de boven opgegevene volzinnen als: *ik schrijf af, enz.*

Plaatsingswoorden van *rangvolging* zijn: *eerste, volgende, vorige, laatste*, waaraan zich aansluiten de (meer kunstmatige) *bepaalde* rangtalwoorden: *tweede, derde, vierde, vijfde, honderdste, duizendste* enz.

Plaatsingswoorden van *aantal* zijn *een, geen(e), beide, meer, eenige, ettelijke, weinige, vele*, waaraan zich aansluiten de (meer kunstmatige) *bepaalde* aantalwoorden: *twee, drie, vier, honderd* enz.

Plaatsingswoorden van *veelzijdigheid* (*aantal en plaats tegelijk*) zijn *enkelvoudig, meervoudig, veelvoudig — viervoudig* enz. enz. — *eenzijdig, meerzijdig* enz.

Plaatsingswoorden van *herhaling* (*aantal en tijd tegelijk*) zijn *eenmaal, somtijds, meermalen, meestal, dikwijls — tweemaal, drie-maal* enz.

Plaatsingswoorden van *deeling* zijn *geheel, half, derdedeel* enz.

Algemeene plaatsingswoorden zijn de twee adjektivische: *zelf en ander*.

Plaatsingswoorden van *persoonsaanhoorigheid* zijn *mijn, onze, jouw, julli* (= *die van julli*), *zijn, haar* (= *die van haar*) en *hun* (= *die van hun*).

Over enkele bepaalde *soorten* van plaatsingswoorden, zooals de *participiale* (*betrekkingswoorden*) en de *adjektivische* van *persoonsaanhoorigheid* zullen wij later terugkomen. Voor 't oogenblik richt zich onze blik op de *aanduidingswoorden* en de verschillende zich daarbij voordoende verdeelingen.

Aanduidingswoorden.

Deze verdeelingen zijn belangrijk ingewikkelder dan die bij de *plaatsings-* of *afscheidingswoorden*. Er is hier nl. in 't geheel vierderlei verdeeling, nl. 1°. volgens *volzinstelling* en *vorming*, 2°. volgens *zelfstandigheidsgraad*, 3°. volgens *aanduidingsgebied* en 4°. volgens *aanduidingswijze*.

Volgens *volzinstelling* en *vorming* worden de aanduidingswoorden verdeeld in I. *omschrijvingswoordvormige* (*adverbiale*), II. *beschrijfwwoordvormige* (*adjektivische*) en III. *noemwoordvormige* (*substantivische, nominale*).

Adverbiale aanduidingswoorden zijn woorden als *hier, daar, waar — nu — heden, morgen — wel, niet, misschien, bijna.*

Adjektivische aanduidingswoorden zijn woorden als *deze, die, welk(e), zulk(e).*

Substantivische aanduidingswoorden zijn zulke als *wie? wat? deze, dit, die, dat* (voor zoover deze woorden *zonder noemwoord* in de zin staan!), *iemand, iets, niemand, niets — hij, zij, het.*

Volgens de *afhankelijkheidsgraad* onderscheidt men *afhankelijke, onafhankelijke* en *dubbelsoortige.*

Afhankelijke aanduidingswoorden zijn 1°. de *terugwijzende* of *relatieve . . ., die; . . ., welke; . . ., wat; . . ., waar* enz. (B.v. de man, *die* daar loopt; de plaats *waar* we zijn, enz.) en 2°. de *indirektvragende: wie(of) . . ., waar(of) . . ., enz.* (B.v. ik weet, *wie* het is; vertel me, *waar* hij woont, enz.)

Dubbelsoortige aanduidingswoorden zijn zulke, waarvan de betekenis een *splitsing in twee verschillende* aanduidingswoorden, *één afhankelijk* en *één onafhankelijk*, toelaat. Hiertoe behooren 1°. zulke woorden als *alwie . . ., alwat . . .*, (die zich laten ontbinden in *twee* woorden: *ieder, die . . ., alles, wat . . .*) en ook de daaruit verkorte *wie . . ., wat . . .* in zulke zinnen als: *wie* het doet is gek; *wat* ik zeg is waar, en 2°. de *generalizeerende (uittartende)* als *wie-ook-waar . . ., wat-ook-maar . . ., waar-ook-maar . . . = iemand* (onverschillig) *wie(of) . . .; iets* (onverschillig) *wat(of) . . ., ergens* (onverschillig) *waar(of) . . .*

Onafhankelijk zijn alle aanduidingswoorden, die *niet* tot de afhankelijke en *niet* tot de dubbelsoortige behooren.

Volgens het *aanduidingsgebied* onderscheidt men 1°. aanduidingswoorden van *plaats* (*hier, daar, waar*), 2°. aanduidingsw. van *tijd*, (*nu, dan, toen*), 3°. aanduidingsw. van *gedachtestelling* (de kwestie „ja of „nee”) (*wel, niet, misschien, nauwelijks, bijna*), 4°. aanduidingsw. van *hoedanigheid* (*zulk, zoodanig*) en 5°. aanduidingsw. van *hoegrootheid*, (*zoo-groot, zoo-ver*).

Een uitgebreidere lijst van voorbeelden volgt hieronder:

1°. (*plaats*) (adv.) *hier, daar, waar, ginds, elders, er —* (adj.) *gindsch, deze, die, hier-aanwezig.*

Hiertoe behooren ook de aanduidingsw. van *richting: derwaarts,*

herwaarts — heen, weg, voort — er-van-daan, hier-van-daan, daar-van-daan — daarheen, hierheen, erheen — (Men verwarre niet derwaarts enz. met binnenwaarts enz., dat (afgeleide) plaatsingswoorden zijn — Tot het gebied der plaatsingswoorden behooren ook bijzondere afleidselen als huiswaarts en zeewaarts en ook zulke als (te) mijwaart, van-mijnentwege).

2°. (tijd) (adv.) nu, toen, dan, — heden, gisteren, morgen — voorheen, voortaan — terstond, (zoo-even), pas — (adj.) verleden, hedendaagsch, toekomstig, ... geleden.

3°. (hoedcnigheid) (adv.) zoo, hoe, anders — (adj.) zoodanig, hoe-danig?, zulk.

4°. (gedachtstelling) (uitsluitend adverbiaal) wel, niet, wellicht, nauwelijks, bijna.

5°. (hoegrootheid) zoo-groot, hoe-groot? ook in de wijzingen: zoo-ver, hoe-ver — zoo-oud, hoe-oud? — zoo-laet, hoe-laet?

Volgens de aanduidingswijze eindelijk worden de aanduidingswoorden verdeeld in: wijzende, sparende, vragende, omkeerende (of ontkennende), spreidende, koppelende en uitstrooiende of uit-tartende.

Wijzende aanduidingswoorden zijn de groote meerderheid der bestaande aand. w. o.a. deze, die, daar, dan. De meeste wijzende kunnen naar voorkomende gevallen evengoed voorwaarts- als terugwijzend zijn. Enkele bijzondere slechts zijn uitsluitend voorwaartswijzend, b.v. diegene, datgene, in-dier-voege, indermate of uitsluitend terugwijzend, zooals de relatieve (= afhankelijk-terugwijzende) (die, welke, waar, enz.) en verder hij, zij, het.

Sparende aanduidingswoorden zijn iemand, iets, ooit, ergens, eenig enz.

Vragende aanduidingswoorden zijn: wie? wat? welke? waar? wanneer? hoe? enz.

Omkeerende of ontkennende zijn (niet) geen, niemand, niets, nergens, nooit enz.

Spreidende zijn alle, elk, alles, ieder(een), overal, altijd enz.

Koppelende zijn dezelfde, terzelfder-plaatse, terzelfder-tijd, evenzoodanig enz.

Uittartende of uitstrooiende zijn wie-dan-ook, wat-dan-ook, waar-

betrekking

dan-ook, wanneer-dan-ook benevens de dubbelsoortige: *alwie...*, *alwat...*, *wie-dan-ook-die...* enz.

Om de *algemeene grensscheiding* tusschen *plaatsingswoorden* en *aanduidingswoorden* gemakkelijker te kunnen trekken zijn, behalve de vroeger gegevene begripsbepaling, eenige speciale praktische onderscheidingsregels gewenscht. Wij geven de volgende:

Merkteekenwoorden in wier *hoofdelement* men een der *eenvoudigste plaatsingswoordjes* (zooals *in, uit, enz.*) herkent, en verder alle, die van eenig *betrekkingswoord* of daarmee gelijkkluidend woord zijn afgeleid, behooren tot de *plaatsingswoorden*.

Merkteekenwoorden, die van een *ikheidsnoemwoord* zijn afgeleid, behooren tot de *plaatsingswoorden*.

Merkteekenwoorden, wier *hoofdelement* een *pronominale* (*aanduidingswoordelijke*) *letterverbinding* vertoont, behooren tot de *aanduidingswoorden*. Iedere taal heeft haar vaste *pronominale* verbindingen. Speciaal voor het Nederlandsch zijn het deze:

dà — daa — dè — dee — die,
wà — waa — wè — wee — wie
 met *haa — hè — hee — hie*
 en dan nog *hoe — hij*
 met *zoo — zù* en *zij*.

Heeft men eens deze eenvoudige regels werktuichelijk in 't geheugen geprent, dan valt het verder gemakkelijk door redeneering nadere bijzonderheden te beslissen.

Dat b.v. *tevoren, naderhand* plaatsingswoorden zijn, maar *voorheen, voortaan, heden, gisteren* aanduidingswoorden, *vorig, volgend, nakomstig, gelijktijdig* plaatsingswoorden, maar *verleden, tegenwoordig, toekomstig, hedendaagsch* aanduidingswoorden, *binnenwaarts* en *buitenwaarts* plaatsingswoorden, maar *herwaarts* en *derwaarts* aanduidingswoorden, is gemakkelijk af te leiden uit de verstandelijke hoofdregel, dat, waar de *ikheidsvoorstelling* maatstaf voor de verhoudingsbepaling is, het *merkteekenwoord* tot de *aanduidingswoorden* te brengen is en anders niet.

Dat *afleidselen* van *ikheidsnoemwoorden* *niet* tot de *aanduidingswoorden* behooren, is oppervlakkig beschouwd een bevreemdend

feit, dat vooral hierom eenige toelichting noodig heeft, omdat het schijnbaar in strijd is met onze hoofdregel. De verklaring is deze, dat zoodra de ikheid *bij name genoemd wordt*, zooals in de woorden *mijn, onze, te-mijwaart, mijnentwege* enz. het geval is, een *gelijkdoorgaande vergelijking* tusschen de ikheid en *andere individualiteiten* wordt opengesteld; door die gelijkdoorgaande vergelijking verliest de ikheidsvoorstelling voor het grootste gedeelte het eigenaardig karakter van iets *alleenstaands*, zoodat zij *niet* langer als *maatstaf* van de verhouding kan optreden. In woorden als *hier, deze, nu*, enz. heeft de ikheid haar volle kracht juist daardoor, dat zij *niet* bij name wordt genoemd. Wie b.v. deze woorden uitspreekt „Het is in *deze* kamer koud” denkt en voelt bij „*deze* kamer” dit: „de kamer waarin *ik* me bevind en die *om die reden* duizend- en duizendmaal meer belangstelling waard is dan eenige andere kamer”, maar wie deze woorden uitspreekt: „Het is in *mijn* kamer koud” denkt en voelt onder het spreken, dat er *ook andere* kamers van *andere* menschen zijn en dat *ook* die andere personen een zeker recht op verwarming enz. in hun appartementen hebben.

Omgekeerd komen er *onder de aanduidingswoorden* eenige soorten voor, waarin wij de ikheid als maatstaf niet onmiddellijk herkennen. Hieronder behooren vooreerst de aanduidingswoorden van *gedachtstelling*: *wel* en *niet* met hun wijzingen *nauwelijks, misschien, bijna* enz. De verklaring is deze, dat *wel* en *niet* in hun wezenlijkst wezen eigenlijk niet anders dan *plaatselijke* aanduidingen zijn, te vertolken als volgt: *binnen of buiten de grenzen van mijn begrippenwereld*. Wanneer ik b.v. zeg: „sneeuw is niet zwart” dan bedoel ik daarmee in mijn binnenste denken eigenlijk dit, dat *zwarte sneeuw buiten de grenzen* van de door mij gedachte wereld is afgezonderd.

Wat van *niet* gezegd is, gaat meteen door voor alle *omkeerende* of *ontkennende* aanduidingswoorden: *geen, niemand, niets, nergens, nooit* enz.. B.v. *niemand* beteekent: een mensch of menschen *geheel buiten* de grenzen van mijn begrip of waarneming, enz.

Wat van *wel* gezegd is, laat zich vrij gemakkelijk uitbreiden over alle *spreidende* aanduidingswoorden: *alle, ieder, elk, overal*,

altijd enz.. *alle* wil zeggen: *de volle som* van de in *mijn* begripswereld voorkomende . . ., *overal*: over de volle uitgestrektheid van *mijn* begripsterrein, enz. enz.

De *sparende* aanduidingswoorden zijn niet anders dan *ontkenningen* van de *ontkennende*, b.v. *iemand* = *niet-niemand*, *ooit* = *niet-nooit*, *ergens* = *niet-nergens* enz. Ongetwijfeld behooren dus ook deze tot het gebied van de aanduidingswoorden thuis.

Uit de *sparende* aanduidingswoorden ontstaan door de medewerking van een eigenaardige *zoekende* beweging der *ziel* de *vragende*. B.v. uit deze voorstelling: *iemand*, waarvan ik het bestaan *wil* aannemen en omtrent wie ik van *uw* zijde een direkte aanwijzing verwacht of korter gezegd: *iemand-door-middel-van-jou*, ontstaat de voorstelling *wie?* en evenzoo *wat?* uit *iets*, *waar?* uit *ergens* enz., waardoor dus is aangetoond, dat ook deze laatste soort van woorden hun plaats onder de aanduidingswoorden verdienen.

Bij een vorige gelegenheid is de gedachte uitgesproken, dat van alle soorten van zinstukwoorden het *begrip* of de *voorstelling* hoofdzakelijk door een planimetrische teekening zou zijn weer te geven. Omtrent de merkteekenwoorden werd toen ter loops opgemerkt, dat voor deze de teekeningen uit *kleurlooze lijnen*, *hoeken* enz. bestonden. Deze vluchtige mededeeling kan thans eenigermate worden uitgebreid. Bij de figuren der *aanduidingswoorden* gaan de hoofdlijnen uit van het middelpunt der ikheid. Met dat punt worden andere punten door lijnen verbonden — Bij de figuren der *plaatsingswoorden* is de ruimte door middel van gebogen lijnen in vakken verdeeld, terwijl verder hier en daar *losse punten* (zonder *verbindingslijnen*) worden bepaald. Voor de verschillende *volzinstellingen* (*adverbiaal*, *adjektiviesch*, *substantiviesch*) moet de figuur uit den aard der zaak eenigermate op de figuren der overeenkomstige woorden (*omschrijvingswoord*, *beschrijfwwoord*, *noemwoord*) *gelijken*, maar de *algemeene* eigenschap van *kleurloosheid* en *eenvoudigheid van vorm* dient overal bewaard te blijven. De figuren der *noemwoordvormige* vertoonen in plaats

van een *gekleurd blok* alleen de *kleurlooze omtrek* van een blok en dit van een zeer eenvoudige, regelmatige gedaante. — Voor sommige soorten van *aanduidingswoorden* is het zelfs nog mogelijk iets meer in bijzonderheden te treden. B.v. bij de *wijzende* wordt enkel één vast punt met het ikheidspunt verbonden, bij de *sparende* ziet men een *gestippelde sirkelboog*, waarvan één punt met het ikheidspunt verbonden is. Bij de *vragende* vertoont zich enkel een gestippelde sirkelboog. Bij de *spreidende* wordt het een *geheele sirkel* met duizende verbindingslijnen. Bij de *wittartende* een geheele sirkel met een stipcirkel omzoomd enz. enz.

Dat al deze figuurideeën in bijna ieder opzicht onzeker en twijfelachtig zijn, behoeft hier nauwelijks te worden gezegd. Maar niettegenstaande deze groote onzekerheid durven wij met vol vertrouwen herhalen wat wij reeds bij een vroegere gelegenheid als onze overtuiging uitspraken, nl. dat elke *poging* om op dit gebied waarheid te vinden, ofschoon niet volkomen gelukkig, in zekere zin toch altijd voor de kennis van het onzienlijke van bijzonder hooge waarde is en blijft. Laat ons hier uitroepen met de dichter:

Wage du zu glauben und zu träumen,
Hoher Ernst liegt oft im kind'schen Spiel.

DE IKHEIDSNOEMWOORDEN.

De ikheidsnoemwoorden onderscheiden zich van de overige doordat de voorstellingseenheid bij deze soort van noemwoorden niet te zoeken is in de samenvatting van alle bijzondere eigenschappen, maar integendeel in de wegdenking daarvan. Het denkbeeld „ik” is nl., naar onze in een vorig hoofdstuk ontwikkelde meening, te beschrijven als een aan alle zijden begrensd *waarnemingskerngebied* omgeven door de „wereld” of het „heelal”. Het is ondeelbaar en onverplaatsbaar en heeft geen enkele bijzondere eigenschap of hoedanigheid, behalve die van grooter of kleiner te worden ten opzichte der (bewegende en deelbare) buitenwereld, aan welke beide tegengestelde toestanden zich beantwoordend aansluiten de beide fundamenteele

gewaarwordingsvoorstellingen genot (vreugde) en pijn (smart). Het „niet-ik” laat de verschillende opvatting toe van 1°. de omgevende buitenwereld als *geheel* of 2°. een in richting of ruimte beperkt *gedeelte* van die buitenwereld. In beide opvattingen worden echter de talloze verschillende eigenschappen, die de buitenwereld bij elke gespecializeerde beschouwing harer onderdeelen onvermijdelijk moet opleveren, met uitzondering alleen van de *algemeene* voorstellingen van *deelbaarheid* en *beveelbaarheid*, volkomen genegeerd.

Opmerking. De eigenschaploosheid van het „ik” geldt meer bepaaldelijk voor *het oogenblik zelf*, waarin wij onze gedachte op de voorstelling „ik” *koncentreeren*. Vóór en na dat tijdstip gaan er kleine tijdsdeelen voorbij, waarin wij ons wel degelijk op algemeene wijze rekenschap geven van de voornaamste lichamelijke of geestelijke eigenschappen onzer eigene persoon of wel van de omstandigheden, waaronder die persoon verkeert, de voornaamste feiten uit zijn levensgeschiedenis enz. Bij het denken *door middel van de taal* verbinden zich uit den aard der zaak de laatstbedoelde voorstellingen aan de begripsfactoren, die in de volgens het zinverband *naastaangrenzende* woorden besloten liggen. Zoo gaat b.v. tijdens het in gedachte uitspreken der woorden *ik sta* of *ik lig* met de woorden *sta* en *lig* een flauwe voorstelling van spreker's lichamelijke en bij het uitspreken der woorden *ik lees* of *ik weet* met het woord *lees* en *weet* een flauwe voorstelling van spreker's geestelijke eigenschappen samen. Het woord *ik* op zich zelf geeft zooals gezegd is niets anders dan een ronde, witte vlek in een omgevingsveld van grauwbontgroezelig gewemel.

Het woord „ik” „mij” is het eigenlijke, onverschovene „ik”-woord; „wij”, „ons” is het *meervoudig-uitgebreide* onverschovene „ik”-woord. (Men wachte zich *wij* het meervoud van *ik* te noemen. Het woord *ik* laat naar den aard van zijn begrip in 't geheel geen meervoud toe). In sommige talen, zooals het Javaansch onderscheidt men *tweeërlei* soort van uitbreiding van het „ik”, doordat namelijk verschil gemaakt wordt tusschen *wij = ik en ij* en *wij = ik met die andere*.

Het woord „jij”, „jou” is aanduidder der *verplaatste ikheid*. De zoogenaamde „tweede persoon” is nl. niet anders dan de oneigenlijke verplaatste ikheid. „Jij” wil zeggen: *ik op die plaats gedacht*, waarbij men het woord *plaats* niet alleen op ruimte, maar tevens op tijd en omstandigheden, toestand enz. heeft toe te passen. Het woord „jelui, julli” (gijlieden) is de meervoudige uitbreiding van *jij* (N.B. Een *eigenlijk meervoud* van de *verplaatste ikheid* is *niet onmogelijk*, maar komt in het gewone leven zelden voor. Waar men tot meer personen het woord richt, spreekt men bijna altijd tot *één* van die personen *meer in 't bijzonder*.)

Het woord „zich” is het *algemeene „ik-woord”*; het heeft tot beteekenis: *het eigen „ik” in 't algemeen genomen*. B.v. „Hij stoot, hij bezeert, hij kwelt, hij bedriegt, hij verdedigt *zich*” wil zeggen: Hij stoot, bezeert enz. enz. dat wezen, dat zich bij een volmaakt levendige voorstelling der handeling *als „ikheid” voordoet*.

Het woord „elkander” is een samengestelde wijziging van „zich”. Het wil nl. zeggen „zich” als *meervoud met „zich” als enkelvoud verminderd*. Voorb. „Zij stooten, zij bezeren, zij kwellen, zij bedriegen, zij verdedigen *elkander*” wil zeggen: Zij stooten, zij bezeren enz. *zichzelve als veelheid* met deze beperking, dat niemand hunner *zichzelf als eenheid* aan de genoemde handeling onderwerpt.

Voor het *niet-ik* bestaat slechts in zekere bepaalde (met name de Germaansche en Romaansche) talen een afzonderlijk woord. Dit woord is het toonlooze „*het*”, waar het niet (zooals in verreweg de meeste volzinnen) een *wijzend aanduidingswoord* is, m. a. w. waar het *niet* door *dit* of *dat* (= het voorgaande of = het volgende) zou kunnen worden vervangen.

De wezenlijkste functie van het *noemwoord „het”* is de weergeving van het *algemeene „niet-ik”*, de onbestemde en onbekende oorzaak buiten ons, waaraan wij geneigd zijn al onze verschillende gewaarwordingen toe te schrijven.

Een scheiding in vieren doet zich bij deze beteekenis voor naar de meerdere of mindere beperking.

I. in ruimte en richting beperkt: plaatselijke aandoening van verschillende zinsorganen zonder duidelijk bepaalbare oorzaak.

Het jeukt me in de vingers, *het* kriebelt me onder de voetzolen. *Het* suist of gonst me in de ooren. *Het* schemert me voor de oogen. (Voor de beide overblijvende zinnen *reuk* en *smaak* doen zich volkomen overeenkomstige voorbeelden niet voor.)

N.B. De beschrevene beteekenis laat zich gemakkelijk overdragen op de onbepaalbare beweegkrachten der *ziel*. Deze overdrachtelijke beteekenis vertoont zich vooral veelvuldig in het Duitsch: *Es* treibt mich hinaus. *Es* ergreift, *es* erfasst mich, enz.

Nauw verwant zijn ook in het Fransch uitdrukkingen als: *Il* me prend caprice, fantaisie, aversion, enz.

II. onbeperkt in richting, beperkt in ruimte, het ikheidsomgevende „niet-ik” binnen zekere grenzen beperkt.

Het is hier koud, warm (in de kamer). *Het* is hier licht, donker. *Het* ruikt hier naar visch. *Het* wemelt, *het* krioelt hier van . . .

III. beperkt in richting, onbeperkt in ruimte. Het ikheidsbegrenzende „niet-ik” met eenzijdige maar overigens onbeperkte uitbreiding.

Het bliksemt, *het* dondert, *het* daagt.

IV. onbeperkt in richting en ruimte, het ikheidsomgevende „niet-ik”, zonder eenige beperking in de ruimte.

Het regent, *het* sneeuwt, *het* waait, *het* is koud of warm, *het* is (al) licht, *het* is (nog) donker, *het* is mooi (weer).

De voorstelling *ikheidsomgevend* „niet-ik” laat zich ook opvatten als *begrensd* in de *tijd*. Deze gewijzigde opvatting doet zich voor in zinnen als deze: *het* is zomer, winter; *het* is de 5de April 1894; *het* is half zeven enz. (vergelijk ook zinnen als: *het* is volle maan, die eveneens niets anders dan een *tijdbepaling* behelzen.

(In het Latijn wordt in sommige bepaalde uitdrukkingen het „niet-ik” weergegeven door het woord *res*. B.v. *res est*, *res redit ad . . .*, *rem redigere ad . . .*, *res ipsa loquitur* enz.)

Merkwaardig zijn nog in de nederlandsche volkstaal uitdrukkingen als 'et zit 'em hier. In zoo'n zin is 'et geen ikheidsnoemwoord, maar eenvoudig een *aanduidingswoord*, waarmee bedoeld wordt *het moeilijke* of *het merkwaardige*. Daarentegen is 'm hier het *niet-ik-woord* in de derde of *zijdelingsche betrekking*. Het be-

teekent nl. ontegenzichelijk: *aan het ikheidsomgevende niet-ik.* 'Et zit 'em hier zou kunnen worden omschreven met 'Et heeft 'et hier, waarin dan het eerste 'et zonder twijfel (evenals in de duitsche uitdrukking *es gibt*) een negatief ikheidsnoemwoord zou zijn. Dezelfde beteekenis heeft ook nog het woordje 'em in andere zinnen als „Dat heb je 'm netjes gelapt of geleverd". Ook daar beteekent 'em niets anders dan: *aan het niet-ik, aan de omgevende buitenwereld.*

Een ander „niet-ik"-woord met speciale beperking tot de *menschelijke* buitenwereld is het woord *men*. Het is een bemiddelende bastaardsoort tusschen de *ikheids-* en de *wereldbeeldsnoemwoorden.*

VERWISSELING VAN WOORDSOORT DOOR BETEKENIS-WENDING.

Zooals reeds vroeger ter loops gezegd is, kan elke woordsoort in bijzondere gevallen door een *gewijzigde stelling* in de volzin een andere woordsoort *vervangen* of daarin *overgaan*. Wij zullen thans van dit verschijnsel een aantal verschillende voorbeelden geven:

1°. Het *meldwoord* staat als *noemwoord* in de zoogenaamde *Infinitivus* of *noemwoordsvorm* (*geven, wonen, leven, hebben*), bepaaldelijk wanneer deze door het zoogen. *artikel* (*toonloos-voorgevoegd aanduidingswoord*) wordt voorafgegaan (*het geven, het wonen*) en verder in uitdrukkingen als: „de *loop* van het paard", „de *druk* van de hand".

2°. Het *meldwoord* staat als *beschrijfwwoord* vooreerst in de zoogenaamde *participiaalvorm* of *beschrijfwwoordsvorm* (*lopende, drukkende — gegeven, gedrukt*) en verder in het eerste lid van samenstellingen als: *loop-vogel, druk-schroef*.

3°. Het *meldwoord* staat als *omschrijvingswoord* in het eerste lid van samenstellingen als: *loop-graag, druk-krachtig, koop-zuchtig, enz.*

4°. Het *beschrijfwwoord* staat als *meldwoord* in zinnen als: het gebergte *blauwt*, de toren *schuint*, de lijder *ziekt*, enz.

5°. Het *beschrijfword* staat als *noemwoord* waar het door een *artikel* wordt voorafgegaan, b.v. *de* groote, *het* blauwe, en verder in zinnen als: *blauw* staat goed, *bitter* is gezond, enz.

6°. Het *beschrijfword* staat als *omschrijvingswoord* geregeld in willekeurige zinnen als: hij spreekt *goed*, zij klaagde *bitter* enz.

7°. Het *noemwoord* staat als *meldwoord* in zinnen als *ik* leeraar, *hij* doktert, *wij* ketteren.

8°. Het *noemwoord* staat als *beschrijfword* in het eerste lid van samenstelling als *vruchtboom*, *kippeï*, *takkebos*.

9°. Het *noemwoord* staat als *omschrijvingswoord* in het eerste lid van samenstellingen als *loodzwaar*, *honingzoet*, *spijkerhard*.

Verwant met het beschrevene verschijnsel, maar niet daaraan gelijk is de vorming van *soortverwisselende afleidingen*, d. w. z. de vorming van woorden als *lezing*, *draging* van *leez-*, *draag-* — *hoogte*, *goedheid* van *hoog* en *goed* — *huiselijk* en *vorstelijk* van *huis* en *vorst*. — Een woord als *lezing* of *hoogheid*, ofschoon in zijn *hoofdbegrip op zich zelf* het eerste een *meldwoord*, het andere een *beschrijfword* zou moeten heeten, heeft een *bijkomend beteekenselement* (de *bijbegrippen* van *eenheid*, *aaneensluiting* en *uitgebreidheid*) tegelijk met de *uitgang* bij zich ingelijfd en is dientengevolge een *noemwoord* (ofschoon van een *eigenaardige buitengewone* soort) geworden. Om dezelfde reden moet men ook een woord als *huiselijk* of *vorstelijk* wel degelijk een (*eigenaardig sekundair*) *beschrijfword* noemen enz. — *de goedheid* en *het goede* zijn niet volkomen gelijkwaardige uitdrukkingen, evenmin als *de werking* en *het werken*. Een voornaam verschil ligt vooral hierin, dat door het gebruiken der *afgeleide* woorden de spreker duidelijk de wensch te kennen geeft, om de *begrippen* van *goed-* en van *leez-* niet slechts *tijdelijk*, maar *meer bestendig* als *begrensde*, *blijvende uitgebreidheden*, dus als *ruimtelijke wereldelementen* te zien voorgesteld.

Er bestaan ook *afleidselen zonder toevoegsel*. Zoodra een woord 't zij met of zonder verandering in de hoorbare vorm een *beteekenselement* bij zich inlijft, dat aan een bepaalde *andere* woordsoort eigen is, gaat het niet schijnbaar, maar *werkelijk* tot die woordsoort (al is het dan ook tot een *buitengewone ondersoort*

daarvan) over. B.v. *witt(en)* in de beteekenis van *wit maken* is een afgeleid *meldwoord*, omdat het bijbegrip *maken* van onbetwistbaar meldwoordelijke natuur is. *Gek*, *zot* en *dwaas* in de beteekenis van *gek*, *zot* of *dwaas individu* is een *noemwoord* omdat het bijbegrip der *individualiteit* zonder eenige twijfel tot het gebied der noemwoorden thuis hoort enz. — Daarentegen is *blauw(en)* in de beteekenis van *blauw zijn* of *zich blauw voordoen* een (vermomd) *beschrijfwoord*, omdat het bijbegrip van *zijn* of *zich voordoen niet vreemd* is aan de *beschrijfwoorden* enz. enz.

Bij de *merkteekwoorden* is, zooals uit het bij een vroegere gelegenheid meegedeelde blijkt, het aannemen der uitwendige kenteekenen van verschillende woordsoorten (*woordsoortvermomming* zou men het kunnen noemen) *regel* en geeft aanleiding tot een der voornaamste verdeelingen, die zich bij deze afdeeling voordoen. Zoo zijn b.v. *wie*, *wat noemwoordvormige*, *welke*, *welk beschrijfwoordvormige* en *waar*, *wanneer omschrijvingswoordvormige* merkteekwoorden. De *schijngedaante* van *noemwoord*, *beschrijfwoord* enz., die bij andere woordsoorten eenvoudig als een *mogelijk bijkomend verschijnsel* moet worden aangemerkt, is bij merkteekwoorden *noodwendige voorwaarde*, m. a. w. naar de *vorm* en de *beteekeniswending* te rekenen vormen de merkteekwoorden in 't geheel geen zelfstandige woordsoort, maar zouden zij bij vier verschillende andere woordsoorten moeten worden ingedeeld.

De *volzinwoorden* kunnen, volgens hun eigenaardig karakter, niet anders dan in zeer speciale, verschovene opvatting (we hebben *ge-o-foei-d*; wat een *wee* gevoel enz.) op de plaats van andere woordsoorten gebezigd worden.

Omgekeerd komen wèl zeer verschillende woordsoorten *als volzinwoorden* voor.

Een algemeene zeer belangwekkende regel, die hierbij valt op te merken, is deze, dat een niet-volzinwoord *als volzinwoord gebruikt* bijna geregeld de gedachte uitdrukt: „*Ik wensch of verlang . . . van uwe zijde te zien verwezenlijkt*”.

Zoo hebben b.v. 1°. *brood! voldoening! genade!* geen andere beteekenis dan deze: *Ik verlang brood, voldoening, genade enz. van uwe zijde.*

Zoo beteekent 2°. *stil! gehoorzaam! niet onbeleefd!* geheel overeenkomstig: *ik verlang stilte, gehoorzaamheid, afwezigheid van onbeleefdheid — van uwe zijde.*

Zoo drukt 3°. al weder geheel overeenkomstig *geef! loop! sterf!* geen andere gedachte uit dan deze: *ik begeer de handeling van geven, de beweging van loopen of het verschijnsel van sterven van uwe zijde te zien verwezenlijkt.*

4°. Het woord *Jij!* op de toon van een volzinwoord uitgesproken beteekent: *Ik moet jou hebben!* — (Het woord *Ik* op diezelfde toon uitgesproken zou geen gezonde zin hebben en komt dus ook *niet* voor).

5°. De woorden *Op! Toe! Voort! Terug!* enz. als volzinwoorden uitgesproken beteekenen: *Ik wensch „opp”ing* (= verheffing) „toe”ing (= nadering, voortbeweging), „voort”ing (= voortgang), „terugg”ing (= teruggang) *van uwe zijde te zien verwezenlijkt.*

6°. *Binnen!* (als iemand klopt) beteekent: *ik wil u* (hier) *binnen hebben.* — De uitroep: „*van onderen*” (als iets zwaars zal neerkomen) beteekent: *Ik wil je* (van hieronder van daan) *weg hebben* — *Er uit!* is 't omgekeerde van *Binnen!* Het beteekent: *Ik wil je hieruit hebben!*

De algemeene taalregel, die we hier vinden toegepast, is van bijzondere waarde voor de vorming van een juist inzicht in het wezen der taal in 't algemeen.

Vragen we ons af, hoe het komt, dat in al deze gevallen één enkele woordvorm geregeld met zooveel verschillende standvastig terugkeerende begripselementen in gedachte wordt aangevuld, dan vinden we op die vraag het volgende antwoord:

1°. Het begripselement *ik* wordt van zelf in gedachten aangevuld omdat de ikheid een der eerste fundamenteele voorstellingen uitmaakt, waarop het denken *met verhoudingsbepalingen* of, wat het zelfde is, het *speciaal menschelijke* denken berust. Zonder ikheid geen speciaal menschelijk denken en zonder speciaal menschelijk denken geen taal!

2°. Het begripselement *willen, wenschen, verlangen* wordt van zelf aangevuld omdat de inspannende arbeid van spreken in 't algemeen nooit of nimmer door iemand wordt verricht of hij moet er iets wat dan ook door meenen te *winnen*, m. a. w. wanneer iemand de mond tot spreken open doet, maakt hij door dit feit op zich zelf al voldoende kenbaar, dat door hem op dat oogenblik iets, van welken aard dan ook, wordt *verlangd* of *begeerd*.

3. De bepaling *van uw zijde* wordt van zelf aangevuld omdat: 1°. ieder, die in woorden iets denkt, uit den aard der zaak teminste één verplaatste (toehoorende) ikheid, een „jij” m. a. w., onderstelt, terwijl 2°. deze onderstelde toehoorder tevens even natuurlijk de eenige bemiddelaar uitmaakt, door wiens tusschenkomst de wensch van de eerste persoon, van welken aard die ook zijn mag, tot verwezenlijking kan geraken.

Met het volzinwoordelijk gebruik moet niet verward worden het *elliptiesch* (of *weglatend*) gebruik in uitdrukken als *Brand! Dieven!* (Een) *wolf!* — *Tierra!* (Columbus), *Thalassja!* (Xenophon) enz., die met een andere toon van stem worden uitgesproken, en waarvan de beteekenis met *er-is* of *er-zijn* moet worden aangevuld.

Woorden, die een *persoon* of een *levend wezen* aangeven, kunnen nog op een andere wijze, gesproken met een eigenaardige verheffing van stem, als volzinwoorden (en ditmaal meer als *invoegselwoorden* dan als *uitroepwoorden*) worden gebruikt, nl. 1°. om te doen weten, dat men de tegenwoordigheid van het bedoelde wezen verlangt (om te *roepen* dus) en 2°. om te kennen te geven, dat men tot die persoon of dat wezen in 't bijzonder het woord richt (1°. kom hier, *hond*. 2° *Zeg, jongen!*) Dergelijke uitdrukkingen zijn onder de gangbare naam van *Vocativus* bekend. Ofschoon eenigszins gewijzigd, is dit gebruik ontegenzichelijk met het boven besprokene (*uitroepwoordelijke*) gebruik der niet-zinwoorden verwant. In gindsche soort van zinnen was de beteekenis overal: *Ik wensch . . . van jou kant te krijgen* of *te hebben*, in deze is zij veeleer deze: *Ik wensch jou (zelf) (hier) te hebben* of *me met*

je bezig te houden. De twee beteekenissen wijken uiteen, het is waar, maar niet bijzonder ver. De zoogenaamde *Vokatief* is de *speciale volzinwoordsvorm* van het noemwoord, gelijk de *Imperatief* (*geef! loop! sterf!*) dit buiten twijfel van het meldwoord is. Van beide vormen is *afwezigheid van woorduitgang* een gemeenschappelijk kenteeken in vele overigens zoo sterk mogelijk van elkaar verschillende talen.

Van de niet-volzinwoorden blijft thans nog een enkele bijzondere soort over, waarover nog eens eenigszins uitvoeriger dient gesproken te worden. Dit zijn namelijk de *participiale plaatsingswoorden*, of wel de *betrekkingswoorden* of *prepozities*.

Bij deze woorden kan een verdere verdeling in drieën worden aangebracht als volgt.

1°. Betrekkingswoorden van *eenvoudige* of *primaire* betrekking, in welker plaatselijke of ruimtelijke voorstelling maar *één enkele grenslijn* wordt aangenomen, waardoor uit den aard der zaak slechts een zeer *eenvoudige* voorstelling kan ontstaan. Voorbb. *in*, *op*, *bij* — *van* (af), *uit* — *naar*, *tot* — *aan* enz.

2°. Betrekkingswoorden van *sekundaire* of *uitgebreidheidsbetrekking*, in welker plaatselijke of ruimtelijke voorstelling *twee* tegenover elkander gelegene *grenslijnen* worden aangenomen, waardoor de voorstelling zelf uit den aard der zaak ingewikkelder wordt. Voorb. *vóór*, *achter*, *boven* (het dak), *binnen* (de kamer), *tusschen*, *door* . . . (*heen*), *over* . . . (*heen*) enz.

3°. Betrekkingswoorden van *tertsiaire* of *verwijderde* (*overdrachtelijke*) *betrekking*, welker beteekenis een meer verwijderde of samengestelde, gewoonlijk tevens meer *overdrachtelijke*, d. w. z. door de meewerking van een *zielsbeweging niet meer* in de volste zin des woords *plaatselijke* of *ruimtelijke* voorstelling behelzen. Voorb. *behalve*, *volgens*, *wegens*, *krachtens*, *ingevolge*.

MEER UITVOERIGE BESPREKING DER VOLZINWOORDEN.

Zooals wij vroeger opmerkten, onderscheiden alle *volzinwoorden* zich hoofdzakelijk hierdoor, dat zij *geheel alleen een volledige ge-*

dachte uitdrukken, of, wat hetzelfde is, dat zij elk op zich zelf een *geheele volzin vertegenwoordigen*, die anders meer omstandig door middel van *twee of meer* woorden zou moeten worden weergegeven. De in het volzinwoord beslotene volzin heeft *altijd zonder onderscheid één zelfde standvastig hoofdvoorwerp*, nl.: **IK** — De *melding* van de in het volzinwoord beslotene volzin heeft altijd zonder onderscheid een *meer abstrakte, niet stoffelijke* betekenis, m. a. w. het *meldwoord*, dat deze melding *afzonderlijk* zou kunnen weergeven, behelst altijd een *werking* van de *ziel* of de *geest* en nooit van het *lichaam*.

Er zijn verscheidene soorten van volzinwoorden. Voor de talen der voornaamste volken van Europa, Azië en Afrika kan men volstaan met de vier soorten, die door ons vroeger werden opgegeven:

1. *Uitroepwoorden* (O! Foei! enz.)
2. *Beslissingswoorden* (Ja. Nee.)
3. *Invoegselwoorden* (toch, ook, integendeel enz.)
4. *Zinbindwoorden* (en, of, maar, indien enz.)

Wij zullen van elk dezer soorten een overvloedig aantal voorbeelden geven en *elk der opgenoemde woorden zonder uitzondering* door een *geheele volzin* met **IK** vertolken.

Eerste Klasse. Uitroepwoorden.

O!	beteekent	{	1°. Ik -verwonder-me!
			2°. Ik -bewonder!
A!	„		Ik -ben-verrast!, Ik -ben-verblijd.
Ach!	„		Ik -treur! Ik -ben-verdrietig!
Och!	„	{	1°. Ik -zet-me-er-over-heen!
			2°. Ik -ben-onverschillig!
			3°. Ik -ben-ongeduldig!
Au! Ai!	„		Ik -voel-pijn!
Hé!			Ik -vind-het-vreemd!
Ei!	(Wat je zegt!)	{	1°. niet ironiesch) Ik -vind-belangrijk.
			2°. (ironiesch) Ik -vind-onbelangrijk.
Ei! Ei!			Ik -verhef-me-er-op!
Foei!			Ik -ben-verontwaardigd!
Jakkes! Ba!			Ik -walg! Ik -ben-vies-er-van!

Hoezee!	}	Ik-juich-toe!
Hoera!		
Kom! Toe!	}	Ik-ben-ongeduldig!
		Ik-verwacht!
Hè!		Ik-ben-teleurgesteld.
Hè!	}	1°. Ik-bewonder!
(met een andere toon)		2°. Ik-ben-bevredigd!
Wel!		Ik-verwonder-me!
		(dat die vraag nog noodig is)!
Wèl?		Ik-ben-nieuwsgierig (naar uitsluitel).
Loop-heen!		Ik-vind-het-dwaas-en-ongerijmd!
Potdori!		Ik-vind-het-bedenkelijker (of belangrijker) (dan ik gedacht had)!
Och-God!		Ik-ben-ontgoocheld,-teleurgesteld (door een tekortschiëting)!
Heerejé!		Ik-ben-verwonderd,-nieuwsgierig!
Helaas!		Ik-betreur!

(Klankverbindingen als *Paf! Bom! Pats!* enz. moeten in 't geheel niet als *woorden* beschouwd worden en behooren dus hier niet bij.)

Tweede Klasse. Beslissingswoorden.

Ja! beteekent	}	ik-neem-aan.
		ik-vind-goed.
Nee! " "	}	ik-verwerp.
		ik-keur-af.

(De woordjes **Nu!** **Och!** enz. kunnen tot deze soort gerekend worden, waar zij als een (voorwaardelijk) **Ja** worden gebezigd.)

Derde Klasse. Invoëgselwoorden.

(toch)	beteekent	(ik-blijf-gelooven.)
(ook)	"	(ik-neem-er-bij.)
(integendeel)	"	(ik-wensch-om-te-keeren.)

(Over deze klasse wordt later uitvoerig gehandeld.)

Vierde Klasse. Zinbindwoorden.

(Deze woorden staan over 't geheel *tusschen* twee zinnen in, die zij *verbinden*, zonder tot een hunner te *behooren*.)

... en ...	beteekent	... ik-voeg-er-dit-bij ...
... of ...	"	... ik-laat-de-keus-met-dit ...
... maar ...	"	{ ... ik-stel-er-dit-tegenover ik-maak-dit-bezwaar ...
..., dat ...	"	... ik-geef-op (als volgt) ...
..., of ...	"	... ik-resumeer (de kwestie) (als volgt) ...
... want ...	"	... ik-geef-deze-verklaring ...
... omdat ...	"	... ik-verantwoord (als volgt) ...
... ofschoon ...	"	... ik-geef-zóóveel-toe ...
... indien ...	"	... ik-stel (dit geval) ...
al ...	"	ik-neem-de (onwaarschijnlijke) mogelijkheid-aan.
..., daar ...	}	" ... ik-beroep-me-op-de-erken- de-waarheid ...
..., aangezien ...		
én ... én ...	"	ik-vermeld-gezamenlijk ...
nóch ... nóch ...	"	ik-sluit-gezamenlijk-uit ...
óf ... óf ...	"	ik-geef-de-keus (tusschen beide) ...

... als ... (in vergelijkingen) is	}	... ik-stel-gelijk ... ik-plaats-er-dit-andere- naast ...
... dan ... („ „) is		
	}	... ik-stel-achter ik-plaats-er-dit-andere- achter-of-onder ...

De zoogenaamde „conjuncties van *tijd*” d. w. z. woorden als *voor-dat*, *na-dat*, *tot-dat*, *sinds(dat)*, *terwijl(dat)*, *toen(dat)* moeten als koppels of *samenvoegingen* beschouwd worden van (*adverbiale* of *participiale*) *merkteekwoorden* met een *zinbindwoord* als *dat* ¹⁾. Dat men bij *terwijl* en *toen* altijd het woordje *dat* weglaat (het

volk zegt dikwijls: *terwijl dat ik er zat; toe datteme aankwamme* enz.) mag ons niet weerhouden van aan te nemen, dat in *gedachte* niettemin een dergelijk zinbindwoord *wordt aangevuld*. (Vergelijk voor onze opvatting Fransch *depuis que, tandis que, lorsque*). Een woord als *vóór-dat* (de storm bedaarde *voordat* de zon opkwam) kan men opvatten als bestaande uit twee stukken *vóór-dat* = *vóór* (een ander gebeursel, nl. dit), *dat* . . . *voor* is daarin zeer duidelijk een gewoon *betrekkingswoord* en *dat* een gewoon *zinbindwoord*. Om dezelfde beschouwingen ook op *terwijl, toen* enz. toe te passen, heeft men eenvoudig een *weglating* of zoogenaamde *ellips* van het woordje *dat* aan te nemen. *Men zou de zoogenaamde „conjuncties van tijd” geheel tot nul kunnen herleiden* alleen door het aannemen van twee *bizondere schrijfwijzen* nl. 1°. *vóór-dat, na-dat, tot-dat* met een *verbindingsstreepje* en 2°. *toen', terwijl', sints'* enz. met een *komma'tje* als teeken van de *weglating* van *dat*. Uit dit feit blijkt bij een weinig nadenken, dat in een *wetenschappelijke verdeeling* der woordsoorten de „conjuncties van tijd” als *niet bestaand* kunnen worden beschouwd. ¹⁾

Volgens de tradicioneele klassifikacie worden de konjunkcies of *zinbindwoorden* beschouwd als iets dat min of meer gelijksoortig zou zijn met *prépozicies*, omdat nl. beide niets anders uitdrukken dan een *betrekking*. Dit kon goed zijn in een tijd van *rétoriek*, waarin men feiten meende te kunnen bewijzen enkel en alleen op de klank van een *woord*. Voor *ons* echter, die iets meer dan dat verlangen, kan in 't gegevene geval zelfs geen sprake zijn van een geleverd bewijs. Zoodra men namelijk *niet*

¹⁾ Het is zelfs mogelijk deze redeneering nog verder door te trekken en haar ook nog toe te passen 1°. op zulke zinbindwoorden als *om-dat* = *wegens* (dit feit), *dat, op-dat* = *ter-bereiking* (van het doel) *-dat* en 2°. ook op zulke als *indien'* = *in-dat-geval (dat)* of *met-dit-vraagpunt (of)* (vergelijk voor het laatste Latijn en Fransch: *si*), *mits* = *op-voorwaarde-(dat)* enz. Men houdt dan ten slotte maar een zeer klein aantal *echte, onvermengde zinbindwoorden* over, nl. in het Nederlandsch alleen deze zeven: *en, maar, o-f — want — dat, of — dan, als*.

Vergelijk verder voor deze kwestie J. Verdam. Middelned. Wdb. op **dat** (dl. 2 bl. 84).

langer tevreden is met de bloote klank van het woord „betrekking”, blijkt het terstond, dat de beide betrokkene woordsoorten, de desnoods op beide gezamenlijk toepasselijke abstrakte term daargelaten, voor 't overige *in 't geheel niets* met elkander gemeen hebben.

Beschouwen we om dit aan te toonen eerst de *betrekkingswoorden*: *in, op, bij — van, uit — naar, tot — aan, voor — vóór, achter, onder, op* enz. Al deze woordjes drukken een *betrekking* uit en wel bepaaldelijk een in hoofdzaak *plaatselijke* betrekking. Wie een dezer woordjes in het zinverband uitspreekt, *ziet* met het oog des geestes een planimetrische *figuur* met vlakken, lijnen en punten. In die denkbeeldige figuur wordt gedurende het oogenblik der indenking iets *afgepast* of *uitgemeten*. De *plaatsing* van een bepaald gedeelte der figuur of van een punt daarin wordt *ten opzichte* van het verder daarin voorkomende *bepaald* of *vastgesteld*. De bedoelde denkbeeldige figuur doet zich voor als iets *buiten* de persoon of individualiteit van hem, die haar denkt. De vlakken, lijnen en punten der figuur staan daar voor ons als iets, wat niet tot ons zelf behoort en ons niet raakt. Ons *persoonlijk* voelen en denken of, wat nagenoeg hetzelfde is, onze „*ikheid*” of onze *ziel* nemen, voorzoover wij althans ons zelf dit kunnen voorstellen, aan deze verrichting *geen* werkzaam deel. *Alleen* een *opmeting* of *afpassing* wordt door onze geest verricht — en verder *niets*.

Nemen we nu vervolgens de *konjunkties*: *en, of, maar, want, omdat, ofschoon, mits, zoodat, als, dan, dat, of* enz. Ook deze woorden drukken, indien men het zoo verkiest te noemen, een *betrekking* uit, maar in elk geval een betrekking van een soort, die van de boven beschrevene in alle opzichten verschilt. De konjunkcie bepaalt nl. geenszins een meetkundige of plaatselijke betrekking tusschen de ligging van vlakken, lijnen en punten, maar wel de *verhouding* of het *verband*, waarin twee bijna gelijktijdig zich aan ons voordoende *gedachten* tot elkander worden gesteld. Wie een *zinbindwoord* in de loop der rede uitspreekt, *vergelijkt* of *verbindt* gedurende het oogenblik der indenking *twee verschillende gedachten*; d. w. z. *twee volledige beschouwings-*

resultaten, die elk op zich zelf onmiddellijk tot onze ziel of onze „ikheid” doordringen, waaraan zij zich elk op haar eigenaardige wijze 't zij als meer of minder waar, 't zij als meer of minder goed of aangenaam of ook als meer of minder noodzakelijk of eindelijk als meer of minder eenvoudig of vanzelfsprekend enz. enz. voordoen. Van een voor het geestesoog waarneembare *figuur* is in dit geval geen sprake. Om de meerdere of mindere waarheid, aangenaamheid enz. van verschillende gedachten met elkander te vergelijken, zou geenerlei denkbeeldige *figuur* kunnen dienst doen. Alleen onze „ikheid” of onze ziel is in staat het ware, aangename, enz. enz. (langs de weg van 't innerlijk gevoelen) te konstateeren, en het vergelijken van twee verschillende gedachten kan dus zeer stellig evenmin zonder de werkzaamheid dezer zelfde macht geschieden ¹⁾. De beide gedachten worden om zoo te

¹⁾ De vraag of er werkelijk verschillende scherp van elkander onderscheidene geestes- of zielsvermogens bestaan wenschen wij hier niet aan te roeren, zelfs niet de belangrijker vraag of wij eigenlijk wel recht hebben ziel en geest elk als geheel streng van elkander te onderscheiden. Dat aan elke bijzondere ziels- of geestesfunctie een afzonderlijk hersenorgaan zou beantwoorden, behoeft men niet aan te nemen. Maar dat er met dat al een zeker aantal zeer duidelijk van elkander onderscheidene verschillende werkingen van geest of ziel bestaan, laat zich o. i. eenvoudig niet ontkennen. Wij voor ons houden ons overtuigd, dat bij de vorming van woorden als taalelementen bepaaldelijk zes verschillende ziels- of geesteswerkingen optreden, nl. 1°. zelfgevoelen, 2°. beslissen, 3°. beoordeelen — 4°. opmerken, 5°. herkennen, 6°. passen en meten. De drie eerste dezer werkingen meenen wij als zielswerkingen, de drie laatste als geesteswerkingen te mogen betitelen. Aan deze zes werkingen beantwoorden nu met volkomen nauwkeurigheid zes verschillende woordsoorten, nl. 1°. aan de werking van zelfgevoelen beantwoorden de uitroepwoorden, 2°. aan de werking van beslissen beantwoorden de woorden Ja en Nee, 3°. aan de werking van beoordeelen de (eigenlijke) zinbindwoorden — 4° aan die van opmerken de mededeelingswoorden (verba, (eigenlijke) adverbia, adjectiva), 5°. aan die van herkennen of identificeeren of vereenzelvigen de noemwoorden (substantiva en personaal-pronomen), 6°. aan die van passen en meten de merkteekwoorden (tijd- en plaatsbepalende woorden, prépozities, numeralia, possessiva, (overige) pronomen, (adverbia) pronominalia, oneigenlijke konjunkties).

Vraagt men ons verder, hoe wij ons het wezen der verschillende werkingen voorstellen, dan antwoorden wij, dat wij geneigd zijn de verklaring te zoeken in een meerdere of mindere mate van concentratie, zoodat b.v. bij de werking van 't zelfgevoelen een zoo groot mogelijk, bij die van 't passen en meten daaren-

zeggen *tegen elkander gevoeld*, het *verschillende* effect, dat de de beide gedachten op de ziel of de „ikheid” maken, wordt geconstateerd en dit door voelen afgewogene *effektverschil* of *effektverhouding* wordt in klankvorm door de *konjunkcie* vertolkt. Er is dus hier vooreerst niet de minste sprake van een inwendig *zien*, maar wel van een inwendig *voelend wikken en wegen*, terwijl ten anderen de „ikheid” hier niet op de achtergrond blijft, maar veeleer een *werkzame* rol speelt. In deze beide opzichten vinden we dus bij de *konjunkcies* volkomen het *omgekeerde* van wat we daareven bij de *prépozicies* hebben opgemerkt.

Voor één enkele soort van *konjunkcies* houdt de vergelijking met *prépozicies* werkelijk steek: dit zijn nl. de zoogenaamde „konjunkcies van tijd”: *voordat, nadat, totdat, terwijl* enz. In: „De wolken pakken zich samen *voordat* de zon opkomt” drukt *vóórdat* een *betrekking* uit overeenkomende met die van *vóór* in *vóór zonsopgang* enz. Op diezelfde wijze laat zich *nadat* met *na* of *achter* vergelijken, *totdat* met *tot, terwijl* met *in* of *bij* enz. Maar pleit deze bijzonderheid tegen de algemeene waarheid onzer stelling? In geen deele. Immers *voordat, nadat, totdat* zijn om te beginnen niet anders dan zeer doorzichtige *verbindingen* of *koppelingen* van een *prépozicie* (*vóór, na, tot*) met een *konjunkcie* (*dat*). „*voordat* de zon opkomt” wil eenvoudig zeggen: *vóór* (het bekende gebeursel), dat de zon opkomt enz. — De nog overblijvende *tijdconjunkcies* *zonder* het woordje *dat*, zooals *terwijl* en *toen*, verklaren zich dan verder door *verzwijging* van hetzelfde woordje aan te nemen, wat in verband met de onder het volk algemeen gangbare uitdrukkingwijzen (*toen-dat, terwijl-dat*) aan geen redelijk bezwaar onderhevig is, vooral daar wij alle bij *vóór(dat), tot(dat)* en *sinds (dat)* of *sedert(dat)* naar willekeur het woordje „dat” *al of niet* kunnen weglaten.

tegen een zoo klein mogelijk aantal hersencellen of hersendeelen werkzaam zouden zijn. Wij geven deze losse gissing gaarne voor beter, slechts het *bestaan* der zes verschillende werkingen komt ons volmaakt even zeker voor als het bestaan van verschillende lichamelijke bewegingen als *trekken* en *duwen*.

In de talen der volken van Europa, Azië en Afrika kunnen de verschillende soorten der *niet-volzinwoorden* (*verba, adjectiva, adverbia, substantiva* enz.) door middel van bepaalde *achtervoegselen* uit woorden eener andere soort worden *afgeleid*. Er zijn dus b.v. bepaalde *verbale, adjektivische, adverbiale* enz. en ook *prepozitioneele afleidingstoevoegselen*. — *Volzinwoorden* daarentegen ontstaan òf uit *een reeks van woorden* òf uit *één enkel* woord (dat een reeks van woorden *vertegenwoordigt*) *zonder afleidend toevoegsel*. De overgang tot de functie van een *volzinwoord* is als het ware een *direkte onteigening* van terrein ten bate van de ziel. Een afgeleid *verbum, adjektief* enz. behoudt althans in zeker opzicht zeer duidelijk de beteekenis van het grondwoord — de vorming van het *volzinwoord* daarentegen doet de vroegere beteekenis der woorden, zelfs wanneer de vorm geheel ongewijzigd blijft, *volkomen teniet*. Men neme b.v. een woord als *Alsjeblieft!* dat eenvoudig *ik-verzoek* en verder nog *ik-bied-aan* beteekent. Zoo ook *Kom!*, *Toe!*, *Loop-heen!*, *Hoor-'es-even!* en van de konjunkcies *opdat, ofschoon, indien*, enz. — Bij de volzinwoordvorming gaan de woorden om zoo te spreken *in de smeltkroes* om er *in eens* en *onmiddellijk iets heel anders* uit te laten ontstaan. **Ondeelbaarheid naar de vorm bij samengesteldheid der gedachte, ziedaar het wezen van het volzinwoord.**

Rezumeeren we al het behandelde in de vorm van een tabel.

VOLZINWOORD.	NIET-VOLZINWOORD.
berustend op sensorische begripvorming	berustend op vizorische begripvorming
(geen nadere bepaling behoevend)	(nadere bepaling behoevend)
persoonlijke, individueele waarneming	verwijderde, objektieve waarneming
(1 gevoelen — 2 beslissen — 3 beoordeelen)	(1 opmerken — 2 herkennen — 3 afpassen)
standplaats buiten de volzinnen	standplaats binnen een volzin

VOLZINWOORD.

geenerlei bijzondere functie.

ontstaan der woorden door
bloote onteigening zonder
afleidingstoevoegselgeenerlei verbuiging of ver-
voeging.

NIET-VOLZINWOORD.

bijzondere functie van mel-
ding (prédikaat), hoofd-,
onder- of zijdelingsch
voorwerp, meldingsbe-
paling, voorwerpsbepa-
lingontstaan der woorden over 't
geheel genomen door mid-
del van bepaalde aflei-
dingstoevoegselenover 't algemeen genomen wel
verbuiging of vervoeging.

Uit al het voorgaande meenen wij omtrent het wezen en karakter dezer woordklassen het volgende te kunnen afleiden:

1°. De vier beschrevene woordklassen behooren ontwijfelbaar tot één zelfde groote afdeeling, waartoe geen andere woordsoort te brengen is. De algemeene tamelijk omstandige bepaling, die door ons van het volzinwoord gegeven wordt, gaat voor alle volzinwoorden op en is niet toepasselijk op eenige andere woordsoort dan deze. De grenslijn is dus *scherp genoeg getrokken* om als *eerste- of hoofdgrens* onder de woordsoorten te worden aangenomen.

(Wat de *vorm* betreft zijn de volzinwoorden niet aan eenige *verhoudingbepalende verandering*, gewoonlijk *konjugacie* (*vervoeging*) of *déklinacie* (*verbuiging*) genoemd, onderhevig, m. a. w. zij hebben voor alle gevallen, waar zij voorkomen, *nooit meer dan één enkele standvastige vorm*. Bij de meeste soorten der *niet-volzinwoorden* komt, althans in zeer veel verschillende talen, de *verhoudingbepalende verandering wel* voor. Slechts bij sommige bijzondere ondersoorten, vooral de *omschrijvingswoorden* en de *betrekkingswoorden*, komt de *verandering evenmin* als bij de volzinwoorden voor, maar het valt op te merken, dat die talen, waar in 't algemeen de bedoelde soort van veranderingen bestaan (zoogen. *flekterende talen*) gewoonlijk ook wel zekere *vaste woorduitgangen* voor de *vorming* van omschrijvingswoorden of van betrekkingswoorden bezitten, terwijl voor de vier klassen van

volzinwoorden in geen taal der wereld (voor zoover ons bekend) bepaalde uitgangen zijn aan te wijzen, iets wat met het eigenaardige (*gedachteomvattende*) karakter van het volzinwoord, waarbij van een *verdeeling* of *splitsing* uit den aard der zaak geen sprake is, op merkwaardige wijze strookt.)

2. De *volzinwoorden* verdienen in plaats van de *laatste* veeleer de *eerste* plaatsen onder de woordsoorten in te nemen. Zij zijn nl. 1°. *vollediger* dan andere woorden omdat zij een *geheele volzin* vertegenwoordigen, 2°. *edeler* dan deze, omdat ze *altijd* zonder *afzonderlijke benoeming* ten eerste de *ikheid* als *hoofdvoorwerp* en ten tweede een niet-stoffelijke werking tot *melding* hebben, 3°. *onmisbaarder* dan zij omdat ze bij *onverschillig welke* soort van *spreek- of schrijfstof* altijd met even groote veelvuldigheid voorkomen en 4°. meer *natuurlijk*, meer met ons innigste zieleven verknocht omdat wij deze woorden *het eerst van alle aanleeren* en ze (in gevallen van ouderdomszwakte, verstandsverbijstering enz.) *het laatst van alle afleeren*. — (Voor de speciale belangen van het *onderwijs* zou deze volgorde nog dit vóór hebben, dat men niet dadelijk met de moeilijke „*deklinacies*” en „*konjugacies*” te doen kreeg.)

De zinbindwoorden zijn te verdeelen in twee hoofdsorten, *nevenschikkende* en *onderschikkende*. De *nevenschikkende* dienen om een *opvolgende onafhankelijke volzin* aan een *voorafgaande* te verbinden (*en, maar, of, want*), de *onderschikkende* om een *volzintak* te verbinden aan een *hoofdzin* (*dat, of, indien, omdat, ofschoon, mits* enz.).

Voor 't overige kan ook nog een andere indeeling volgens de *bizondere beteekenis*, een *verdeeling in oorzaakbepalende* (omdat), *doelbepalende* (opdat), *voorwaardestellende* (indien, mits), *samenvoegende* (en), *scheidende* (of, nóch . . . nóch), *tegenstellende* (maar), *toegevende* (ofschoon), *ontvouwende* of *ontwikkellende* (dat, of), *verklarende* (want, immers) enz. plaats hebben. Deze laatste verdeeling heeft haar nut tot het geven van een *overzicht*, maar is overigens van weinig waarde.

De nauwe verwantschap (wat de *voorstellingswijze* betreft) tusschen *uitroepwoord* en *zinbindwoord* kan behalve door algemeene redeneeringen ook nog langs een meer praktische weg worden in 't licht gesteld, nl. door te wijzen op het feit, dat beide woordsoorten meermalen *elkanders plaats innemen*.

Voorbb. a) *zinbindwoord* op de plaats van het *uitroepwoord*. *Maar m'n hemel!* = *O! m'n hemel!* of *Wel m'n hemel!* (Fr. *Mais oui!*, *Mais non!*) — *En...?* = *Toe-dan!* (vertel nu 'es wat verder!).

b) *uitroepwoord* of *beslissingswoord* op de plaats van het *zinbindwoord*. Genotvol, o verrukkelijk is het... (*o* = *en* (zelfs)). — Zeer had zij zich op deze gebeurtenis verheugd... *ach*, een doodelijke ziekte kwam op eenmaal alles verstoren (*ach* = *maar*). — Hij is niet slecht, *neen* ongelukkig (*neen* = *maar*). — De vrouw was moedig, *ja* heldhaftig (*ja* = *en* (zelfs)).

Opmerkelijk is ten slotte het feit, dat, waar wij *in gedachten* tot ons zelf spreken, de verbinding der volzinnen geheel door *inwendige uitroepen* pleegt te geschieden. Voorb. Ik ga uit — *Ohe!* Het regent — *Komaan!* De parapluu meenemen — *O-wee!* De parapluu is kapot — *Enfin!* Dan maar zonder parapluu. — Als wij later dit geval aan anderen meedeelen, worden al deze *uitroepen in zinbindwoorden omgezet*. We zeggen nl. dit: Ik wou uitgaan, *maar* het regende, *dus* ik moest een parapluu meenemen; *intusschen* — de parapluu was kapot, *zoodat* ik zonder parapluu door de regen moest loopen.

Aan één van de vier klassen van volzinwoorden moet nog een uitvoerigere afzonderlijke beschouwing gewijd worden, met name aan de *invoegselwoorden*.

Zooals we bij een vorige gelegenheid opmerkten, vormen de *invoegselwoorden* een der beide ondersoorten van de *niet-zelfstandige volzinwoorden*, waarvan de *zinbindwoorden* de andere helft uitmaken.

Zooals mede reeds vroeger meegedeeld is, staan de *invoegsels* meestal in het *midden* der volzinnen en wel op tamelijk willekeurig veranderbare plaats, zoodat zij *naar de schijn* een deel

uitmaken van de volzin. In werkelijkheid behelzen zij echter zooals andere volzinwoorden een *afzonderlijke gedachte*, die over 't algemeen genomen in een *vergelijkende beschouwing* en *redeneering* bestaat.

Invoegselwoorden zijn o. a.:

- 1°. *ook, eveneens.*
- 2°. *dus, dan, derhalve.*
- 3°. *toch, echter, evenwel.*
- 4°. *werkelijk, waarlijk, bepaald, stellig.*
- 5°. *nog, nog-niet, al (reeds), niet-meer.*

Dat de invoegselwoorden, ofschoon *schijnbaar deelen van de volzinnen*, in *werkelijkheid* toch tot de *volzinwoorden* behooren, laat zich gemakkelijk aantonen door omzetting in een volzin met **ik**.

1°. ook	beteekent	ik -voeg-er-dit-bij.
2°. dus	"	ik -maak-deze-gevolgtrekking.
3°. toch	"	ik -blijf-gelooven-of-konstateeren.
4°. waarlijk	"	ik -geef-de-verzekering.
5°. } nog	"	ik -verwachtte-een-kortere-duur.
} reeds, al	"	ik - " " langer-uitstel.

Merkwaardig zijn vooral de invoegselwoorden in die gevallen, waar ze *zeer vluchtig* en *bijna geheel toonloos* worden uitgesproken, waarbij zich de opmerkelijke eigenaardigheid voordoet, dat de *veelzeggendheid* dezer woordjes met de vluchtigheid van hun uitspraak schijnt *toe te nemen*.

Nemen we als voorbeelden de volgende hollandsche zinnen: Geef *maar* hier die boeken — Wie is *toch* die oue heer? — Mag ik *even* het zout. — Is dat *nu* zoo aardig? — Is er *ook* bloemkool noodig? — Kom *dan*! — Ik zal *wel* oppassen.

In deze zinnen beteekent:

maar		ik -wensch-te-vereenvoudigen,-te-bekorten
toch		ik -heb-'et-al-lang (of al-dikwijls)-willen-weten
even		ik -wil-geen-groote-last-veroorzaken
nu		ik -zou-zeggen-dat-je-'t-niet-kunt-verantwoorden
ook		ik -vraag-het-zonder-stellige-verwachting
dan		ik -ben-ongeduldig
wel		ik -stel-je-tot-zoover-gerust.

Vooral bij de zoogenaamde *Imperatief* of *bevelswijze* van het *meldwoord* (*geef! houd! woon!*) is het gebruik van verschillende invoegselwoordjes belangwekkend. Men vergelijkte de volgende zinnen: 1. Geef de boeken hier. 2. Geef de boeken *maar* hier. 3. Geef de boeken *dan* hier. 5. Geef de boeken *nu* hier. 6. Geef de boeken *toch* hier. 7. Geef de boeken *even* hier. 8. Geef de boeken *'es* hier. — 9. Geef de boeken *maar 'es* hier. 10. Geef de boeken *maar even* hier. 11. Geef de boeken *dan maar* hier. 12. Geef de boeken *dan nu* hier. 13. Geef de boeken *dan toch* hier. 14. Geef de boeken *dan even* hier. 15. Geef de boeken *dan 'es* hier. 16. Geef de boeken *nu maar* hier. 17. Geef de boeken *nu toch* hier. 18. Geef de boeken *nu even* hier. 19. Geef de boeken *nu 'es* hier. 20. Geef de boeken *toch maar* hier. 21. Geef de boeken *toch even* hier. 22. Geef de boeken *toch 'es* hier. 23. Geef de boeken *'es even* hier — — 25. Geef de boeken *dan maar 'es* hier. 26. Geef de boeken *dan nu maar* hier. 27. Geef de boeken *dan nu toch* hier. 28. Geef de boeken *dan nu even* hier. 29. Geef de boeken *dan nu 'es* hier. 30. Geef de boeken *dan 'es even* hier. 31. Geef de boeken *nu maar even* hier. 32. Geef de boeken *nu maar 'es* hier. 33. Geef de boeken *nu toch maar* hier. 34. Geef de boeken *nu toch even* hier. 35. Geef de boeken *nu toch 'es* hier. 36. Geef de boeken *nu 'es even* hier. 37. Geef de boeken *toch maar even* hier. 38. Geef de boeken *toch maar 'es* hier. 39. Geef de boeken *toch 'es even* hier. — — — 40. Geef de boeken *dan maar 'es even* hier. 41. Geef de boeken *dan nu maar even* hier. 42. Geef de boeken *dan maar 'es even* hier. 43. Geef de boeken *dan nu maar even* hier. 44. Geef de boeken *dan nu maar 'es* hier. 45. Geef de boeken *dan nu 'es even* hier. 46. Geef de boeken *nu maar 'es even* hier. 47. Geef de boeken *nu toch maar even* hier. 48. Geef de boeken *nu toch 'es even* hier. 49. Geef de boeken *dan nu toch maar* hier. — — — — 50. Geef de boeken *dan nu maar 'es even* hier. 51. Geef de boeken *dan nu toch maar even* hier. — — — — 52. Geef de boeken *dan nu toch maar 'es even* hier.

Wanneer op het eene of andere examen in de Nederlandse taal gevraagd werd eene *nauwkeurige beredeneering* te leveren van het *verschil in beteekenis* tusschen de boven afge-

schrevene 52 volzinnen, zouden zeer waarschijnlijk de meeste kandidaten geen voldoende antwoord op die vraag weten te geven. En toch is het voor ieder Nederlander, die een oogenblikje na wil denken, *ontwiffelbaar zeker*, dat van die 52 zinnen er *geen twee* te vinden zijn, die *werkelijk in alle opzichten geheel* hetzelfde beteekenen. De *invoegselwoordjes* spreken ieder voor zich een *duidelijk verstaanbare taal*, maar... om beter begrepen te worden richten ze zich *direkt tot de ziel zonder bemiddeling van het rangschikkend denkvermogen*.

Dikwijls gebeurt het, dat iemand van een ontmoeting met deze of gene persoon thuiskomende een verslag van zijn wederbaren geeft op ongeveer deze wijze: „Meneer A of mevrouw B vertelde, dat dit of dat het geval was, maar uit de *manier*, waarop het verteld werd, kon ik wel zoo half en half merken, dat *eigenlijk* hoogst waarschijnlijk... enz. enz.”

Wanneer men in zoo'n geval de juiste woorden van meneer A of van mevrouw B stenografiesch bewaard had, zou het blijken, dat in die „*manier waarop het gezegd werd*” de invoegselwoorden het leeuwenaandeel hebben — Voor ieder, die iets te *verbergen* heeft, zijn de invoegselwoordjes bedenkelijke *enfants-terribles* en somtijds leelijke verraders — Men heeft zich zóó voorgenomen om van dat malle figuur of van die onplezierige geschiedenis niets hoegenaamd te laten merken... en een enkel ondoordacht uitgesproken *ook of toch* is genoeg om een opmerkzaam toehoorder *de helft van het groote geheim te laten raden*.

Meermalen kan een en hetzelfde woord in sommige gevallen als *gewoon omschrijvingswoord*, dus als *niet-volzinwoord*, en in andere als *invoegselwoord* voorkomen. B.v. *eigenlijk* is een gewoon omschrijvingswoord in de zin: Je moet het niet *eigenlijk* opvatten, maar het is een invoegselwoord in de zin: Wat moet je *eigenlijk* hebben? De *beteekenis* is in het laatste geval deze: *ik-heb-al-verscheidene-pogingen-gedaan-om-het-antwoord-te-vinden*. *natuurlijk* is een gewoon omschrijvingswoord in een zin als: Alles gaat in de wereld *natuurlijk* toe, maar het is een invoegselwoord in een zin als: Je begrijpt er *natuurlijk* niets van. De *beteekenis* is in het laatste geval deze: *ik-vind-dat-het-van-zelf-spreekt*.

gelukkig en *ongelukkig* zijn gewone omschrijvingswoorden in zinnen als: De Transvaalsche oorlog is *ongelukkig* (d. i. op een ongelukkige *manier*, in een ongelukkige *zin*) afgehoopen, maar het is een invoegselwoord in zinnen als: De Boeren hebben *gelukkig* hun hoop voor de toekomst nog niet geheel verloren. De *beteekenis* is in het laatste geval deze: **ik**-vind-het-een-gelukkig-feit.

NB. De zoogenaamde *particulae* van het oude Grieksch zijn in het licht der nieuwe taalwetenschap beschouwd niet anders dan *invoegselwoorden*. B.v. $\gamma\epsilon$ heeft tot beteekenis: **ik**-durf-gerust-zóveel-zeggen, $\delta\acute{\eta}$ beteekent: **ik**-stap-over-bizonderheden-heen; **ik**-wensch-te-rézumeeren, $\tau\omicron\iota$ beteekent: **ik**-doe-'en-beroep-op-je-eigen-oordeel, $\pi\omicron\upsilon$ beteekent: **ik**-zou-'et-dunkt-me-nogal-denken! (ironiesch), $\acute{\alpha}\rho\alpha$ beteekent: **ik**-kom-tot-de-ontdekking, **ik**-zie-'t-op-'t-oogenblik-eerst-in, $\acute{\zeta}\nu$ beteekent: **ik**-neem-het-geval-als-mogelijk-aan, $\pi\epsilon\rho$ beteekent: **ik**-beschouw-de-zaak-in-'t-algemeen, $\gamma\acute{\alpha}\rho$ beteekent: **ik**-heb-deze-reden-om-'et-te-gelooven, $\omicron\acute{\upsilon}\nu$ beteekent: **ik**-kom (*van-zelf*)-tot-de-konkluzie.

Enkele invoegselwoorden kunnen in bizondere gevallen *aan het begin* van een volzin (die achter een andere volzin aansluit) *als zinbindwoorden* gebruikt worden. Zoo b.v. *dus*, *evenwel* in deze zinnen: Ik denk, *dus*: ik besta; — Hij is zeker schuldig; *evenwel* (of *intusschen*): zijn schuld is gering.

Een eigenaardige soort van invoegselwoorden, in sommige bepaalde talen voorkomende, zijn de *vraagwoordjes* (beteekenis: **ik**-vraag) die geen andere functie hebben dan deze om de volzin waarin zij geplaatst zijn tot een *vragende* volzin te maken. De vraagwoordjes staan op een *vaste* plaats van volgorde in de zin. In sommige talen is die vaste plaats de *tweede*, wat b.v. met het latijnsche *-ne* en met het russische *-li* het geval is. (Deze woordjes zijn *geheel toonloos*), in andere is de plaats *onmiddellijk vooraan*, wat b.v. het geval is met het poolsche *czy*, met het oud-grieksche $\acute{\alpha}\rho\alpha$ en met het latijnsche *num* en *an*. (Deze woordjes zijn *niet zonder klemtoon*.)

Zooals we vroeger zagen, zijn de woorden *wel* en *niet* met verschillende wijzigingen (*wel, niet — misschien, nauwelijks, bijna — zeer, ten-zeerste, meer, genoeg, al-te — geheel, ten-volle — zóó, in-der-mate — slechts, alleen — hoezeer, hoezeer-ook — wederkeerig*) een bijzondere soort van *aanduidingswoorden* (aanduidingsw. van *gedachtstelling*) (altijd *adverbiaal* of *omschrijvingswoordvormig*), die als zoodanig deel uitmaken van de *merkteekwoorden* en dus ook van de *niet-volzinwoorden*. Een zeer opmerkenswaardig feit is intuschen dit, dat de aanduidingswoorden van *gedachtstelling* in hun beteekenis bijzonder sterk tot de *invoegselwoorden* naderen. Deze toenadering is zelfs van dien aard, dat in meer dan één geval de *grens* tusschen de beide woordsoorten, die, zooals we weten, hier tevens de *hoofdgrens* tusschen *volzinwoorden* en *niet-volzinwoorden* ver tegenwoordigt, onduidelijk wordt en schijnt te vervallen.

Dit opmerkelijke feit laat zich op de volgende wijze verklaren. Vooreerst staan alle *omschrijvingswoordvormige* woorden altijd in een *betrekkelijk los en verwijderd verband* met de *volzin*, waartoe zij behooren, zoodat zij dus *in dit eene opzicht* al van zelf een stapje dichter bij de op zich zelf een geheel uitmakende *volzinwoorden* komen te staan. Hierbij komt nu dit, dat, zooals we vroeger opmerkten, in de beteekenis der *aanduidingswoorden* in 't algemeen de *ziel* een betrekkelijk groot aandeel neemt, hetgeen bij de aanduidingswoorden van *gedachtstelling* nog meer in 't bijzonder het geval is. Zeer licht laat het zich daarom begrijpen, dat in het doorlopend gebruik van zulke woorden het aandeel van de *ziel* langzamerhand *steeds grooter wordt* en *de boventoon wint*. Zoodra dit het geval is, wordt het bewuste woord *uit het zinverband losgemaakt* en is een *invoegselwoord* geworden. Zulk een losmaking geschiedt uit den aard der zaak *niet op eens doorlopend* en *voor goed* voor een geheele kring van taalgemeenschap, maar aanvankelijk *alleen oogenblikkelijk*, bij *bijzondere gelegenheden*. Zoolang nu het gebruik van een woord binnen een zekere kring van taalgemeenschap op zulk een wijze *afwisselt*, dat in de beteekenis *bij sommige gelegenheden* de *ziel* het belangrijkste aandeel neemt en *bij andere gelegenheden niet*, is zulk een woord te beschouwen als *zwevend* of *weifelend* aan de grens tusschen *vol-*

zinwoorden en niet-zinwoorden. Het bestaan van die grens op zich zelf wordt door zulke bijzondere gevallen in geen enkel opzicht in zijn kracht en waarde als feit verminderd.

Bijzonderheden.

Nadat wij van alle *hoofd- en ondersoorten* der woorden met hun fijnere indeelingen een uitvoerige beschrijving gegeven hebben, zullen wij ten slotte nog eenige bijkomstige omstandigheden vermelden, die zich in enkele bijzondere gevallen voordoen.

Vermenging van het *plaatsingwoord* met het *aanduidingswoord* vindt plaats in eigenaardige samenstellingen, die uit beide verschillende woordsoorten in volkomen kenbare en zelfs dikwijls scheidbare verbinding zijn opgebouwd en waaraan men de namen van *plaatsings-* en *betrekkingskoppels* kan geven.

Plaatsingskoppels heeten woorden als *daarbinnen, daarbuiten, waarbinnen, waarbuiten* enz.

Betrekkingskoppels heeten woorden als *daarin, daaruit, daarvóór, daaraan, daarvan, waarin, waaruit* enz.

Bij een wetenschappelijke woordsoortbepaling moeten dergelijke woorden steeds *als uit twee tot verschillende soorten behorende elementen opgebouwd* worden opgevat. — *Als één geheel beschouwd* zouden al deze woorden (omdat de *ikheid als maatstaf* daarin aanwezig is) alleen tot de *aanduidingswoorden* kunnen worden gerekend. Door echter volgens deze beschouwingswijze *het geheele woord: daarbinnen* enz. of *daarin* enz. een *aanduidingswoord* te noemen, begaat men een zeer voelbare *onnauwkeurigheid*, die alleen door het maken van de aangegevene *splitsing* kan worden weggenomen. (Opmerkelijk is hier, dat in zulke koppels (niet alleen in onze taal en de daarmee onmiddellijk verwante, maar ook in verscheidene andere talen) dat *daar-* en *waar-* daarin volkomen dezelfde beteekenis hebben als *die* en als *wie, welke*, m. a. w. dat zij hun *omschrijvingswoordelijke* volzinstelling *vaarwelzeggen*.)

Een woord als *de*, (*het*) is te beschouwen als een naar beteekenis en vorm verzwakte bijvorm van *die*, *dat*. De gepaste wetenschappelijke naam voor zulk een woord is *toonloos-voorgevoegd aanduidingswoord*, waarvoor men korthedshalve eenvoudig *vóórstukje* zeggen kan.

Sommige talen, zooals de Skandinavische en het Rumeensch, hebben in plaats hiervan een *toonloos-achtergevoegd aanduidingswoord* of een *achterstukje*, d. w. z. een woordje, dat niet *vóór*, maar *achter* het noemwoord wordt aangehecht.

In verreweg de meeste talen der wereld komt het *vóór-* of *achterstukje* in 't geheel niet voor.

Een woordje als *'en* (*'en man*, *'en kind*) is te beschouwen als een in beteekenis en klank verzwakte bijvorm van *één*. Het behoort tot de *aantalwoorden*, die, zooals men weet, een ondersoort vormen van de *plaatsingswoorden*. Als wetenschappelijke benaming dient men aan te nemen deze: *toonloos-voorgevoegd aantalwoord van eenheid*, waarvoor men korthedshalve *eenheidsvoorstukje* kan zeggen.

In verreweg de meeste talen der wereld *bestaat het eenheidsvoorstukje* niet.

Het fransche *du*, *de la*, *de l'*, *des* (in *du pain*, *de la bonté*, *de l'air*, *des enfans*) moest *altijd aan één stuk geschreven en als één ondeelbaar woord beschouwd worden*. Als wetenschappelijke benaming kan men nemen: *toonloos-voorgevoegd aantal- of hoeveelheidswoord* of korter *quantumvoorstukje*. Het voorkomen van zulk een woordje is, voorzoover wij weten, tot de Romaansche groep van de Indo-Europeesche taalfamilie beperkt, ofschoon men zou kunnen opmerken, dat het engelsche *some* in *some fish*, *some oysters* een nauwverwante beteekenis heeft.

Bij *omschrijvingswoordvormige* woorden is het somtijds niet zoo gemakkelijk terstond met zekerheid uit te maken of het bewuste woord een *werkelijk omschrijvingswoord*, dus een van de drie soorten van *meedeelingswoorden* is, of wel niet meer dan een

omschrijvingswoordvormig *plaatsingswoord* of *aanduidingswoord*, dat dus bij de *merkteekenwoorden* thuishoort. Meermalen komt het namelijk voor, dat van twee of meer *adverbiale* (of *omschrijvingswoordvormige*) zinbestanddeelen, die bij benadering wel zoo tamelijk als elkanders *synoniemen*, d. w. z. als woorden van soortgelijke beteekenis gebruikt kunnen worden, het eene als werkelijk omschrijvingswoord, het andere als merkteekenwoord en een derde als een *invoegselwoord* moet worden beschouwd. Nemen we als voorbeeld de drie verschillende woordengroepen: 1°. *tevens, meteen, tegelijk*, 2°. *daarbij, daarnevens* en 3°. *ook, insgelijks, eveneens*. Gemakkelijk zou men een aantal volzinnen kunnen opstellen, waarin de tot deze drie verschillende groepen behorende woorden elkanders plaats zouden kunnen innemen. Niettemin zijn de woorden van groep 1°. werkelijke *omschrijvingswoorden* (van *samentreffing*), terwijl die van groep 2°. *plaatsingswoorden* en die van groep 3°. *invoegselwoorden* zijn. Beschouwt men nauwkeurig de beteekenis van elk dezer woorden afzonderlijk, dan blijkt de juistheid der afscheiding spoedig.

Bij het indenken van een der woorden: *meteen, tevens of tegelijk* denken spreker en hoorder onwillekeurig aan twee verschillende zaken met verschillende eigenschappen, die ten gevolge van de eene of andere toevallige of opzettelijke werking tijdelijk samen vallen. Er is hier dus sprake van *omstandigheid*; de benaming *omstandigheds-* (of *omschrijvings-*) *woord* is dus juist.

Bij het indenken van een der woorden *daar-bij, daarnevens* voelt men duidelijk *twee deelen*. Het eerste van die twee deelen, nl. *daar-* biedt aan onze voorstelling *niets anders aan* dan een *wijzende lijn*. Het andere lid, *-bij, -nevens*, vestigt onze aandacht speciaal op een *bepaalde verhouding van plaats*; van *omstandigheid* is bij geen der beide deelen eenige sprake. Het blijkt dus, dat we te doen hebben met *plaatsingswoordkoppels*, waarvan het eerste lid een *aanduidings-* en het andere een *plaatsingswoord* is en die dus zooals ze daar reilen en zeilen *geheel en al* bij de *merkteekenwoorden* thuis hooren.

Bij het indenken eindelijk van een der woorden *ook, insgelijks, eveneens* is de voorstelling nog veel algemeener. Van *plaatselijke*

verhouding is hier geen sprake, van *verschillende*, tijdelijk overeenstemmende *eigenschappen* of *bizonderheden* nog veel minder. Het eenige, wat in het woordbegrip *wel* te vinden is, is de algemeene gedachte: **ik**-heb-dat-meer-gehad, **ik**-stel-gelijk, **ik**-vereenig. Het blijkt dus, dat we te doen hebben met een *volzinwoord*, behoorende tot de bijzondere soort der *invoegselwoorden*.

Adverbiale woorden van *plaats* of van *tijd* zijn over 't geheel onder de *merkteekwoorden* te rekenen. Alleen moet worden opgemerkt, dat er wel degelijk (*eigenlijke*) *omschrijvingswoorden* van *tijdsduur* bestaan, nl. *lang*, *kort*, *even(tjes)*, *voortdurend*, *aanhoudend*, *aldoor*. (Er bestaan eveneens *beschrijfwwoorden* van *tijdsduur*, nl. *tweedaagsch*, *tienjarig* enz.)

Voor 't overige heeft men alle omschrijvingswoordvormige woorden, waarin het denkbeeld: *punt* in de ruimte of *punt* in de tijd voorkomt, als *merkteekwoorden* te beschouwen, ook dan, wanneer niet van één, maar van verschillende punten sprake is.

dagelijks, *wekelijks*, *driemaandelijks* zijn *plaatsingswoorden* van *herhaling*; 's-*anderendaags* is een *plaatsingswoord*, maar *morgen* een *aanduidingswoord*; *somtijds*, *dikwijls* enz. zijn *plaatsingswoorden* van *veelvuldigheid* (*geregeld*, *doorlopend* enz. zijn *werkelijke omschrijvingswoorden*.)

veel, *weinig*; *eenige*, *sommige* enz. zijn, zooals ons bekend is, *plaatsingswoorden* van *aantal*. Maar met *alle* is *niet* hetzelfde het geval. *Alle* bestaat nl. wat zijn begrip betreft heel duidelijk uit *al-de* d. w. z. *al de* (in *mijn* wereld aanwezig). Er is dus *ikheid* in *alle* en het behoort daarom tot de *aanduidingswoorden* van *hoeveelheid* — *geen*, *geene* is over 't algemeen (als gelijkbeteekenend met *niet*) tot de *aanduidingswoorden* te rekenen; alleen in zulke zinnen als: „*vier* gewonde en *geen* doode” moet *geen* als een *algemeen aantalwoord*, dus als een *plaatsingswoord* beschouwd worden. — *een* is een *plaatsingswoord* van *aantal*, maar *alleen* is een *aanduidingswoord*, omdat het beteekent: één-met-niet-een-tweede-erbij; het begripselement *niet* brengt de *ikheid-als-maatstaf* er in — *de-meeste* is als *alle* en *geene* een *aanduidingswoord* van *hoeveelheid*.

somtijds, dikwijls enz. zijn, zooals boven gezegd is, plaatsingswoorden van *veelvuldigheid*, maar *meestal* (= *de-meeste-keeren*) behoort, evenals *de-meeste*, tot de *aanduidingswoorden*.

maal in: *drie maal vier* en *stuk* in *zeven stuks* zijn *aantalwoorden* van *maat*.

Het Hollandsche *te* is *drieërlei* woordsoort.

1°. *te* paard, *te* huis, *te* Amsterdam. Hierin is *te* een *betrekkingswoord* als *op* of *in*.

2°. *te* geven, *te* hebben. Hierin is geen spoor van eenige bijzondere betrekking te ontdekken. Dit *te* moet beschouwd worden als een *voorstukje* (als *de*, *het*) en dus gerekend tot de *aanduidingswoorden*.

3°. *te* groot, *te* zwart, *te* leelijk. Dit *te* behoort (evenals *wel*, *zeer*, *genoeg*, *nauwelijks* enz.) tot de *aanduidingswoorden* van *gedachtstelling*.

Zooals gezegd is, heeft bij de *volzinwoorden* de *ziel* een *hoofdaandeel* in de beteekenis — Bij de *niet-zinwoorden* is dit niet het geval.

Intusschen heeft ieder der drie hoofdsorten van niet-zinwoorden één bepaalde *ondersoort*, waar het aandeel van de *ziel* in de *indenking* *betrekkelijk* *groter* is.

Van de *meedeelingswoorden* is deze meer bezielde soort te zoeken in de *beschrijfwoorden*. In die *beschrijfwoorden* toch vertoonen zich, in tegenstelling met de *meldwoorden*, de *zielsbewegingen* van *liefde*, *haat*, *bewondering*, *afschuw* enz. Voorb. Dat *engelachtige* kind! Die *ellendige* ploert! Wat 'en *verrukkelijke* bloemen! Zoo'n *afgrijpselijke* stank!

Van de *noemwoorden* zijn de *ikheidsnoemwoorden* als dragers van de *ikheidsvoorstelling* te beschouwen als meer bezielde dan de overige *noemwoorden*. Bij 't uitspreken van de woorden *ik* en *jij* openbaart zich meermalen een hartstocht, die niet licht bij 't uitspreken van eenig ander *noemwoord* zal zijn waar te nemen.

Van de *merkteekenwoorden* eindelijk vormen de *aanduidingswoorden* (doordat in hun beteekenis de ikheid *als maatstaf dienst doet*) de meer bezielde helft. Dat dit met de aanduidingswoorden van *gedachtestelling* nog meer in het bijzonder het geval is, hebben wij kort te voren gelegenheid gehad op te merken. ¹⁾

Halfslachtige volzinwoorden zijn woorden, die nagenoeg geheel op de toon van *uitroepwoorden* worden uitgesproken, maar niet-tegenstaande dit als *meldwoordvorm* in een volzin dienst doen. Voorb. *Leve de koning! Ziedaar het geld. Wee mij, enz.*

¹⁾ Omtrent alle hier bedoelde soorten van niet-volzinwoorden moet gezegd zijn, dat het *zielselement* van hun beteekenis veel meer in de *begeleidende voorstellingen*, dan in het eigenlijke *woordbegrip* gelegen is.

DERDE GEDEELTE.

DE SPRAAKLEER IN ENGERE ZIN. VERANDERINGEN IN DE VORM VAN DE WOORDEN.

De spraakleer in 't algemeen omvat, zooals vroeger gezegd is, de beschrijving van *alle* verschijnselen, die zich in de menschelijke taal voordoen, van welken aard dan ook. Er is echter ook een *engere* beperking van het begrip spraakleer, waarbij uitsluitend in aanmerking komen de *geregelde veranderingen*, die de afzonderlijke woorden *in de volzin*, in verband met verschillende soorten van *stelling, verhouding of betrekking*, waartoe elk bijzonder woord in een gegevene volzin staat, kunnen aannemen.

De *volzinwoorden* (die *geen deel uitmaken* van volzinnen, omdat ze zelf een geheele volzin zijn) staan uit den aard der zaak *niet* in eenige *stelling, verhouding of betrekking* tot de *deelen* van eenige volzin. In verband met dit feit ondergaan de volzinwoorden dan ook *geenerlei veranderingen* van de bovenbedoelde soort en behoort hun geheele bespreking ook *niet* tot de spraakleer in de bovenopgegevene engere beteekenis als *veranderingenleer*.

Van de *niet-volzinwoorden* hebben over 't algemeen genomen, verschillende talen door elkander gerekend, de meeste soorten de verandering *wel*. Meer bepaaldelijk is dit het geval met drie bijzondere ondersoorten, de *meldwoorden*, de *beschrijfwoorden* en de *noemwoorden*. Deze drie klassen hebben ieder haar *eigenaardige* soort van veranderingen, in verband met de verschillende specializeerende bijbegrippen, die zich aan ieder hunner in 't bijzonder, in verband met haar eigenaardig karakter, van nature aansluiten.

Wat de *merkteekwoorden* betreft, valt op te merken, dat bij

deze woorden weliswaar de geregelde vormverandering *niet ontbreekt*, maar dat deze vormverandering over 't algemeen *geen eigenaardig* karakter vertoont en eenvoudig b.v. bij de *beschrijfwormige* onder hen met die der *beschrijfwwoorden* en bij de *noemwoordvormige* onder hen met die der *noemwoorden* pleegt overeen te komen. — Alleen verdient hier opmerking, dat de *aanduidingswoorden* zich dikwijls in *enkele bijzonderheden*, en zelfs wel in *hoofdzaken*, van het model der beide opgegevene woordsoorten *onderscheiden*.

De *omschrijvingswoorden* hebben *geen* vormverandering, maar zij zijn over 't algemeen genomen *in deelen ontleedbaar*. Zooals vroeger gezegd is, plegen de omschrijvingswoorden van *andere* soorten van *meedeelingswoorden* nl. van *meldwoorden* of van *beschrijfwwoorden* te worden *afgeleid* en geschiedt deze afleiding gewoonlijk door middel van zekere bepaalde, geregelde *afleidingstoevoegselen*.

Wij zullen nu overgaan tot een geregelde bespreking der drie bovenopgegevene woordsoorten, *meldwoord*, *beschrijfwwoord* en *noemwoord*, en dit wel telkens hoofdzakelijk met het oog op de verschijnselen van *verandering*, die zich bij ieder dezer soorten voordoen.

Bij de veranderlijke woordsoorten onderscheidt men in de eerste plaats *stam* en *toevoegselen*. Onder *stam* verstaat men de *gemeenschappelijke kern*, die uit *alle* verschillende vormen van één zelfde woord door nauwkeurige waarneming van overeenkomst en verschil verkregen wordt en die, in verband met deze gemeenschappelijkheid, te beschouwen is als de weergever in klankvorm van het *eigenlijke onveranderlijke begrip* van het woord *ontdaan* van alle tijdelijke bijbegrippen, die dat woord in *bijzondere gevallen* in de volzinnen aannemen kan.

Een *stam* van een woord is óf *onveranderlijk* (in welk geval hij zeer gemakkelijk ook voor onervarenen door bloote opmerking is aan te wijzen) óf *veranderlijk* (in welk geval een dieper inzicht in de gegevens der taal gevorderd wordt om de eene *normale* of *gemiddelde* gedaante van de *stam* te ontdekken).

De *toevoegselen*, meestal *achter* of *vóór*, somtijds ook *middenin* de stam geplaatst, zijn meestal *kort* en *toonloos* en drukken elk het eene of andere *tijdelijke bijbegrip* van *verhouding* uit, dat zich in een bepaalde *volzin* aan het hoofdbegrip van het woord komt verbinden. Meermalen vindt men verscheidene, *twee, drie, vier* of zelfs *vijf* van deze *toevoegselen* *achter elkander in een en dezelfde woordvorm*. In hun verband met de *woordvormen* en met de *volzinnen* geven wij aan de *toevoegsels* de naam van *woordstukjes*.

Evenals de *woordstammen* zijn ook de *woordstukjes* somtijds *veranderlijk*, d. w. z. één woordstukje kan in verschillende gevallen zich onder *twee of meer verschillende gedaanten* vertoonen. Het verschil tusschen deze gedaanten van een zelfde woordstukje is altijd van dien aard, dat zij *op elkander blijven gelijken*. Het *bizondere bijbegrip*, dat de *beteekenis* van het woordstukje uitmaakt, *blijft geheel onveranderd* in de verschillende gedaanten.

In hun eigenlijk wezen en aard zijn de *woordstukjes* en de (kortere en toonloozere) *woorden* alleen onderscheiden door de *betrekkelijk geringere mate van bewustheid*, waarmee de eerste afzonderlijk ingedacht en uitgesproken worden. Evenals de woorden vormen ook de *woordstukjes in zekere zin ontegenzichelijk eenheden op zich zelf*. De tijdsduur echter, waarbinnen zij zich aan ons denkvermogen als eenheden voordoen, *is belangrijk geringer* dan voor de woorden. Zoodra dit korte tijdsbestek *verloopen* is heeft zich reeds het in het woordstukje opgeslotene *bijbegrip van verhouding* met *andere begripselementen* uit dezelfde *volzin tot een eenheid van hoogere orde vereenigd*, m. a. w. het bestaan der *woordstukjes* is een ontwijfelbare realiteit slechts in zoover als men zich bezig houdt met de beschrijving van het *vluchtige, halfbewuste denken*, dat aan het *in geregelde taalvorm denken voorafgaat* — Voor het *volledig-bewuste langzame denken* is het bestaan der *woordstukjes* een *fictie*.

HET MELDWOORD.

Volgens een vroeger gegevene begripsbepaling zijn *meldwoor-*

den of *verba* (meedeelingswoorden van de eerste rang) die woorden, die het hoofdbestanddeel der volzinnen plegen uit te maken en die een *beweging*, *verrichting*, *handeling* of *gebeurtenis* uitdrukken of ook wel een *zijns-* of *wordenstoestand*, die zich als het gevolg van een verrichting of handeling voordoet.

Elke voorstelling van *beweging*, *verrichting* enz.¹⁾ is op zich zelf niets meer dan een vluchtig beeld als van een schietende bliksemstraal, die langs een wereldbeeld of tusschen verschillende wereldbeelden heendrukt zonder daarin een plaats in te nemen.

Om een plaats te krijgen in een wereldbeeld en zodoende een *gedachte* te helpen vormen moet de bewegingsvoorstelling *zich* aan de *niet-bewegende deelen van het wereldbeeld* op een of andere wijze verbinden.

De *algemeenste* of *onbepaaldste* wijze, waarop deze verbinding geschieden kan is deze, waarbij de beweging of handeling verbonden wordt aan *het geheele „niet-ik”*, aan het *totale* wereldbeeld zonder eenige andere schifting dan de afzondering van het „*ik*”. Door deze onbepaalde verbinding verkrijgt de handeling wel een vaste verwezenlijking, maar het is alleen de *algemeene verwezenlijking* van het *bestaan* en niets meer.

Iets anders doet zich voor wanneer de bewegings- of handelingsvoorstelling zich aansluit aan een *bepaalde vlek* of *lap* op het wereldbeeld die de plaatszetel uitmaakt van de gezamenlijke konstitueerende voorstellingen van een *voorwerp*, *wezen* of *zaak*. Door deze meer *bizondere* verbinding verkrijgt de bewegings- of handelingsvoorstelling een tweede soort van verwezenlijking nl. een *plaatselijke* verwezenlijking van *uitgangsgebied*.

Heeft de bewegings- of handelingsvoorstelling een *bepaald*, *afgezonderd uitgangsgebied* verkregen en is zij daardoor *plaatselijk verwezenlijkt*, dan is haar uitbreiding niet langer *algemeen*; van het uitgangsgebied uitgaande kan zij zich loodrecht naar omlaag uit-

¹⁾ De beschouwingen van pag. 111—113 zijn van hypothetische aard en dienen om de weg te banen van onze *algemeene hoofdhypothese* tot de *bizondere feiten*, die zich bij het verbum voordoen.

strekken als een *krachtlijn*, d i. als een lijn van *werking*, van *intenziteit*. Deze *werking* of *intenziteit* blijft *onbepaald* zoolang de *krachtlijn* *onbegrensd* blijft.

De loodrecht nederschietsende *krachtlijn* kan een *tweede lap* of *vlek* in het wereldbeeld, vertegenwoordigende een *tweede voorwerp*, *wezen* of *zaak*, *bereiken* of *raken*. Zoodra dit geschiedt is de *krachtlijn* *begrensd* en dus ook de *werking* of de *intenziteit* der *beweging* of *handeling* *bepaald*. Deze *handeling* heeft nu een derde soort van *verwezenlijking* verkregen, een *krachtelijke* *verwezenlijking* van *werking*.

Zoolang zich de *aandacht* bij het laatstbedoelde *voorwerp* *bepaalt* kan uit den aard der *zaak* van een *verder voorttrekken* der *krachtlijn* geen sprake zijn. De *bewegingslijn* wordt in de volste zin des woords *gestuit* door het *tweede voorwerp*, dat zij ontmoet en zij *buigt af* — in *zijdelingsche* (*waterpasse*) *richting*.

De *bewegingslijn* als *krachtlijn* kan, zoolang nl. *dit* en geen *ander* *voorwerp* wordt aangedaan, *niet* verder voortgaan. De *werking* en *intenziteit* immers van die *handeling* wordt *door het voorwerp der bereiking* *volkomen bepaald*. Niettegenstaande dit kan echter de *bewegingslijn* in een *andere* zin, namelijk in die van *voortduring* in de *tijd* en *bestemming* in de *toekomst* *wel degelijk* *verder voortgaan*. Zij loopt dus na de ontmoeting met het onder-*voorwerp* in *veranderde* *richting* als *voortduringslijn* en *bestemmingslijn* *verder*.

De *voortduring* en de *bestemming* der *handeling* blijven *onbepaald* zoolang de *voortduringslijn* *onbegrensd* blijft.

De *zijwaarts voortschrijdende voortduringslijn* kan op haar weg een *derde lap* of *vlek* in het wereldbeeld, vertegenwoordigende een derde *voorwerp*, *wezen* of *zaak* *ontmoeten*. Wanneer dit geschiedt is ook de *voortduringslijn* *begrensd* en de *tijdverlenging* der *handeling* *bepaald*. Deze *handeling* heeft nu een vierde en laatste soort van *verwezenlijking* bereikt, een *tijdruimtelijke* *verwezenlijking* van *bestemming*.

Na voor de *tweede* keer op een *voorwerp* *gestuit* te zijn blijft er voor de *bewegingslijn* geen *richting* meer over waarin zij, zoolang die beide *voorwerpen* op haar weg blijven staan, nog

verder zich zou kunnen voortzetten. Bij de aanraking met het derde voorwerp moet dus de bewegingslijn *ophouden* te loopen. — Intusschen een bewegingslijn, die op een gegeven punt plotseling in *alle* opzichten tot rust komt is met de natuur van het menschelijk denken niet bestaanbaar. — Van daar dus dat bij de tweede volslagene stuiting der bewegingslijn er *onder het derde voorwerp* een flauw spoor eener *nieuwe*, van de eerste in soort onderscheiden (laat ons zeggen *anders gekleurde*) bewegingslijn ontspringt, die op nieuw over een korte uitgestrektheid *loodrecht* naar beneden schiet en zich daarna verliest. Deze korte en flauwe tweede loodlijn vertegenwoordigt nu eene *nieuwe* handeling, die uit de *nawerking* van de voorstelling van de eerste kan voortkomen.

In aansluiting aan de bovengeleverde beschouwing kan men de meldwoorden verdeelen in vier verschillende klassen naar *het aantal voorwerpen*, dat, volgens de eigenaardige beteekenis van elk bijzonder meldwoord, met de bewegingslijn in aanraking komt. Die klassen zijn namelijk: 1°. *geenzijdig-aanbindende*, 2°. *éénzijdig-aanbindende*, 3°. *tweezijdig-aanbindende* en 4°. *driezijdig-aanbindende*.

Geenzijdig-aanbindende zijn zulke, waar de *beweging* of *verrichting* zich niet aan eenig voorwerp verbindt, maar enkel en alleen aan het onbepaalde „niet-ik”. Daartoe behooren bepaaldelijk de *weersgesteldheids*-meldwoorden, zooals *donder-*, *regen-*, *waai-*, *vriez-*. Zooals we vroeger opmerkten, heeft het woordje *het* in de zinnen *het* dondert, *het* regent, enz. tot interne beteekenis deze: *het ikheidsomgevende „niet-ik”*. — Alleen *in schijn* behooren hierbij zulke uitdrukkingen als *het* schijnt, *het* blijkt, *het* betaamt, *het* staat-vrij enz. Dit laatste *het* nl. heeft *niet* dezelfde beteekenis, maar kan vervangen worden door *dit* of *dat*, wat met het eerstgenoemde *het* niet het geval is.

Aan de meldwoorden van deze eerste soort is het niet mogelijk eenige vraag te verbinden met *Wie?* of *wat?*. Het *uitgangs-* of *wordingsgebied* van al deze handelingen is *altijd* zonder onder-

scheid het onbepaalde *ikheid-omgevende „niet-ik“*; alle vragen met *wie?* of *wat?* vervallen hierdoor van zelf.

Eenzijdig-aanbindende zijn zulke, waar de bewegings- of verrichtingslijn zich maar aan *één enkel* voorwerp als zijn gebied van *wording* verbindt, b.v. *leev-, staa-, ligg-, zitt-, slaap-, woon-, weez-*. Bij zulke woorden kan men de vraag stellen: *Wie* of *wat* leeft, staat, ligt, enz., maar behalve die eene vraag is er geen andere, die zich onmiddellijk aan ons voordoet.

Tweezijdig-aanbindende zijn zulke, waar zich de bewegings- of verrichtingslijn aan *twee* verschillende voorwerpen verbindt, waarvan het eerste het gebied van *uitgang* of *wording* uitmaakt en het tweede het gebied van *inwerking*, b.v. *slaa-, stoot-, schuiv-, dood-, prijz-, eer-*. Bij zulke woorden kan men vooreerst vragen: *Wie* of *wat* slaat, stoot, schuift enz.?, en *daarna ook dit*: *Wie* of *wat* slaat, stoot, schuift men (d. w. z. *wie* of *wat* wordt er geslagen enz.).

Driezijdig-aanbindende zijn zulke, waar zich de bewegings- of verrichtingslijn aan *drie* verschillende voorwerpen verbindt, waarvan het eerste het gebied van *uitgang* of *wording* uitmaakt, het tweede het gebied van *inwerking* en het derde het gebied van *bestemming*, b.v. *geev-, breng-, zegg-, ontnem-, veroorloov-, verbied-* enz. Bij zulke woorden kan ik vooreerst vragen: *Wie* of *wat* geeft, brengt enz.?, dan verder nog: *Wat* wordt er gegeven? en eindelijk nog dit: *aan wie* of *wat* wordt er gegeven, gebracht? enz.

Een bijzondere *bijsoort* vormen de *verminkte driezijdige*, dat zijn zulke, waar de *tweede* verbinding *ontbreekt*, zoodat van de drie van vroeger bekende vragen alleen de *eerste* en *derde* mogelijk zijn, b.v. *schaad-* en *weerstaa-*. Bij zulke woorden kan men nl. vragen: *Wie* of *wat* schaadt of weerstaat? en ook wel: *Aan wie* of *wat* wordt er geschaad of weerstaan?, maar men kan niet vragen: *Wie* of *wat* wordt er geschaad of weerstaan?

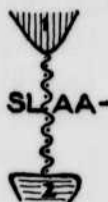
De beschrevene soorten kunnen gemakkelijk *in teekening* gebracht worden op de volgende manier:

Eenzijdig-aanbindend.

Eenzijdig-aanbindend.

Tweezijdig-aanbindend.

Driezijdig-aanbindend.

Verminkt-driezijdig-aanb.

Zooals wij later zullen zien kan de werkingsrichting van een meldwoord worden *omgekeerd* in dier voege, dat de handeling in een *lijdens-* of *wordenstoestand* verandert. Zoo kan b.v. *slaan* veranderen in *geslagen-worden*, *geven* in *gegeven-worden*.

Merkwaardig is hierbij de opmerking, dat bij omkeering der werkingsrichting *het aantal* mogelijke aanbindingen *geregeld met één vermindert*.

Voor *geenzijdig-aanbindende* zou bij omkeering der werkingsrichting het aantal aanbindingen *kleiner dan nul* moeten worden. De omkeering komt dan ook daar *in 't geheel niet voor*. *Geregend-worden* of *gewaaid-worden* bestaat niet.¹⁾

Voor *eenzijdig-aanbindende* wordt bij omkeering der werkings-

¹⁾ De bekende Homerische uitdrukking moet namelijk opgevat worden als *beregend-wordende* en *bewaaid-wordende*.

richting het aantal aanbindingen *gelijk nul*. Van *leev-* kan men maken: (er) *wordt geleefd*, van *slaap-*: (er) *wordt geslapen*. Bij zulk een omkeering kan niet (evenmin als bij de *geenzijdig-aanbindende*) een vraag gesteld worden met *wie?* of met *wat?*. *Geleefd* — of *geslapen* — *worden* moet dus, als opzichzelfstaand meldwoord beschouwd, tot de *geenzijdig-aanbindende* gerekend worden.

Voor *tweezijdig-aanbindende* wordt bij omkeering der werkingsrichting het aantal aanbindingen verminderd tot *één*: Van *slaa-, bedrieg-* kan men maken: . . . *wordt geslagen, bedrogen*; bij zulk een omkeering kan (evenals bij de eenzijdig aanbindende) alleen nog *één* vraag met *wie?* of *wat?* gesteld worden, maar *niet* een *tweede*. *Geslagen* — of *bedrogen* — *worden* moet dus, als opzichzelfstaand meldwoord beschouwd, tot de *eenzijdig-aanbindende* gerekend worden.

Voor *driezijdig-aanbindende* wordt bij omkeering der werkingsrichting het aantal aanbindingen verminderd tot *twee*. Van *geev-* of *zegg-* kan men maken: . . . *wordt-gegeven, gezegd*. Bij zulk een omkeering *vervalt* van de *drie* aanbindingen *één* en dit wel *niet* de derde, maar de *tweede*. *Gegeven* — of *gezegd* — *worden* moet daarom, als zelfstandig meldwoord beschouwd, gerekend worden tot de *verminkt-driezijdig-aanbindende*.

In plaats van naar het aantal aanbindingen kan men de meldwoorden ook eenvoudig naar de *soort* van hun *beteekenis* onderscheiden. Er zijn nl. vooreerst meldwoorden van *beweging* (*loop-, drukk-, trekk-, draai-*), verder meldwoorden van *handeling* (*geev-, neem-, koop-, dood-, toelaat-*), van *verrichting* (*adem-, hoest-, braak-*); van *werking* (*vriez-, gloei-, verdamp-, rott-*); van *zijnstoestand* (*leev-, slaap-, weet-, hebb-, miss-, weez-*) en van *wordenstoestand* (*sterv-, inslaap-, aanleer-, verliez-, word-*). Voor een juist inzicht in het wezen van de menselijke taal heeft deze verdeling *veel minder waarde* dan de andere.

Een bijzondere onderscheiding verdienen verder alleen nog die bijzondere meldwoorden, waarvan de beteekenis in die zin *verzwakt, verdund* of *gesubtilizeerd* is, dat zij met een van de vaste bijbegrippen, die zich aan het hoofdbegrip van een meldwoord plegen aan te sluiten (nl. *voltooiingsvorm, werkings-*

richting, voorstellingswijze enz., later uitvoerig door ons te bespreken) volkomen *samenvalt*. Zoo wordt b.v. in het Nederlandsch de *afgeloopen* voltooiingsvorm uitgedrukt met behulp van één der woorden *hebb-* en *weez-* (het eerste in de *rechte*, het tweede in de *omgekeerde werkingsrichting*). Het woord *word-* drukt (*buiten* de afgeloopen voltooiingsvorm) de *omgekeerde werkingsrichting* uit. Het woord *zull-* is het kenteeken van de *wachtende voltooiingsvorm* enz. — Zulke meldwoorden dienen onder de naam van *bestanddeels-* of *hulpmeldwoorden* (*verba auxiliaria*) van andere meldwoorden te worden onderscheiden. — Als hulpverba in een andere minder strenggenomen zin zijn te beschouwen de verba, waardoor de verschillende, niet zeer talrijke, *algemeene aanleidingsinvloeden*, die op het al of niet tot stand komen van een handeling kunnen werken, worden omschreven, zooals *kunn-*, *will-*, *durv-*, *moog-*, *moet-*, *doe-*, *laat-*. Deze verba (hulpverba van *aanleidingsinvloed*) kunnen in sommige zinnen als geheel of gedeeltelijk *onafhankelijke* meldwoorden optreden.

Wij gaan nu over tot de beschrijving van de geregelde bijbegrippen, die zich *in de volzinnen* geregeld aan het hoofdbegrip der meldwoorden plegen aan te sluiten. Deze bijbegrippen, die zich in de meest verschillende talen der wereld voordoen, zijn de volgende: *voltooiingsvorm, voorstellingswijze, werkingsrichting, ikheidsgraad* en *gedachtstelling*.¹⁾

Voltooiingsvorm.

De *eerste* en *voornaamste* der bijbegrippen is in alle talen der wereld de *voltooiingsvorm*. De scheiding der voltooiingsvormen bij het meldwoord is een splitsing grootendeels samenvallende met de verdeeling der zoogenaamde „tijden”, zooals men die gewoonlijk in grammatikale werken pleegt aan te nemen. — Een vrij belangrijk *verschilpunt* echter tusschen „tijden” en *voltooiingsvormen* is dit, dat de onderscheiding *verleden* of *niet-verleden* bij de scheiding der voltooiingsvormen *niet in aanmerking komt*, waarvan 't gevolg is, dat haast doorlopend *twee* verschillende

¹⁾ Mijn systeem van *voltooiingsvormen, voorstellingswijzen* enz. is reeds in alle hoofdzaken beschreven in mijn Grieksch leerboek *Proagoon* (M. Nijhoff, den Haag 1888).

„tijden” in een en dezelfde *voltooiingsvorm* worden opgenomen.

De vier *primaire* (d. i. *niet samengestelde*) *voltooiingsvormen* zijn voor de meest verschillende talen te bepalen als volgt:

1° de *lopende voltooiing*. De handeling of werking is *gaande*, haar voltooiing of verwezenlijking is *begonnen*, *duurt voort*, is *niet geëindigd*. Men denkt zich haar *loop* of *duur* zonder aan *begin* of *einde* te denken.

2° de *wachtende* of *onbegonnen voltooiing*. De handeling of werking bevindt zich in *wachtende* staat, haar voltooiing of verwezenlijking *moet beginnen*. Men denkt zich haar *loop* of *duur* als aan één zijde (de *aanvangzijde*) duidelijk begrensd, aan de andere zijde (de *eindzijde*) onbegrensd of onduidelijk begrensd.

3° de *oogenblikkelijke* of *koncentreerende voltooiing* (die men ook korter *springende* of *schietende* voltooiing zou kunnen noemen). De handeling of werking beweegt zich *in eens door* van het begin tot het einde. Men denkt zich haar *duur* of haar *loop* (*onverschillig* hoe lang of kort die duur of loop *in werkelijkheid is*) als *tot een allerkleinst verkort*. Men denkt aan het *begin* en aan het *einde* der handeling tegelijk, de daartusschen liggende afstand wordt *tot nul naderend klein*.

4° de *afgeloopen voltooiing*. De handeling of werking is geheel ten einde gebracht. Haar voltooiing, vervulling of verwezenlijking is *geëindigd* en *afgeloopen*. Men denkt zich haar *duur* of haar *loop* als aan één zijde (de *aanvangzijde*) onbegrensd of onduidelijk begrensd, aan de andere (de *eindzijde*) duidelijk begrensd.

N. B. Men merke op, dat de vier beschrevene *primaire* *voltooiingsvormen* twee aan twee *elkanders tegengestelden* zijn, nl. 3 van 1 en 4 van 2.

Men kan de vier *primaire* *voltooiingsvormen* *in teekening* voorstellen als volgt:

De *afstand* tusschen de beide *evenwijdige horizontale* lijnen stelt voor de *hoogteafmeting* der *handeling* of haar *krachtlijn*. Daar door verschillende voltooiingsvormen aan deze krachtlijn niets veranderd wordt, blijft ook deze afstand voor alle vier *dezelfde*. De *lengte* der horizontale lijnen stelt voor de *lengteafmeting* der *handeling* of haar *voortduringslijn*. Het punt met het sirkeltje er om stelt voor het *tijdstip*, waarop de *aandacht* zich vestigt (Een *enkele stip* zonder meer kan het niet zijn, omdat een *punt* volgens de natuurlijke interne voorstelling *in sommige opzichten* een zekere *uitgebreidheid* heeft en *in andere niet*.) De *pijlvormige wijzer* stelt voor het *vooruitzien* van de geest, de *andere wijzer* met de *krullen* stelt voor het *terugzien* van de geest. De *vertikale* lijnen stellen voor de *grenzen* der *handeling* in de *tijd*. De *stippen* en *streepjes* aan het uiteinde van een lijn geven te kennen, dat zulk een lijn zich *zonder duidelijke begrenzing* verlengt.

Kenteekenen der primaire voltooiingsvormen zijn in het *Nederlandsch*:

a) van de *wachtende* het hulpmeldwoord *zull-* (*zal, zult, zullen, zou, zoudt, zouden, zullende, (te) zullen*),

b) van de *afgeloopene* de vorming met *ge...* (gedaan, gegeven, gemaakt enz.) mits niet vergezeld van een vorm van het hulpverbum *word-*,

c) van de *lopende* en *koncentreerende* voltooiingsvormen is het kenteeken *gelijk nul* (alleen in *bizondere* gevallen kan de *koncentreerende* voltooiingsvorm onderscheiden worden door de invoeging van een woordje als *'es, nu* (oneigenlijk), *toen*.)

In het *Fransch* behooren:

a) tot het gebied van de *afgeloopen* voltooiing alle verbindingen van het zoogenaamde „*Participe Passé*” met vormen van de hulpmeldwoorden „*hebben*” en „*zijn*”,

b) tot het gebied van de *wachtende* voltooiing het zoogenaamde „*Futur*” met de zoogenaamde „*Conditionnel*”,

c) tot het gebied vande *koncentreerende* voltooiing de zoogenaamde „*Passé Défini*” met de zoogenaamde „*Imparfait du Subjonctif*” ¹⁾,

¹⁾ De *I. d. S.* heeft als (onregelmatige) *tweede beteekenis* ook die van de *lopende* volt.

d) tot het gebied van de *lopende* voltooiing alle overige niet met hulpverba samengestelde vormen van het verbum.

Sekundaire of samengestelde voltooiingsvormen ontstaan (niet even geregeld zeker als de primaire) doordat een primaire voltooiingsvorm van een meldwoord *op zich zelf als een nieuw meldwoord* beschouwd en als zoodanig tot een andere voltooiingsvorm herleid wordt. In het Nederlandsch b.v. kan men van *ge(daan)*, dat de *afge-loopen* voltooiing uitdrukt, (wanneer men *gedaan-hebben* of *gedaan-zijn* eenigermate als een *nieuwe onafhankelijke toestand* opvat) een *wachtende* voltooiingsvorm afleiden: *zal, zull-, zou* enz. *gedaan*.

Als *benamingen* voor de sekundaire of samengestelde voltooiingsvormen zou men onwillekeurig geneigd zijn eenvoudige verbindingen van twee der vier bovenopgegevene termen te kiezen, dus b.v. *wachtend-afge-loopen, concentreerend-afge-loopen* enz. Maar door het kiezen van zulke namen zou men een fout begaan, die hierin bestaat, dat de *beide* primaire voltooiingsvormen hier voorgesteld worden als in de samenstelling geheel *gelijk op met elkander vereenigd*, wat in werkelijkheid onmogelijk is. Waar twee voltooiingsvormen een samenstelling aangaan, is er altijd maar één van die voltooiingsvormen, die haar oorspronkelijk begrip geheel onveranderd bewaard heeft, de andere is geworden tot een *begrripsbestanddeel* in de *beteekenis* van een nieuwgevormd samengesteld meldwoord. Om deze reden mag men dus in de benamingen voor de samengestelde voltooiingsvormen nooit meer dan één der primaire voltooiingsvormen *onveranderd* opnemen, de naam van de *andere* moet, omdat die voltooiingsvorm hier alleen *als gewijzigd bijbegrip* optreedt, ook door een *gewijzigde* naam worden uitgedrukt. Voorbeelden volgen hieronder.

Het begrip der *wachtende* voltooiing in de samenstelling als bijbepaling optredend kan worden weergegeven door het woord *wordend of komend*.

Het begrip der *afge-loopen* voltooiing in de samenstelling als bijbepaling optredend kan worden weergegeven door het woord *volkomen*.

Het begrip der *lopende* voltooiing in de samenstelling als

bijbepaling optredend kan worden weergegeven door het woord *gestrekt*.

Het begrip der *koncentreerende* voltooiing in de samenstelling als bijbepaling optredend kan worden weergegeven door het woord *gedrongen*.

Op deze wijze krijgt men dus voor verschillende sekundaire voltooiingsvormen namen als de volgende:

komend-afgeloopene voltooiing (ik zal gegeven hebben — het zal gegeven zijn),

gedrongen-afgeloopene voltooiing (ik heb 'es even gegeven),

gedrongen-wachtende voltooiing (ik zal 'es even geven),

gestrekt-wachtende voltooiing (ik zal aanhoudend geven).

Voor al de *russische* taal is rijk aan *sekundaire* voltooiingsvormen. In het Russiesch vindt men o. a. 1° de *gedrongen-wachtende* voltooiing (ik zal 'es even doen), 2° de *gestrekt-wachtende* (ik zal aanhoudend doen), 3° de *gedrongen-afgeloopene* (ik heb 'es even gedaan) en 4° de *gestrekt-afgeloopene* (ik heb aanhoudend gedaan). — Buitengewoon belangwekkend is verder nog in het Russiesch een bijzondere wijziging van de loopende voltooiing, die men de *eeuwigdurend-voortloopende* zou kunnen noemen. Dit is namelijk een speciale vorm voor zinnen als: De haas loopt, de leeuw brult, de rivieren stroomen, de hemellichamen wentelen om (voorzoover daarmee dit bedoeld wordt: „Zoolang er hazen *geweest zijn* of *zullen zijn* is *loopen* een eigenschap van een haas. — Zoolang er leeuwen, rivieren, hemellichamen enz. *geweest zijn* of *zullen zijn* is *brullen*, is *stroomen*, is *omwentelen* een eigenschap van een leeuw, van een rivier, van een hemellichaam”. — (De *speciale eeuwigdurigheidsvorm* der meldwoorden in het Russiesch behoort naar ons idee tot de belangwekkendste en treffendste verschijnselen, die in eenige taal der wereld zich voordoen.)

De *sekundaire* voltooiingsvormen zijn betrekkelijk van veel minder belang dan de *primaire*. Het is echter noodig dat men van het *bestaan* der sekundaire voltooiingsvormen is ingelicht, om niet verlegen te staan in een der betrekkelijk zeldzame gevallen, waar zich zulk een sekundaire voltooiingsvorm in werkelijkheid voordoet.

Voorstellingswijze.

Geheel iets anders dan de voltooiingsvorm is de *voorstellingswijze*. De voorstellingswijze is een onderscheiding, die voor een goed gedeelte samenvalt met de zoogenaamde „wijzen”, die men gewoonlijk aanneemt; alleen dit niet onbelangrijke verschil valt op te merken, dat meermalen een *voorstellingswijze* slechts de helft uitmaakt van een *modus* of „wijs”.

De *voorstellingswijze* is bij lange na niet zulk een algemeen verschijnsel in de talen der wereld als de voltooiingsvorm. Veel talen namelijk, die de voltooiingsvormen duidelijk van elkander onderscheiden, hebben *geen* onderscheiding voor verschillende voorstellingswijzen. In *onze eigene* taalfamilie echter (de zoogenaamde Indo-Europeesche familie, die de meeste Europeesche talen benevens eenige talen van Zuid-West-Azië omvat) is de grammatische onderscheiding der voorstellingswijzen een vrij algemeen opgaande regel ¹⁾.

Er zijn in 't algemeen genomen acht verschillende voorstellingswijzen, nl. de volgende:

- a) de *niet-verledene* („nu”-)*daadwijze*, de *niet-verledene Indicativus*,
- b) de *verledene* (of ook wel *verplaatste*) *daadwijze*, de *verledene Indicativus* („toen”-*daadwijze*),
- c) de *niet-verledene dunk-, verbeeldings- of mogelijkheidswijze*, de *niet-verledene Potentialis* („nu”-*dunkwijze*),
- d) de *verledene* (of ook wel *verplaatste*) *dunk-, verbeeldings- of mogelijkheidswijze*, de *verledene Potentialis* („toen”-*dunkwijze*),
- e) de *bevelswijze*, de *Imperativus*,
- f) de *bevelenswenswijze*, de *Jussivus*,
- g) de *beschrijfwoordswijze*, de *Participialis*, en
- h) de *noemwoordswijze*, de *Infinitivus*.

Om met volkomen nauwkeurigheid duidelijk te maken, wat van ieder dezer voorstellingswijzen de beteekenis is, zullen wij van drie verschillende voltooiingsvormen van een nederlandsch meldwoord de acht verschillende *voorstellingswijzen* achtereenvolgens aangeven. Hierdoor zal dan meteen boven alle twijfel verheven

¹⁾ In de Bantoetalen en ook in sommige Amerikaansche roodhuidentalen vindt men de acht natuurlijke voorstellingswijzen als in het Indo-Europeesch voltallig.

worden het feit, dat *voltooiingsvorm* en *voorstellingswijze* twee geheel verschillende zaken zijn, die elkander in alle opzichten vrij laten d. i. in geen enkel opzicht van elkander afhangen.

	LOOPENDE VOLTOOIING.	WACHTENDE VOLTOOIING.	AFGELOOPEN VOLTOOIING.
1 „nu”-daadwijze	<i>ik maak, wij maken,</i>	<i>ik zal maken enz.</i>	<i>ik heb gemaakt enz.</i>
2 „toen”-daadwijze	<i>ik maakte, wij maakten</i>	<i>ik zou maken enz.</i>	<i>ik had gemaakt enz.</i>
3 „nu”-dunkwijze	(dat, indien, of enz.) <i>ik-maken-mag, (...)</i> <i>wij-maken-mogen</i>	(dat, indien, of enz.) <i>ik-maken-zal enz.</i>	(...) <i>ik gemaakt heb (=</i> <i>gemaakt-hebben-mag)</i>
4 „toen”-dunkwijze	(dat, indien, of enz.) <i>ik-maken-mocht, (...)</i> <i>wij-maken-mochten</i>	(dat, indien, of enz.) <i>ik-maken-zou enz.</i>	(...) <i>ik-gemaakt-had</i> <i>= ... gem.-hebben-</i> <i>mocht)</i>
5 bevelswijze	<i>maak, maakt</i>		<i>heb(t) gemaakt</i>
6 bevelenswenswijze	<i>laat ... maken, laten</i>		<i>laat ... (laten ...) ge-</i> <i>maakt-hebben</i>
7 beschrijfwijze	<i>... maken</i>		<i>gemaakt-hebbende</i>
8 noemwijze	<i>makende</i> <i>(te) maken</i>	<i>zullende-maken</i> <i>(te) zullen-maken</i>	<i>gemaakt-(te)-hebben.</i>

N.B. Het hollandsche *zou*, *zou(d)en* heeft twee verschillende beteekenissen, die hier streng van elkander dienen te worden onderscheiden.

Vooreerst kan *zou* (in zinnen als: „Ik *zou* juist vertrekken, toen de brief kwam”) eenvoudig „toen”-daadwijze van de wachtende voltooiing zijn, *zou* staat in dat geval voor *zoude* of *zoude*.

Het andere gebruik van *zou* is dat in zinnen als: „ik *zou* wel uitgaan, als het maar beter weer was”. In zulk een zin is *zou* „toen”-dunkwijze en staat voor *zoude*.

In het Hoogduitsch vertaalt men 1° *zou* = *zoude* door *würde* (wat zeer duidelijk een *verledene Subjunctivus* is) en 2° *zou* = *zoude* door *sollte* (zeer duidelijk een *verledene Indicativus*). M. a. w. men drukt daar *dezelfde* voltooiingsvorm door *verschillende* hulpverba uit om de verschillende voorstellingswijzen duidelijker van elkander te kunnen onderscheiden.

Het wezen der voorstellingswijzen is naar onze meening dit, dat de handeling, met haar *omlijsting* zooals die door de voltooiingsvorm geleverd wordt, tot voorwerp kan worden van verschillende gezamenlijke werkingen van geest en ziel, welke werkingen op de handeling in haar lijst van voltooiingsvorm (zonder haar vorm in het minste te veranderen) als het ware een *verschillend gekleurd licht* van zielstemming doen vallen.

De verschillende gemengde werkingen, die hier in aanmerking komen, zijn:

- 1) *werkelijkheidsindenking* (verwant aan *tevredenheid* en *berusting*),
- 2) *herinnering* of *verledensindenking* (verwant aan *weemoed* en *berouw*),
- 3) *verbeelding* of *mogelijkheidsindenking* (verwant aan *hoop* en *vrees*),
- 4) *toestandseisch* (verwant aan het *willen*).

Van deze werkingen werkt bij de „nu”-daadwijze de *werkelijkheidsindenking*, bij de „toen”-daadwijze de *herinnering* of de *verledensindenking*, bij de „nu”-dunkwijze de *verbeelding* of *mogelijkheidsindenking*, bij de „toen”-dunkwijze de *herinnering* en de *verbeelding* samen, bij de bevelswijze de *toestandsopeisching*, bij de

bevelenswenschwijze dezelfde, maar door een beletsel verzwakt, bij de beschrijfwordswijze de werkelijkheidsindinking in een verzwakte graad en bij de noemwoordswijze geen enkele der vier werkingen.

Hebben wij zoeven de voltooiingsvormen in teekening gebracht door middel van verschillende *omlijstingen*, met de voorstellingswijzen zou geenszins hetzelfde kunnen geschieden. De laatstgenoemde zijn veeleer te vergelijken bij verschillende *lichteffekten*, waardoor de natuurlijke kleuring der handelingslijn zich *gewijzigd* voordoet. Wil men tot grootere duidelijkheid een *gespecificeerde* beschrijving, dan zou b.v. de „*nu*”-*daadwijze* kunnen worden voorgesteld door een *helderwitte* of *heldergele*, de „*toen*”-*daadwijze* door een *grauwachtige*, de „*nu*”-*dunkwijze* door een *wazig-blauwe*, de „*toen*”-*dunkwijze* door een *grauwig-blauwe*, de *bevelswijze* door een *helroode*, de *bevelenswenschwijze* door een *zwakroode*, de *beschrijfwordswijze* door een *half-kleurloos witte* of *gele* en de *noemwoordswijze* door een *geheel kleurlooze* schakeering. Al deze tinten moeten in die zin worden opgevat, dat de *natuurlijke* kleuring der handeling, die door het onveranderlijk *begrip* des woords wordt meegebracht, *trots de wijziging* der lichtschakeering nog te herkennen moet zijn, zooals men immers meestal bij een gekleurde verlichting de natuurlijke kleur der voorwerpen nog wel eenigermate kan onderscheiden.

Volgens de vroeger gegevene bepaling zou het woord *verleden* ook vervangen kunnen worden door *verplaatst*. Dit vereischt eenige toelichting. Wanneer de aandacht zich buiten het gebied der onmiddellijk aanwezige werkelijkheid verplaatst, is het bijna onvermijdelijk, dat zij zich op het *verledene* vestigt, omdat namelijk alleen het *verledene* bekend is, de toekomst niet. Zoodra echter de *verbeelding meewerkt*, wordt het anders. Met behulp van de verbeelding kan zich de aandacht ook *zonder* zich in 't *verledene* te verdiepen, buiten het tegenwoordige verplaatsen. Van daar in zeer veel verschillende talen het gebruik van de *verledene* vorm in uitdrukkingen als deze: „als het morgen 'es *regende*, dan *kwam* er van het heele plannetje niets”. Dat hetzelfde gebruik *konstant* in veel verschillende talen zich voordoet,

levert ons het bewijs, dat voor het denken in taalvorm het wezen van de *verledene* voorstelling gelegen is in de *verplaatsing buiten het heden*. Daar echter in verreweg de meeste gevallen die verplaatsing niet anders dan *in rugwaartsche zin mogelijk* is kan de term *verleden* in plaats van *verplaatst* in de meeste gevallen zonder hinderlijke onnauwkeurigheid worden gebruikt.

Van de *dunkwijze* of *Subjunctivus (Potentialis)* ligt, zooals gezegd is, het eigenlijk wezen in de werking der *verbeelding*. Wat echter aan de werking der verbeelding vrij spel geeft is niet anders dan de *mogelijkheid* van verschillende gebeurtenissen. Het bijbegrip van *kunnen*, aan het hoofdbegrip van een meldwoord verbonden, heeft in zeer verschillende talen de zoogenaamde *Subjunctivus* met al zijn dikwijls zeer uiteenlopende beteekenissen doen ontstaan. Immers uit een gedachte als: „Het *kan* regenen, er *kunnen* menschen komen, de toestand *kan* veranderen” ontwikkelt zich gemakkelijk 1° de gedachte aan een *twijfel* of aan iets, wat *gevraagd* wordt, 2° de gedachte aan iets wat te *wenschen* is, 3° de gedachte aan iets, dat te *vreezen* is, 5° de gedachte aan iets, dat *des noods maar moet worden aangenomen*, 6° de gedachte aan een *voorwaarde* enz.

Het zoogenaamde „Gerundium” in het Latijn en het Engelsch is eenvoudig de *indirekte Infinitivus*, d. i. de *noemwoordswijze* in een *bijkomstige betrekking*.

Een opmerkenswaardig feit omtrent de *bevelswijze* of *Imperativus* is dit, dat haar vorming over 't algemeen met die van de *daadwijze* meer dan met die van de *dunkwijze* pleegt overeen te stemmen. Oppervlakkig oordeelende zou men meenen, dat de *toestandseisch* in wezen verwant moest zijn met het *wenschen*, waarvan we gezien hebben, dat het zich aan de voorstellingskring der *dunkwijze* aansluit. Men zou nl. onwillekeurig zeggen: *nu direkt iets absoluut willen* of hetzelfde *bij gelegenheid wel 'es heel aardig vinden* zijn niet anders dan twee in graad verschillende openbaringen van een en dezelfde zielswerking... De taalwetenschap geeft echter hier aan de zielkunde een zeer belangrijke aanwijzing. Zij doet zien, dat in de menschelijke taal over 't

algemeen de vorming der *bevelswijze niet* (zooals men oppervlakkig oordeelende vermoeden zou) aan die der *verbeeldingswijze*, maar veeleer aan die der *daad- of werkelijkheidswijze* pleegt te beantwoorden. En bij een nauwkeuriger beschouwing der betrokkenen zielsverschijnselen moet men ten slotte erkennen, dat deze overeenkomst in werkelijkheid niet zoo verwonderlijk is als zij op de eerste indruk wel kan schijnen. Bij een gedachte namelijk als *geef! hoor! heb!* vormt de ziel zich niet zoo zeer een *wensch* met een zekere hoeveelheid *kans op verwezenlijking*, maar zij loopt op die *verwezenlijking* als het ware vooruit. De volzin: *geef me die boeken* wil niet alleen zeggen: „ik *wensch*, dat je me die boeken geeft”, maar tevens: „ik *neem aan*, dat in 't eerstvolgend oogenblik de boeken *gegeven zijn*”. Door deze beschouwing verklaart zich de overeenkomst tusschen *Indicativus*- en *Imperativus-vormingen* op zich zelf reeds vrij goed, maar er is nog een andere opmerking, die hierbij moet gemaakt worden. De *toestandseisch* of het *bevel* is een *direkte daad* van de ziel. — Vergelijk hiermede de *werkelijkheidsindenking*, het eenvoudige *konstateeren*: *zóó of zóó staat de zaak*, dit of dat *is het geval*. Kan deze laatste werking in eenig opzicht als een daad van de ziel beschouwd worden? Is zij niet veeleer een *geheel lijdelijk opnemen* van de resultaten der waarneming? Het antwoord, door de feiten der taalwetenschap duidelijk gedikteerd, luidt aldus: Aan alle bewegingen, verrichtingen enz., die ons in het leven omringen, verbindt zich bijna onvermijdelijk een reeks van *mogelijkheidsdenkbeelden*, die de zielsbewegingen van *hoop* en *vrees*, van *vreugde* en *smart* enz. met zich meebrengen. Het *zuivere konstateeren* der werkelijkheid op een gegeven oogenblik is niet mogelijk zonder dat voor de duur van dat oogenblik door de werking van de wil alle indenking van *mogelijkheden* met alle daardoor meegebrachte opwellingen van *hoop*, *vrees* enz. *volkomen* worden *teruggedrongen*. Deze *terugdringing* nu van *opwellingen*, die met een bijna onweerstaanbare drang telkens en telkens weder zich komen aanmelden, is een *daad* van de ziel, waartoe in dezelfde zin *inspanning* en *arbeid* wordt vereischt als tot het te voorschijn roepen van een *direkte eisch* of *bevel*.

Werkingsrichting.

De *werkingsrichting* is datgene, wat gewoonlijk het „geslacht” der verba genoemd wordt; het woord laat zich ook tot het kortere *richting* vereenvoudigen.

In 't algemeen genomen onderscheidt men in de talen der wereld zes verschillende werkingsrichtingen, nl.:

1° de *rechte* werkingsrichting, het zoogenaamde *genus Activum* of de „bedrijvende vorm”,

2° de *omgekeerde* werkingsrichting, het zoogenaamde *genus Passivum* of de „lijdende vorm”,

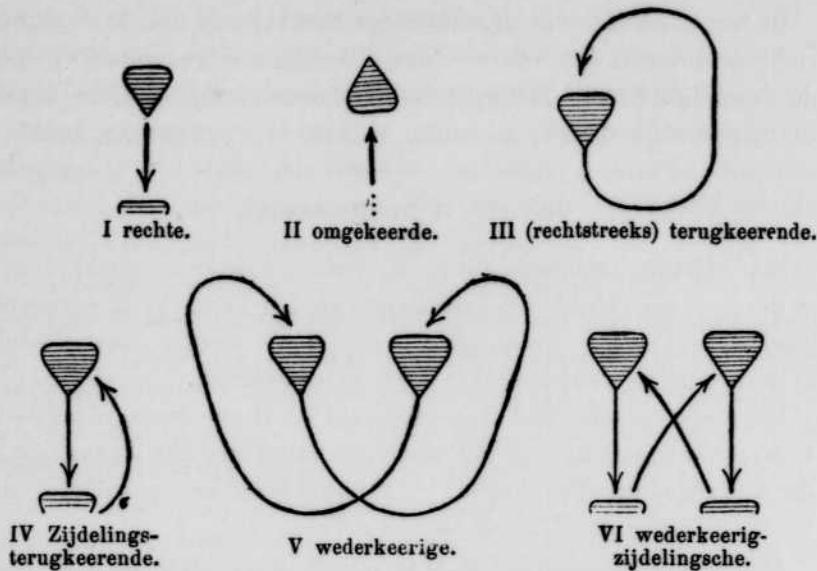
3° de (*rechtstreeks*) *terugkeerende* werkingsrichting (zich wasschen, zich inspannen),

4° de *zijdelings-terugkeerende* w. r. (zich verschaffen (= aan zich), zich ontzeggen, enz.),

5° de *wederkeerige* w. r. (elkander slaan, elkander haten), en

6° de *wederkeerig-zijdelingsche* w. r. (elkander verschaffen (= aan elkander), elkander ontzeggen, enz.)

Men kan de werkingsrichtingen in zichtbare vorm afbeelden door teekeningen, waarin het meldwoord door een pijlvormige lijn en het hoofdvoorwerp door een peer- of hartvormige figuur wordt voorgesteld. (Dat wij deze laatste figuur juist bij voorkeur, zooals ook in de vroeger gegevene teekeningen op blz. 115, als *peer-* of *hartvormig* voorstellen, verklaart zich op de volgende wijze: De vatbaarheid of de geschiktheid van een wezen, zaak of ding om verschillende handelingen of werkingen te *ondergaan* wordt in beeld voorgesteld door de *afgeplatte bovenzijde* der figuur. — Het vermogen of de geschiktheid van een wezen, zaak of ding om op andere wezens, zaken of dingen direkt in te werken wordt in beeld voorgesteld door de *puntige onderzijde*. — De vatbaarheid of de geschiktheid om van verschillende handelingen of werkingen de nawerking te ondervinden en tevens het hoofdvoorwerp te worden van een *nieuwe* werking, die uit de eerste handeling voortvloeit, wordt in beeld voorgesteld door de *schuin-aflopende zijden*).

De teekeningen III en IV zijn alleen geldig voor een zinvorming, waarbij het *algemeene „ik”* nl. het begrip „*zich*” niet (door een *afzonderlijk woord*) als een *afzonderlijk bestaand iets* wordt voorgesteld. M. a. w. zij gelden voor zinvormingen, waarbij het *zich-wasschen*, *zich-inspannen* of het *zich-verschaffen*, *zich-ontzeggen* als *één geheel* wordt samengevat. (In talen als Grieksch, Latijn, Sanskrit, Turksch, Russiesch, Skandinaviesch enz. zijn zulke zinvormingen *gewoon*, hoewel ook in die talen de zinvormingen met *zich* als een *afzonderlijk woord*, die bij ons de gewone zijn, *naast de samenvattende zinvormingen even goed ook bestaan.*)

Voor de zinvorming met „*zich*” als een *afzonderlijk iets* moeten twee nieuwe teekeningen ontworpen worden:

III (rechtstreeks) terugkeerend. IV zijdelings-terugkeerend.

In de twee laatste teekeningen hebben wij getracht door het gestipelde hart een afbeelding te geven van het afzonderlijk-gedachte „*zich*”.

In tegenstelling met de *voltooiingsvorm* bepaalt zich de werking-richting tot een *lijn van werking*, die (althans gedeeltelijk) door de *krachtlijn* der handeling gedetermineerd wordt, zonder dat de *voortduringslijn* daarbij in eenig opzicht in aanmerking komt.

Ikheids- of persoonsgraad.

Een vierde onderscheiding bij het meldwoord voorkomende is die van de *ikheids- of persoonsgraad*. De ikheids- of persoonsgraden zijn drie in getal. Men heeft nl. 1° *eerste of onverplaatste*, 2° *tweede of verplaatste* en 3° *derde of verwijderde*.

De *eerste ikheidsgraad* is *onvermengd* in *ik* en *vermengd* (of *meervoudig-uitgebreid*) in *wij*. (In sommige talen als het Javaansch is de *meervoudige uitbreiding* of *vermenging tweërlei*, naarmate 1° *wij* = *ik* + *jij* is of 2° = *ik* + *die-ander*).

De *tweede ikheidsgraad* is *onvermengd* in *jij*. Wat in *julli* (*gijlieden*) wordt uitgedrukt is óf de *vermenging* of *meervoudige uitbreiding* van de tweede ikheidsgraad (wanneer tot één van verscheidene personen *meer bepaaldelijk* het woord gericht wordt) óf eenvoudig het *meervoud* van *jij* (wanneer alle personen gelijkmatig worden toege-sproken). In het gewone leven is dit laatste bijna nooit het geval.

De *derde ikheidsgraad* is alles wat (bij het *hoofdelement* van een vol-zin) geen *eerste* en ook geen *tweede* ikheidsgraad is. De derde ikheidsgraad is *enkelvoudig* in ... *maakt*, ... *geeft*, ... *heeft*, ... *is* enz. en *meervoudig* in ... *naken*, ... *geven*, ... *hebben*, ... *zijn* enz.

In sommige talen hebben de 1ste en 2de ikheidsgraad behalve de *meervoudige* ook nog een *speciale tweevoudige uitbreiding*, terwijl ook voor de derde persoon behalve *enkelvoud* en *meervoud* ook nog een *tweevoud* wordt onderscheiden.

In sommige talen zooals de Semitische en de Bantoetalen bestaat *tweërlei* soort van *ikheidsgraad* nl. I. *direkte* (de gewone) en II. *indirekte*. *Indirekte* ikheidsgraad is het verschil tusschen (*sla-slaat*) *mij*, *jou* of *wie-dan-ook*.

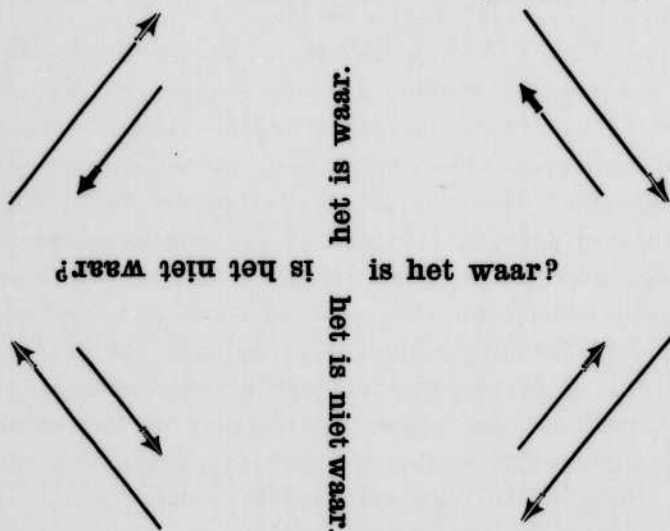
Voor 't overige biedt de onderscheiding der ikheidsgraden in de meest verschillende talen der aarde geenerlei *bizondere eigen-aardigheden* aan

Gedachtstelling.

Als vijfde en laatste der begripwijzigingen, die zich bij het meldwoord geregeld voordoen, moet eindelijk nog de *gedachtstelling* hier besproken worden. Onder *gedachtstelling* verstaan wij de onderscheiding tusschen 1° (positieve) *meedeeling*, 2° *ontkenning*, 3° *vraag* en 4° *vraag* met *ontkenning*.

De gedachtstelling wordt in verschillende talen der wereld op zeer uiteenlopende wijzen weergegeven. Soms zijn *afzonderlijke woordjes* (*vraagwoordjes*, *ontkenningswoordjes*) met die onderscheiding belast, soms ook dienen daartoe *onafscheidbare woordstukjes middenin de woordvormen* (dit laatste is o. a. in de Oeral-Altäische taalfamilie het geval).

Het wezen der gedachtstelling moet naar onze meening als volgt worden opgevat. Een gedachte als geheel wordt tot een *voorwerp van beschouwing* voor het algemeene *waarheidbeoordeelingsvermogen* van de ziel met het denkvermogen, die door hun vereenigd optreden van de geheele gedachte een vereenvoudigd beeld doen ontstaan als van *één rechte lijn*, die in vierderlei standen in de ruimte geplaatst is, zooals door de onderstaande figuur is aangeduid.

N.B. Wanneer men de verschillende achtereenvolgens door ons besprokene grammatische onderscheidingen bij het meldwoord *met bijzondere korthed* wil uitdrukken, dan gebruike men in plaats van de termen *voltooiingsvorm*, *voorstellingswijze*, *werkingsrichting*, *ikheidsgraad* en *gedachtestelling* rangvolchelijk de woorden: *vorm*, *kleur*, *lijn*, *graad* en *stand*.

Stam en toevoegselen.

Zooals vroeger van alle buigingsvormen in 't algemeen gezegd is, bestaan ook de vormen der meldwoorden geregeld uit een *stam* met verschillende *toevoegselen* of *woordstukjes*. De woordstukjes zijn kort en bijna altijd toonloos. Soms vindt men twee, drie verschillende woordstukjes in één enkele *klankplok* of zoogenaamde *lettergreep*. Ieder woordstukje vertegenwoordigt geregeld zekere bepaalde begripwijziging van het meldwoord behorende tot één van de vijf categorieën, die door ons hierboven zijn beschreven: *voltooiingsvorm*, *voorstellingswijze*, *werkingsrichting*, *ikheidsgraad* en *gedachtestelling*.

Voor de *plaatsing* van verschillende woordstukjes ten opzichte van de *stam* kan men heel in 't algemeen de volgende formule opstellen:

Ikh + Voo + Vol + STAM + Vol + Voo + Ikh.

In deze formule worden door de termen **Ikh**, **Voo** en **Vol** voorgesteld *woordstukjes* achtereenvolgens vertegenwoordigende een bijbegrip van *ikheidsgraad*, van *voorstellingswijze* en van *voltooiingsvorm*; door het geheel der formule wordt zodoende uitgedrukt dit, dat de kenteekenen van *voltooiingsvorm* in den regel *onmiddellijk vóór* of *onmiddellijk achter* de *stam* staan, die van de *voorstellingswijze* iets verder af en die van de *ikheidsgraad* nog verder. Natuurlijk wordt niet bedoeld, dat in *elke* meldwoordsvorm *al de opgegevene termen* gelijktijdig voorkomen; alleen dit wil men er mee zeggen, dat *voorzoover* er toevoegsels van de overeenkomstige soorten *aanwezig zijn*, hun plaatsing in de woordvormen in den regel geen andere is dan deze.

De kenteekenen van *werkingsrichting* en van *gedachtestelling* hebben *geen* vaste plaatsen in de woordvormen. Zij staan nu

eens meer naar binnen, dan weer meer naar buiten volgens de speciale regels der bijzondere talen.

Behalve *vóór-* en *achtervoegsels* komen (zooals reeds vroeger gezegd is) ook *tusschenvoegsels*, d. w. z. woordstukjes *in het midden van een woordstam ingevoegd*, voor. Op die wijze maakt b.v. het Javaansch de vormen voor de *omgekeerde werkingsrichting*. In 't Javaansch is nl. *stelen*: **tjólóng** en *gestolen-worden* **tjinólóng**; *schrijven* is **toelis** en *geschreven-worden* **tanoelis** enz., waaruit duidelijk blijkt, dat het *in de stam ingevoegde* woordstukje **-in-** of **-an-** in de Javaansche taal het kenteeken is van de *omgekeerde werkingsrichting*.¹⁾

Een *bijzondere soort* van tusschenvoeging is die met *uitstooting* van een oorspronkelijke stamklinker. In Hebreeuwsch en Arabiesch vertoont zich b.v. een woordstam **k(a)tal** (dooden) in verschillende vormen *gewijzigd* als **któl**, als **koetal**, als **kittêl** en als **kattêl**, waarin zich voordoen de *ingeschoven* woordstukjes **-ô-**, **-oe-**, **-i-** en **-ê-**, die elk *met uitstooting* van een tot de stam behoorende **a**-klank worden ingevoegd.¹⁾

Tot diezelfde soort behoort in de *germaansche* groep der *Indo-Europeesche* taalfamilie, van welke groep onze eigene taal deel uitmaakt, de zoogenaamde „sterke”, juister *dissonerende, klankverschietende* of *tusschenvoegende* konjugacie. Het nederlandsche meldwoord **breek**- b.v. wordt in de *afgeloopen voltooiingsvorm* tot **-brook**- (b.v. ik heb ge-**brook**-en) en in de speciale *verledene* vertakking van de *lopende* voltooiingsvorm tot **-braak**- (b.v. in wij **braak**-en gisteren). Het kenteeken der afgeloopen voltooiing bestaat hier blijkbaar in het woordstukje **-oo-**, en dat van het *verleden* bij de *lopende* voltooiing even zeker in het woordstukje **-aa-**, welke woordstukjes echter ook hier (op dezelfde wijze als **-ô-**, **-ê-** enz. in het Hebreeuwsch en Arabiesch) niet dan *met uitstooting* van de stamklinker worden ingevoegd, zoodat men **-brook**- en **-braak**- krijgt in plaats van **-br(ee)ook**- en **br(ee)aak**-.¹⁾

^{1) 1) 1)} Natuurlijk is hier geen sprake van de *historische*, maar alleen van de *individueel-psychologische* wording der vormen.

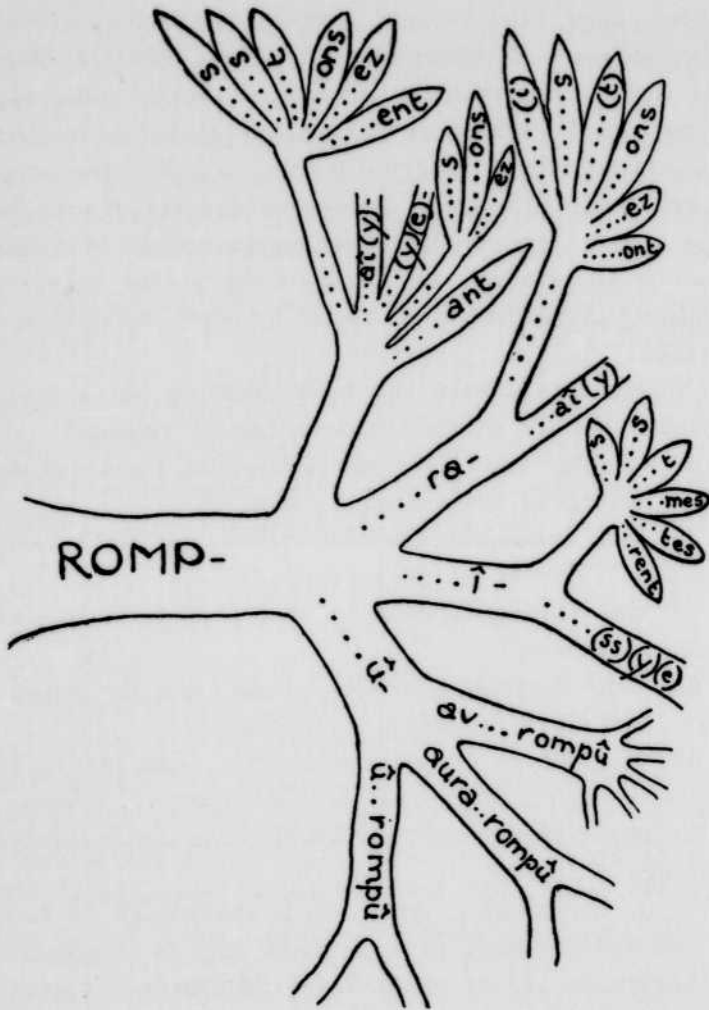
(N.B. Met de laatstbeschrevene vormingen moet niet verward worden het verschijnsel der *tweestammigheid*, dat zich b.v. in onze taal voordoet bij enkele hulpmeldwoorden als $\left. \begin{array}{l} \text{kan-} \\ \text{kunn-}, \end{array} \right\}$

$\left. \begin{array}{l} \text{zal-} \\ \text{zull-}, \end{array} \right\} \left. \begin{array}{l} \text{mag-} \\ \text{moog-} \end{array} \right\}$ enz.. Wanneer nl. een verandering van klinker in een meldwoordstam *niet* vast en geregeld *samengaat* met zeker bepaald *bijbegrip* of een zekere bepaalde *wijziging* in de *beteekenis*, moet men aannemen dat zich daar *de stam zelf zonder toetreding* van eenig tusschenvoegsel *in een andere dan de gewone gedaante vertoont*, m. a. w. dat van het betrokkene meldwoord niet één enkele, maar *twee verschillende op elkander gelijkende stammen bestaan*.)

De totaalsom der verschillende vormen, die in een gegevene taal van één zelfde meldwoord geregeld voorkomen, kan *in teekening* worden voorgesteld als een *boom* met *stam*, *takken* enz. Deze teekening wordt uit den aard der zaak voor iedere bijzondere taal *telkens verschillend*.

De *stam* van de boom stelt natuurlijkerwijze de stam van het meldwoord voor. Aan die stam worden vooreerst een klein aantal breede *hoofdtakken* geteekend tot weergeving van de verschillende *voltooiingsvormen*; aan de hoofdtakken teekent men verder *dunnere twijgen* tot weergeving van de verschillende *voorstellingswijzen* in iedere voltooiingsvorm en eindelijk aan deze twijgen *bladen* tot weergeving van de verschillende (enkel- en meervoudige) *persoonsgraden* in elk der voorstellingswijzen van iedere voltooiingsvorm. — De *werkingsrichting* en de *gedachtstelling* worden op de teekening voorgesteld op een aan de eigenaardige vorming van *iedere taal in het bijzonder* beantwoordende wijze, die zich niet gemakkelijk in eens in het algemeen laat omschrijven.

Tot voorbeeld en toelichting geven we hiernaast een teekening van het meldwoord *romp*- in de *fransche* taal.

Buitenvormingen.

Met de geregelde vormingen, die bij een enkel willekeurig meldwoord in een gegevene taal zich voordoen of zich kunnen voordoen, moet niet verward worden de afleiding van *nieuwe* meldwoorden uit de bestaande, die volgens zekere vaste regels plaats vindt en waarvan de beteekenis in zekere vaste verhouding staat tot de beteekenis van het oorspronkelijke meldwoord. De laatstgenoemde vormingen noemen wij de *buitenvormingen* van het meldwoord. Door *buitenvorming* verkrijgt men, zooals gezegd is, een *nieuw opzichzelfstaand* meldwoord, dat *in alle vormen volledig is* en waarvan de *beteekenis* volgens een zekere vaste verandering in het begrip uit die van het oorspronkelijke verbum voortvloeit.

De voornaamste soorten van *buitenvormingen*, die zich in verschillende talen der wereld voordoen, zijn de volgende:

a) de vorming van *herhalingsmeldwoorden*, verba met de beteekenis: *gedurig* of *aanhoudend ... doen*,

b) die van *oorzaakmeldwoorden*, verba met de beteekenis: *maken dat ... doet* of *... gedaan-wordt*,

c) die van *aanvangsmeldwoorden*, verba met de beteekenis: *beginnen ... te doen*.

d) die van *begeertemeldwoorden*, verba met de beteekenis: *begeren ... te doen*, *lust hebben ... te doen*,

e) die van *pogings- of planmeldwoorden*, verba met de beteekenis: *probeeren ... te doen* of *plan hebben om ... te doen*,

f) die van *verkleiningsmeldwoorden* of verba met de beteekenis: *een weinigje ... doen*.

(N.B. In het nieuwer Arabiesch is opmerkelijk de vorming van *verzoekmeldwoorden*, d. w. z. verba met de beteekenis: *het verzoek stellen, dat ... gedaan wordt*. B.v. **adrina** is in 't Arabiesch *vergunnen*; met het voorvoegsel **ist-** maakt men daarvan het nieuwe meldwoord **ist-adrina**, dat de beteekenis heeft van: *om vergunning vragen*.)

g) de vorming van *voortduringsmeldwoorden*, verba met de beteekenis: *geregeld voortgaan met ... te doen*,

h) de vorming van *afwerkingsmeldwoorden*, verba met de beteekenis: *eens en voor goed gedaan maken met ... doen*.

De onder *g* en *h* genoemde soorten zijn de door W. Streitberg in Slavische en Germaansche talen in het licht gestelde *duratieve* en *perfektieve* vormen. Zij hebben voor de taalwetenschap groote belangrijkheid, maar behooren buiten twijfel uitsluitend tot het gebied der *buitenvormingen*. De eigenlijk gezegde *konjunctie*, de vormverandering van *één zelfde* meldwoord, bepaalt zich naar onze overtuiging in alle talen der wereld tot de vijf categorieën van begripsonderscheiding, die door ons in de hieraan voorafgaande bladzijden uitvoerig zijn besproken.

De zoogenaamde *progressive form* van het Engelsch (*I am making, we are writing* enz.) is te beschouwen als een *buitenvorming* van de soort *g* (*voortduringsmeldwoorden*). Oppervlakkig oordeelende zou men geneigd zijn deze vorming de *loopende voltooiingsvorm* van het Engelsch te noemen, maar deze bepaling is in veel opzichten onjuist te noemen. Vooreerst wordt in de *progressive form* op het *voortduren* der handeling een veel zwaarder nadruk gelegd dan in de loopende voltooiingsvorm der verba het geval pleegt te zijn. Bovendien wordt dit voortduren hier *met bewustheid als een bestanddeel in de beteekenis gevoeld*, terwijl van alle binnenvormingen de afzonderlijke begrippen slechts zeer onvolledig tot het bewustzijn plegen door te dringen. Overwegend is ten slotte deze bedenking, dat de zoogenaamde *progressive form* van elk verbum een *nieuw opzichzelfstaand* verbum maakt, dat *in alle vormen volledig is*. Men zegt nl. niet alleen *I am making*, maar ook *I shall be making, I have been making*, enz. Zooals wij zeiden, moet dus de *progressive form* beschouwd worden als een *duratieve* of *voortduringsuitdrukkende buitenvorming*.

Tot het gebied der buitenvormingen behooren behalve *verba* ook wel *adjectiva*, b.v.:

- 1°. een *verbaaladjektief* van *overgang* of *bereidheid* (beteekenis: *gaande of zullende doen*),
- 2°. een *verbaaladjektief* van *ontstaan-zijn* (beteekenis: *ontstaan-zijnde door ...*),
- 3°. een *verbaaladjektief* van *bestemming* (beteekenis: *moetende worden ... gedaan*), enz. enz. enz.

HET BESCHRIJFWOORD.

Volgens de vroeger gegevene begripsbepaling zijn *beschrijfwwoorden* of *adjectiva* (*meedeelingswoorden* van de *derde rang*) die woorden, die een *werking* of *toestand* uitdrukken maar *speciaal opgevat als een (enkelvoudige) eigenschap* of *hoedanigheid* van een *voorwerp, wezen, ding* enz. Zooals bij die gelegenheid mede gezegd is, worden de beschrijfwwoorden aan de noemwoorden toegevoegd tot het leveren van een *beschrijving* of wel eenvoudig tot *beperking* der aan het noemwoord eigene algemeene (soortomvattende) beteekenis.

Men zou de beschrijfwwoorden kunnen verdeelen in beschr. van *kleur* (rood, blauw, geel), van *vorm* (rond, langwerpig, vierkant, puntig), van *afmeting* (groot, klein, lang, kort, dik, dun), van *aanvoeling* (hard, zacht — koud, warm), van *geluid* (luid, schel, zacht, dof, stil), van *smaak* (zoet, bitter, wrang), van *reuk* (geurig, stinkend), van *zielsbeweging* (aangenaam, naar, lief) en verder van (op tallooze manieren gewijzigde) *samengestelde eigenschap* of *hoedanigheid* (die niettemin, bij het noemen van het woord, *als een enkelvoudig, ondeelbaar iets gedacht* wordt) (goed, slecht, eerlijk, bedriechelijk, mooi, leelijk, beminnelijk, onbeschaamd, aanbevelenswaardig, zonderling, schilderachtig, wonderbaarlijk, tooverachtig enz.). — Deze verdeeling kan van eenig belang zijn tot het geven van een *overzicht*; voor de wetenschappelijke beschouwing der taal heeft zij weinig waarde.

Reeds aan het begin van dit boek hebben wij er op gewezen, hoe nauw de voorstellingen van *eigenschap* of *hoedanigheid* met die van *werking, verrichting* of *handeling* verwant zijn en daarbij opgemerkt, dat men vrij geregeld voor een adjektief een (*al of niet in klank* daarmee overeenkomend) verbum kan vinden,

waarvan het *hoofdbegrip* met vrij groote volkomenheid aan dat van het gegevene adjektief beantwoordt. De voorbeelden van deze waarheid, waarvan wij reeds bij die gelegenheid een voldoende aantal aanhaalden, liggen voor iedereen voor 't grijpen. Men vergelijke b.v. *rond* met *ombuigen*, *groot* met *zich-uitstrekken*, *hard* met *terugstuiten*, *zoet* met *streelen*, *goed* met *voldoen*, *bevredigen*, *mooi* met *bekoren*, *lief* met *behagen* enz. enz.

Het verschil tusschen meldwoord en beschrijfword ligt in de eerste plaats in de bizonderheid, dat bij het eerstgenoemde de werking of verrichting altijd speciaal als een *aandeel in het wezen* van een voorwerp, zaak, ding enz. wordt opgevat, ten gevolge van welk feit een beschrijfword door de geregelde verbinding met zekere vaste *noemwoorden* al zeer licht iets van de aan die noemwoorden verbondene *voorstellingen* als *aanklevende bijvoorstelling* in zijn beteekenis opneemt, en verder nog in een betrekkelijk grootere *deelneming* van de *ziel* aan de begripvorming, wat vooral blijkt in uitroepen als: Wat een *verrukkelijke* bloemen! Die *ellendige* schurk! Zoo'n *afgrijselijke* stank! Dat *engelachtige* kind! enz..

Als *onderdeelen* van volzinnen bekleeden, zooals vroeger gezegd is, de beschrijfworden slechts een zeer *ondergeschikte*, *weinig belangrijke* plaats. De ondergeschikte plaats door de beschrijfworden in de volzinnen aangenomen is oorzaak, dat de vaste bijbegrippen, waardoor de beteekenis der meldwoorden gewijzigd pleegt te worden (nl. *voltooiingsvorm*, *voorstellingswijze* enz.) zich bij deze woorden niet voordoet. In plaats daarvan vindt men intusschen bij het beschrijfword één eigenaardige opzichzelfstaande begripwijziging, nl. die van *graad* of *trap*. De *graad* of *trap* van het beschrijfword is nauw verwant aan de *gedachtstelling* bij het meldwoord. Ieder beschrijfword kan in een aantal verschillende trappen of graden voorkomen, die men uit het volgende voorbeeld kan leeren kennen.

(Graden of trappen van het beschrijfword *groot*) 1° *niet groot*, 2° *niet groot genoeg*, 3° *niet heel groot*, 4° *eenigszins groot*, 5° *tamelijk*, *nog-al groot*, 6° *even groot (als)* . . . 7° *groot genoeg*, 8° *goed groot*, *behoorlijk groot* (= *meer dan genoeg*), 9° *zeer groot*, *bijzonder*

groot, 10° groter (dan) ..., 11° te groot, 12° (de) grootste, 13° (de) allergrootste.

Speciaal in de Indo-Europeesche familie, waartoe onze taal en de meeste andere Europeesche talen behooren, vindt men de bijzonderheid, dat het beschrijfword in de volzinnen *verschillende vormen* aanneemt, die enkel en alleen bepaald worden door de beteekenis of door de vorming van het *noemwoord*, waaraan zij zich in iedere gegeven volzin aansluiten. De beschrijving dezer eigenaardige vormveranderingen sluit onmiddellijk aan de vormingsverschijnselen van het noemwoord aan en kan daarom niet gevoechelijk *vóór* de behandeling van het noemwoord geleverd worden. Daar intusschen deze eigenaardigheid, zooals boven gezegd werd, aan de Indo-Europeesche talen uitsluitend eigen is, hebben wij daarin geen aanleiding kunnen vinden om in onze *algemeene*, op alle talen der wereld betrekking hebbende beschouwingen de behandeling van het noemwoord aan die van het beschrijfword te laten voorafgaan.

HET (GEWONE) NOEMWOORD.

Van *noemwoorden* in 't *algemeen* gaven we vroeger de volgende begripsbepaling: Noemwoorden zijn *noemende meedeelingselementen*, d. w. z. woorden, die in plaats van één enkele duidelijk onderscheidbare voorstelling een *menigte* van *verschillende* voorstellingen bij elkander, *te samen verbonden door middel van een gemeenschappelijke begripszetel bestaande in een door lijnen begrensde gedeelte uit het beeld van een stoffelijke of onstoffelijke wereld*, samenvatten en daaraan een *naam* geven, zonder dat het mogelijk is uit de vele gelijktijdig door zulk een naam opgeroepene voorstellingen *één enkele ondeelbare totaalvoorstelling* te vormen, ten gevolge van welk feit door deze woorden ook *niets wezenlijks* kan worden gezegd of meegedeeld.

Gewone of *wereldbeeldnoemwoorden* zijn, zooals gezegd is, alle noemwoorden, die overblijven na aftrek van de weinig talrijke (positieve en negatieve) *ikheidsnoemwoorden*.

Zooals mede gezegd is, vertegenwoordigen alle noemwoorden een *vlek* of *lap* op een (stoffelijk of onstoffelijk) *wereldbeeld* en hebben zij als zoodanig tot eerste beteekeniselementen een begrip van *uitgebreidheid* en een van *vorm*. Bij de namen van *onstoffelijke* zaken of dingen moeten uit den aard der zaak deze *uitgebreidheid* en *vorm* in een andere dan de gangbare betekenis worden opgevat. Er is echter aanleiding om aan te nemen, dat ook voor deze onstoffelijke zaken of dingen het *beeld* als onderdeel van het gedachtebeeld zich intern in zekere zin voordoet als een *begrensde figuur* met *uitgebreidheid* en *vorm*.

De wijze, waarop zich naar onze voorstelling het *interne gedachtebeeld* van een *noemwoord* tijdens de inwendige formuleering van een volzin aan het halfbewuste voorstellingsvermogen voor-

doet, is door ons vroeger nader omschreven in deze woorden: „Het begrip van een *noemwoord* laat zich afbeelden door een *blok- of brokfiguur* met *scherp afgeteekende grenslijn*. De blokfiguur is over haar geheele uitgebreidheid *dof gekleurd* op zulk een wijze, dat zij bij *oppervlakkige* beschouwing *één homogene vlek* schijnt, maar bijna gelijktijdig aan een *meer specializeerende blik* een *patroon* van *verschillende, zich telkens herhalende lijnfiguren* vertoont, welke lijnfiguren elk afzonderlijk, ofschoon in een *flauwere* en *zwakkere* kleuring, overeenkomen met de *vuurpijllijnen*, die wij vroeger als het interne begripsbeeld der *meldwoorden* hebben aangewezen. Deze als doorelkaarstrengelende zwakgekleurde lijnfiguren stellen voor de verschillende *werkingen* of *toestanden*, die als bijzondere *eigenschappen* of *hoedanigheden* vervormd in het totaal van het *voorwerp, wezen, ding* enz. als het ware verzinken.” Deze algemeene beschrijving geldt evenzeer voor de namen van onstoffelijke als voor die van stoffelijke voorwerpen. (Bij de *ikheidsnoemwoorden* heeft men zich de *kleur* der blokfiguur als dofwit en verder de *vorm* en het *patroon* als *zeer eigenaardig vereenvoudigd* voor te stellen.)

Men zou de *gewone- of wereldbeeldnoemwoorden* nader kunnen verdeelen in *wezensnamen* (hond, vleermuis, mug), *plantnamen* (eik, wingerd, roos), *stofnamen* (goud, ijzer, hout, wol), *wereld- of natuurbestanddeelsnamen* (berg, dal, bosch, zee, land, meer, rivier, zon, ster, wolk enz.), *persoonsnamen* (man, vrouw, jongen, koning, bedelaar), *voorwerp- of maakselnamen* (huis, brug, muur, venster, ruit, tafel, hamer, jas, speld), *lid- of deelnamen* (vinger, tak, brok, scherf), *verzamelnamen* (groep, stapel, menigte, vergadering, volk), *produktnamen* (werk, denkbeeld, geschrift), *algemeene gedachtebeeldnamen* (vorm, kleur, deel, veelvoud, gebied, tijd, plaats), namen van (als *eenheid* met *uitgebreidheid* opgevatte) *hoedanigheid* of *eigenschap* (schoonheid, hoogheid, deugd (= goedheid), duurte, leegte) en namen van (als *eenheid* met *uitgebreidheid* opgevatte) *handeling, verrichting* of *toestand* (beweging, daad, verkoop, (het) leven, (de) slaap — liefde (= minning), vreugde (= verheuging), smart, pijn (= lijding). — Deze verdeling is al weder slechts voor het geven van een overzicht van eenig belang,

maar heeft uit een taalwetenschappelijk oogpunt een zeer geringe waarde. Alleen voor de beide laatste soorten mag het aannemen van afzonderlijke *soortnamen* (nl. die van *beschrijfwordelijke* en *meldwoordelijke noemwoorden*) niet ongewenscht heeten.

Afzonderlijke *begripswijzigingen* voor het *noemwoord* zijn vooreerst de *afzonderingsgraad* en in de tweede plaats de *betrekking* in het verband van de *volzin*.

Afzonderingsgraad.

Over de *afzonderingsgraad*, d. w. z. het verschil tusschen *meervoud* en *enkelvoud* (waarbij als derde somtijds nog een afzonderlijk *tweevoud* wordt onderscheiden) behoeft maar weinig gezegd te worden.

Reeds vroeger is opgemerkt, dat door het noemwoord uiteraard niet zoo zeer *een enkel voorwerp* van een bepaalde soort dan wel een geheele *katégorie van bestaandheden* ondersteld wordt, waaruit een onbeperkt getal verschillende enkelingen naar willekeur zouden kunnen worden gekozen, m. a. w. dat er bij de noemwoorden steeds *een veelheid naast de eenheid* aanwezig is. Bij die zelfde gelegenheid maakten wij de opmerking, dat bijzondere gevallen, waarin deze veelheid verviel (*heelal, God, ik* en de stofnamen *ijzer, hout* enz.) uitsluitend te verklaren zijn uit het speciale karakter der aangegevene bestaanskatégorie in 't bijzonder, waardoor het aantal *mogelijke* individuën of exemplaren tot één enkel wordt beperkt.

De natuurlijke vorm van voorstelling, waarin de beelden van *voorwerpen, wezens, dingen* enz. zich geheel spontaan aan ons geestesoog vertoonen, is een zoodanige, waarbij zich weliswaar *één* afzonderlijk voorwerp *op de voorgrond* of *in het midden* vertoont, maar *gelijktijdig een aantal* andere *op de achtergrond* of in de *omgeving*.

Om een *zuiver meervoudige* of een *zuiver enkelvoudige* voorstelling te doen ontstaan moet het natuurlijke *enkel-meervoud* óf tot *enkel-* of tot *meervoud* gedifferentieerd of *verminkt* worden. De meest natuurlijke differentieering is de *laatstgenoemde*.

Dat de *meervoudsvorm* dikwijls de *normale woordvorm* kan zijn, blijkt in de spraakleer van verscheidene talen. Ook bij ons hoeft een „meervoudsvorm” als *kinderen* strikt genomen geen andere dan deze beteekenis: „*één of meer* exemplaren van het voorwerp *stiepe kind*”. Wanneer iemand op de vraag: „Heb je kinderen?” een *beslist ontkennend* antwoord gaf en het bleek later, dat de bewuste persoon wel degelijk over *één enkele* zoon of dochter het vaderschap bekleedde, dan zouden we die persoon als een *leugenaar* beschouwen en ook door de *rechtbank* zou deze opvatting als de juiste worden gehuldigd.

In sommige talen vindt men tusschen de *meervoudige* en de *enkelvoudige* afzonderingsgraad nog een bijzondere vorm voor het *tweevoud*. Andere afzonderlijke vormen voor het *drie-, vier- enz.-voud* zijn mij in geen enkele taal ter wereld bekend en komen mij ook moeilijk denkbaar voor. Dat voor het onbewuste denkvermogen het getal *twee* zich als een *geheel eigenaardig* getal voor doet, is een onmiskenbaar feit, dat zich in verschillende taalverschijnselen openbaart. De oorzaak van dit feit wordt door sommigen gezocht in de inrichting van het lichaam, daar dit bij de mensch en de gewervelde dieren op maar *één enkele* wijze een symétrische doorsnede toelaat en het is werkelijk niet onwaarschijnlijk, dat deze omstandigheid hier gedeeltelijk meewerkt. De *hoofdoorzaak* echter zien wij persoonlijk eerder in de vroeger besprokene eigenaardigheid onzer *ziel*, waardoor elke gedachte of elk gebied van voorstelling geregeld vervormd wordt tot een *rechte lijn*, die slechts *twee* verschillende richtingen mogelijk maakt.

Door ons *denkvermogen* zijn wij geneigd tot splitsingen in *vier* of *acht* of somtijds tot minder regelmatige verdeelingen in *drieën*, in *vijven* enz. Maar voor onze *ziel* bestaan *geen andere getallen* dan het getal *twee*. Het *genot* en de *smart*, de *liefde* en de *haat*, de *wensch* en de *tegenzin*, de *hoop* en de *vrees*, het *goed* en het *kwaad* het zijn alles *tweeheden* in ons leven, waaruit elk spoor van een derde voor eeuwig wordt geweerd.

Betrekingsgraad.

Wij komen thans tot de tweede der onderscheidingen bij het noemwoord, de *betrekking in de volzin*. *Geheel op zich zelf genomen* is het noemwoord óf absoluut niets, óf altans nog veel minder dan het meldwoord. Is volgens een vroeger gemaakte opmerking het *meldwoord* op zich zelf genomen als een vuurpijl- of bliksemflitsbeeltenis, die langs een wereldbeeld of tusschen verschillende wereldbeelden heenduikt, zonder daarin een plaats in te nemen, het *noemwoord* op zich zelf is een *uitgesneden lap*, een *glansen bewegingloos vod* zonder eenige waarde. De vuurpijl- of bliksemflits-figuur *strekt* zich teminste naar de wereldbeelden *uit*, zij *streeft* en *worstelt* als het ware om in één van die wereldbeelden *binnen te duiken*, in welk geval zij dadelijk *iets van waarde en beteekenis zal worden*. Maar de *uitgesneden lap* is iets *absoluut doods*, dat zelfs geen beginsel van waarde in zich besloten houdt.

In een bepaald wereldbeeld opgenomen zijn de *lapfiguren* inzóóver iets, dat zij een *uitgebreidheid* en een *plaatsing* in het wereldbeeld hebben. Maar dit geheele wereldbeeld heeft met alles, wat er in is, geen waarde voor de geest zoolang er geen *bewegingslijnen* door heen schieten. Zijn de bewegingslijnen aanwezig, dan heeft het wereldbeeld waarde en beteekenis *inzóóver* als het met die bewegingslijnen in aanraking komt. De *lappen* of *plekken* in het wereldbeeld zijn van grootere of geringere belangrijkheid voor de vorming der gedachte naarmate zij met een der *bewegingslijnen* in nauwere of minder nauwe aanraking komen.

De *betrekkingen* van het noemwoord (d. w. z. de graden van nauwere of minder nauwe aanraking der *blok- of plekfiguren* met de *bewegingslijn* van het gedachtebeeld) zijn veel en velerlei. Er zijn vooreerst *drie hoofdbetrekkingen*, overeenkomende met de vroeger beschrevene *drie hoofdstanden* ten opzichte van het handelingsbeeld, de plaatsen nl. van 1° *eerste- of boven-voorwerp*, 2° *tweede- of onder-voorwerp* en 3° *derde- of zijdelingsche-voorwerp*. In deze drie standen raakt de blokfiguur de bewegende lijnfiguur *onmiddellijk* aan.

Er zijn verder zes verschillende *betrekkingen van de tweede rang*.

Wij spraken vroeger van een *sirkelvormige* of *sirkelboogvormige vuurpijllijn*, die in het gedachtebeeld de *centrale, driedeelige bliksemflitslijn omgevend* (naar onze *hypothetische* voorstelling) de algemeene vertegenwoordiger was van de verschillende *omstandigheidswijziging*, waaraan elke soort van beweging, verrichting, handeling of werking uiteraard onderworpen is. Bij dezelfde gelegenheid gaven wij van onze voorstelling nog deze nadere omschrijving, dat alle voorwerpen, wezens, dingen enz., die tot het begrip der handeling in geen nadere dan een omstandigheidsbetrekking staan, in het gedachtebeeld vertegenwoordigd worden door blok- of brokfiguren, die hun plaats hebben in de onmiddellijke nabijheid van de beschrevene sirkelvuurpijllijn en dit wel aan de buitenzijde in een der tusschenruimten, waar de centrale bliksemflitslijn *niet* door haar wordt aangedaan.

De *tweederangs-* of *omstandigheidsbetrekkingen* van het noemwoord zijn in 't algemeen gesproken *zesderlei*. Men heeft nl.:

1° de *plaatsingsbetrekking* (ik zwem *in het water*; de stoel staat *bij de tafel*; ik schrijf brieven *op de tweede verdieping*; we wandelen *langs het strand*),

2° de *strekings-* of *naderingsbetrekking*. (De wolk drijft *naar de stad toe*. — Ik strek mijn hand uit *naar de sterren*),

3° de *bereikingsbetrekking*. (We wandelen *tot of naar de stad*. — De zielen verhuizen *naar de sterren*),

4° de *verwijderingsbetrekking*. (De hond steekt zijn kop uit *het hok*; we vertrekken *van huis*),

5° de *werktuigsbetrekking*. (Ik raak de spijker *met de hamer*. Hij won de veldslag *door list*),

6° de *verzellingsbetrekking*. (Ik schrijf de brieven *met mijn klerk*; de kat zit te eten *met de hond*. — De brief werd gelezen *in tegenwoordigheid van de koning*.)

N.B. De *betrekkingsvoorstellingen* van de *tweede* zoowel als die van de *eerste* rang zijn onmiddellijke afleidselen van de *elementairste abstracte voorstellingen*, die wij op de gekleurde plaat in het eerste gedeelte van dit boek hebben aangegeven. Voor verreweg de meeste mag dit feit als een van zelf duidelijk iets worden

aangenomen, waarop alleen even de *aandacht* behoeft te worden gevestigd om het door iedereen terstond te doen erkennen. Alleen voor de *beide laatste der tweederangsbetrekkingen* is een nadere toelichting noodig.

De voorstelling *door-middel-van* vloeit als overdrachtelijke toepassing voort uit de voorstelling van *omsluwing* of *omknelling*, die een duidelijk afleidsel is van de voorstelling *binnenruimte*.

De voorstelling *in-gezelschap-van* vloeit voort uit de voorstelling *naast* of *bij*, die een duidelijk afleidsel is van de voorstelling *buitenruimte*.

Bij de zes tweederangsbetrekkingen moet in de eerste plaats aangeteekend worden, dat afzonderlijke *tijdbetrekkingen niet bestaan*. Bij elke tijdgedachte doet namelijk geregeld een bijzondere soort van wereldbeeld dienst, waarop de *tijdsduur* door een der *plaatselijke* afmetingen wordt vertegenwoordigd. De betrekkingen zelf door de voorwerpen in dat bijzondere wereldbeeld blijven *volkomen dezelfde* als in gevallen, waar slechts van zuiver plaatselijke beschouwing sprake is. Zoo drukt b.v. in de zin „Er zijn vijf zondagen *in Januari*” het toevoegsel „*in Januari*” *volkomen dezelfde* betrekking uit als die voorkomt in deze zin „Er zijn vijf akademiesteden *in Nederland*”. En als ik zeg „*van September tot Mei* hebben we gestookt” dan is ook hier weer de betrekking even zuiver plaatselijk als in het gezegde „*van Amsterdam tot Arnhem* hebben we gefietst”.

De tijdbepalingen daargelaten geven de zes genoemde omschrijvende betrekkingen nog verder aanleiding tot een tal van overdrachtelijke toepassingen, die weder geen van alle (evenmin als de *tijdsbetrekkingen*) als *afzonderlijke* betrekkingvormen in aanmerking kunnen komen, en waarvan wij hieronder de voorname zullen aanstippen.

Uit de *plaatsingsbetrekking* vloeit voort de *gedeeltelijkheids-* of *beperkingsbetrekking* (de betrekking met het denkbeeld: *wat-betreft . . . , voor-zoover-aangaat.*) Voorb. In deze zin: „De man is mijn meerdere *in verstand* en *in deugd*”, wordt door de toevoegsels:

in verstand en *in deugd* weergegeven een *plaatsingsbetrekking*, die als *gedeeltelijkheids-* of *beperkingsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *plaatsingsbetrekking* kan in de tweede plaats voortvloeien de *hoedanigheidsbetrekking*. B.v. in verscheidene talen zegt men: „*bij* jeugd en krachten” met beteekenis: „in 't bezit van jeugd en krachten”, „*bij* roode kleur” voor „rood van kleur”, „*bij* groote standvastigheid” voor „groote standvastigheid *hebbende*” enz. In onze eigene taal bestaan de uitdrukkingen: *bij* machte, *bij* kennis, *bij* zijn zinnen, *bij* zijn verstand, *bij* stem en *bij* kas. Door deze toevoegsels met *bij* wordt uitgedrukt een *plaatsingsbetrekking*, die als *hoedanigheidsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *verwijderingsbetrekking* vloeit voort de *gevolgsbetrekking* (de betrekking met het denkbeeld: *ten-gevolge-van* . . .). Voorb. In deze zin: „*Uit bangheid* en *uit luiheid* heb je je plicht verzuimd” wordt door de toevoegsels: *uit bangheid* en *uit luiheid* weergegeven een *verwijderingsbetrekking*, die als *gevolgsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *verwijderingsbetrekking* vloeit eveneens voort de *ruilings-* (of *koop-en-verkoop-*) *betrekking* (de betrekking met het denkbeeld: *tegen-betaling-van* . . .) Voorb. In deze zin: „We koopen *voor twee dubbeltjes* appelen” wordt door het toevoegsel: *voor twee dubbeltjes* (waarin *voor* de beteekenis heeft van *van-uit* = *in-ruil-voor*) weergegeven een *verwijderingsbetrekking*, die als *ruilingsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *verwijderingsbetrekking* vloeit in de derde plaats voort de *beroovingsbetrekking*. Voorb. In uitdrukkingen als: *verstoken van hulp*, *berooft van krachten*, wordt door de toevoegsels met *van* uitgedrukt een *verwijderingsbetrekking*, die als *beroovingsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *verwijderingsbetrekking* kan in de vierde plaats voortvloeien een *vergelijkingsgrondslagbetrekking* (een betrekking met het denkbeeld *in-vergelijking-met* . . .) Voorb. In verscheidene talen worden uitdrukkingen als: *zoeter dan honing*, *wijzer dan Salomo* vertolkt op deze wijze: *uit-honing zoet*, *uit-Salomo wijs*. (Dit is o. a. het geval in het Turksch, terwijl er alle redenen is om aan te nemen, dat ook in het (voor-historische) Indo-Euro-

peesch hetzelfde het geval was.) In zulke zinnen wordt door de toevoegsels *uit-honig*, *uit-Salomo* weergegeven een *verwijderingsbetrekking*, die als *vergelijkingsgrondslagbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *strekking*- of *naderingsbetrekking* vloeit voort de *geestelijke strekkingsbetrekking* (de betrekking met het denkbeeld *op-de* (geestelijke)-*weg-naar* ...). Voorb. In de zin: „Wij streven alle naar volkomenheid” wordt door het toevoegsel: *naar volkomenheid* uitgedrukt een *naderingsbetrekking*, die als *geestelijke strekkingsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *bereikingsbetrekking* vloeit voort de *doelbereikingsbetrekking* (de betrekking met het denkbeeld: *tot-verwezenlijking-van* ...) Voorb. In de zin: „De generaal heeft zijn troepen *tot de overwinning* geleid” wordt door het toevoegsel: *tot de overwinning* uitgedrukt een *bereikingsbetrekking*, die als *doelbereikingsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *bereikingsbetrekking* vloeit ook nog voort de *begrenzings- of uitgestrektheidsbetrekking*, de betrekking met het denkbeeld „*tot-de-maat-van*” „*over-de-uitgestrektheid-van*” of „*tot-het-bedrag-van*”, die gevonden wordt in uitdrukkingen als *tien ellen lang*, *twee pond zwaar*, *uren ver*, *jaren lang* enz.

Uit de *werktuigsbetrekking* vloeit voort de *overtreffingsmaatbetrekking* (de betrekking met het denkbeeld: *met-een-verschil-van* ..., *met-een-voorsprong-van* ...) Voorb. In uitdrukkingen als: *een el langer*, *twee dubbeltjes duurder*, *veel plezieriger* (waarvan de betekenis deze is: *langer met een el*, *duurder met twee dubbeltjes verschil*, *plezieriger met veel verschil*) wordt door de toevoegsels: *een el*, *twee dubbeltjes*, en *veel* uitgedrukt een *werktuigsbetrekking*, die als *overtreffingsmaatbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *werktuigsbetrekking* kan ook voortvloeien de *rijkdoms- of overvloedsbetrekking*. Men zegt nl. in verscheidene talen: *rijk met-goederen*, *overvloeiend met-hulpmiddelen* enz. Ook in onze taal zeggen wij *gezegend*, *begiftigd*, *bevoordeeld*, *verrijkt met* ... Deze toevoegsels met *met* drukken uit een *werktuigsbetrekking*, die als *rijkdomsbetrekking* wordt toegepast.

Uit de *verzellingsbetrekking* vloeit voort de *meedragings- of houdingsbetrekking* (met het denkbeeld *meedragende* of *houdende*).

Voorb. In de volgende zinnen: *de degen in de vuist*, drongen de edellieden naar voren — *de aruen over de borst gekruist*, wachtte de veroordeelde het doodelijke salvo af — *de ontzetting in het hart*, keerde de arme weduwe huiswaarts (zinnen, waarin men ook, met wat *verflauwing* in de schildering van het beeld, het woordje *met* zou kunnen invoegen) wordt door de kursiefgedrukte gedeelten uitgedrukt een *verzellingsbetrekking*, die als *meedragingsbetrekking* wordt toegepast.

Zooals wij vroeger al zeiden, wordt door al deze uiteenlopende toepassingen het aantal der bestaande betrekkingen *niet wezenlijk vermeerderd*. Trots het overdrachtelijke der beteekenis, *blijft* namelijk bij iedere bijzondere toepassing het grondtipe der oorspronkelijke betrekking bestaan. M. a. w. iedere *beperringsbetrekking* is en *blijft* een *plaatsingsbetrekking*, iedere *gevolgbetrekking* is en *blijft* een *verwijderingsbetrekking*, enz. enz. enz. Bij het uitspreken van een der besprokene volzinnen wordt in de hersenen van de hoorder allereerst de *natuurlijke, oorspronkelijke betrekking* opgenomen en eerst in een *volgend oogenblik* de *overdrachtelijke toepassing* in werking gesteld. De woordjes *in, bij, op, uit, met* enz. worden *op het eerste oogenblik* na het uitspreken nog *uitsluitend* in hun *eenvoudigste* beteekenis gevoeld, waarop eerst later door middel van een meer *bewuste redeneering* de voor het bijzondere geval vereischte *speciale* begripsschakeering uit die eenvoudige beteekenis wordt afgeleid.

Behalve de drie *hoofdbetrekkingen* en de zes *tweederangsbetrekkingen* bestaat nog als *tiende* betrekkingen *graad één* enkele *derderangsbetrekking*. Die *derderangsbetrekking* is de *aanhoorigheidsbetrekking*, de betrekking met het woordje *van*, de betrekking, die in de gangbare spraakkunsten onder de naam van *Genitivus* bekend staat.

De *aanhoorigheidsbetrekking* omvat een groote menigte verschillende beteekenissen. B.v. in „de kop *van* de hond” is sprake van een *onderdeel*, in „het voeder *van* de hond” is sprake van een *toebehoorend bezit*, in „de bewegingen, het stemgeluid *van* de hond” is sprake van een *eigenschap*, in „het verkoopen *van* de hond”

is sprake van een *lijdende betrekking* en in „de meester van de hond” is sprake van een *eigenaar, die bezit*. Deze zeer uiteenlopende beteekenissen, vormen echter volgens de *interne* opvatting alle *één en dezelfde betrekking*.

De *ééne onveranderlijke* grondbeteekenis is nl. die van *aanhoorigheid*, d. w. z. die van een (volgens de interne voorstelling) als *onderdeel* toebehooren aan een *andere eenheid* van *uitgebreidere omvang*. In „de kop van de hond” is de kop in letterlijke lichamelijke zin een *gedeelte* van de hond; in „het voeder van de hond” wordt het voeder gedacht als in zekere zin *toegevoegd aan of ingelijfd bij* de hond; in „het hok van de hond” wordt het hok voor de voorstelling als het ware een *omkleedend, uitwendig lichaamsdeel*; in „de bewegingen, het stemgeluid van de hond” wordt *de hond* beschouwd als een *vereeniging van verschillende eigenschappen*, en van die eigenschappen maken de *bewegingen* en het *stemgeluid* ontwijfelbaar een *gedeelte* uit; in „het verkoopen van de hond” worden de *levensbevindingen, de gevoels- en gewaarwordingsindrukken*, die de hond gedurende zijn leven *ontvangt*, genomen als *tot zijn wezen behoorende* en van die levensbevindingen is het *verkocht-worden* een *deel*. In „de meester van de hond” eindelijk wordt de geheele *waarnemingswereld* van de hond, al datgene waaraan hij eenigerlei voorstelling ontleent, als *tot de hond zelf behoorende* gerekend, en van die waarnemingswereld is de *meester* zonder twijfel een *deel*¹⁾. We komen dus tot de slotsom, dat in *alle* gevallen, waar de *aanhoorigheidsbetrekking* zich voordoet, een zekere soort van beschouwing mogelijk is, waarbij het in die betrekking geplaatste iets tot het andere iets, waaraan het verbonden wordt, als een *geheel* tot zijn *onderdeel* komt te staan. Aan deze opvatting beantwoordt ook de *zichtbare uitbeelding*, die door ons reeds vroeger aan deze betrekking graad is toegewezen (het woord, dat in de aanhoorigheidsbetrekking staat, tamelijk *klein*, maar *scherp omlijnd* en het andere woord, waaraan het verbonden wordt, *groot* en *onbestemd omlijnd* en op

¹⁾ Het schijnt ons noodig er hier even op te wijzen, dat in deze beschouwingen de voorstellingen van de hond niet geschetst worden *zoals ze zijn*, maar zoals de *mensch* zich die voorstellingen *denkt*.

zulk een wijze om het andere *heen* geplaatst, dat het dit *als een onderdeel* schijnt te omvatten).

Zoo vinden wij dus ten slotte in de aanhooringsheidsbetrekking die verhouding, waardoor het *zich in de verte uitstrekkende geheel* verbonden wordt aan het *vóór-de-hand-liggende gedeelte*, waarbij nog moet worden opgemerkt, dat van deze beide alleen het *gedeelte* met de eigenlijke handeling in aanraking komt en *het geheel niet*.

De eigenaardigheid, waardoor de *aanhoorigheidsbetrekking* van alle andere betrekkingen onderscheiden wordt, nl. deze, dat niet van een betrekking tusschen een *handeling* en een *bestaand iets* maar wel van een betrekking tusschen *twee bestaandheden* sprake is, zou kunnen doen verwachten, dat ook in de taal de bijzondere *vorming* voor de *aanhoorigheidsbetrekking* zich van die der overige betrekkingen zeer kennelijk zou onderscheiden. Er is inderdaad eenige reden om te gelooven, dat volgens de *oorspronkelijkste* en *natuurlijkste* inrichting der taal de laatste betrekking werkelijk op een *andere* manier dan alle overige werd aangeduid. Het verschil moet hierin bestaan hebben, dat in al die andere gevallen, (waar sprake is van een betrekking tusschen handeling en *bestaandheid*) de betrekking maar *aan één kant*, nl. die van de *bestaandheid* door een *betrekkingsteeken* wordt aangeduid, terwijl bij de *aanhoorigheidsbetrekking* *ieder* van de beide *bestaandheden*, waartusschen de betrekking bestaat, een (voor elk van beide heel *afzonderlijk*) *betrekkingsteeken* aanneemt. Om onze bedoeling hier *geheel in 't algemeen* voor ieder lezer duidelijk te maken, komt het ons geschikt voor ons te bedienen van aanduiding in formules. De betrekkingvormen van een woord als *hond* in onverschillig welke taal der wereld laten zich weergeven door de volgende formules: *hond + a*, *hond + b*, *hond + c* enz., somtijds ook wel in omgekeerde volgorde *a + hond*, *b + hond* enz. — Alleen in uitdrukkingen als *de kop van de hond* vindt men (althans volgens die taalrichting, die naar onze denkwijze de *oorspronkelijkste* en *natuurlijkste* is) een *dubbele* aanduiding der betrekking. Hier krijgen nl. de *beide* woorden *hond* en *kop*

ieder een kenteeken van *aanhoorigheidsbetrekking*, en wel elk een *verschillend* teeken op deze wijze: hond + *p* kop + *q*. De letter *p* stelt hierin voor het *aanhoorigheidsteeken* van de *eerste* soort, het kenteeken van het *aanhoorigheidsgebied*; de letter *q* stelt voor het *aanhoorigheidsteeken* van de *tweede* soort. het kenteeken van het *aanhoorende element*. Voor het interne voorstellingsvermogen vervullen de beide kenteeken deze functie, dat door hond + *p* de hond als *vergroot* en *iets anders omvattend* en door kop + *q* de kop als *verkleind* en *in iets anders vervat* wordt uitgebeeld.

De door ons geschetste normale toestand wordt slechts in weinig talen in geheel ongewijzigde vorm werkelijk aangetroffen. Het geval doet zich o. a. voor in de Oeral-Altäische familie, maar ook daar bestaat een *andere vereenvoudigde* inrichting naast de normale.

In verreweg de meeste talen is de vereenvoudiging *regel*. Deze vereenvoudiging kan plaats vinden op twee verschillende wijzen, nl. 1° door weglating van het kenteeken *q*, zoodat men krijgt: hond + *p* met *kop alleen*, of 2° door weglating van het kenteeken *p*, zoodat men krijgt *hond alleen* met *kop + q*. De eerste soort van vereenvoudiging wordt o. a. in alle *Indo-Europeesche* taalgroepen gevonden en is ook daarbuiten vrij algemeen verspreid. De tweede soort doet zich o. a. voor in *Semitiesch-Hamitische*, in *Oeral-Altäische* en in *Polynezische* talen.

Een eigenaardige tusschensoortige vereenvoudiging is die van het Sjineesch, waar de beide woorden door de tusschenvoeging van het woordstukje *tsjie* als het ware aan elkaar geplakt worden. *De kop van de hond* wordt nl. in die taal uitgedrukt door *hond-tsjie-kop*. Deze eigenaardige uitdrukkingswijze wordt opgehelderd door de opmerking, dat de *zelfstandige* beteekenis van het woordstukje *tsjie* geen andere is dan *hem, haar, het of zijn, haar*, waardoor dan de Sjineesche zegswijze eenvoudig teruggevoerd wordt tot de gewone populair-Nederlandsche: (de) *hond z'n kop*.

Om de scheiding tusschen de drie rangen van betrekkingen

nog duidelijker te trekken kan worden opgemerkt, dat het *noemwoord*:

1° in alle *tweederangsbetrekkingen* de plaats inneemt van een *omschrijvings-* of *omstandigheidswoord*,

2° in de eenige *derderangsbetrekking* die van een *beschrijfword*, terwijl

3° in de drie *eersterangsbetrekkingen* geen van beiden het geval is.

Dit wil zeggen, dat de *tweederangsbetrekkingen* eenigermate kunnen worden *vervormd* als *omschrijvingswoorden*, b.v. *in de stad* tot *binnensteeds*, *uit de stad* tot *buitensteeds*, *naar het huis* tot *huiswaarts*, *met een vriend* tot „*vriendgezamenlijk*”, enz. en de *derderangsbetrekking* als een *beschrijfword* b.v. *van de hond* tot „*hondelijk*” of „*hondig*” (Latijn *caninus*) en de *eersterangsbetrekkingen* tot geen van beiden.

In het kort zullen we thans de tien betrekkingen herhalen.

I. Hoofdbetrekkingen.

1 *eerste hoofdbetrekking (casus Activus)* *de hond bijt* — *de hond wordt geslagen* — *de hond is trouw*.

2 *tweede hoofdbetrekking (casus Passivus)* *ik sla de hond*, *wij zien de hond*.

3 *derde hoofdbetrekking (casus Objectivus)* *ik geef de hond een been*.

II Tweederangsbetrekkingen.

4 *plaatsingbetrekking (casus Sitalis)* *in, op, bij, langs de hond* (overdrachtelijke toepassingen *gedeeltelijkheids-* en *hoedanigheidsbetrekking*).

5 *verwijderingsbetrekking (casus Remotivus)* *van-af, uit de hond* (overdrachtelijke toepassingen *gevolgs-, ruilings-, beroovings-* en *vergelijkingsgrondslagbetrekking*).

6 *naderingsbetrekking (casus Tendentivus)* *naar de hond toe* (overdrachtelijke toepassing de *geestelijke strekkingsbetrekking*).

7 *bereikingsbetrekking (casus Assecutivus)* *naar, tot, tot-in, tot-op de hond* (overdrachtelijke toepassing de *doelbereikingsbetrekking* en de *begrenzings-* of *uitgestrektheidsbetrekking*).

8 *werktuigsbetrekking (casus Instrumentalis)* *met of door, door-*

middel-van de hond (overdrachtelijke toepassingen *overtreffingsmaatbetrekking* en *overvloedsbetrekking*).

9 *verzellingsbetrekking* (*casus Associativus*) met de hond, in-gezelschap-van de hond (overdrachtelijke toepassing de *meedragingsbetrekking*).

III Derderangs betrekking.

10 *aanhoorighedsbetrekking* (*casus Pertinentivus*) de kop, het voeder, het hok, de bewegingen, het verkoopen, de meester enz. enz. *van de hond*.

De tien betrekkingen worden in de talen der wereld van elkander onderscheiden óf door *afzonderlijke woordjes* (*betrekkingswoordjes*) óf door *aanhechting* van *woordstukjes* aan de *stam* van een noemwoord. Op die laatste wijze ontstaan de zoogenaamde *verbuigingsvormen* in Latijn, Grieksch, Sanskrit, Russiesch, Turksch, Hongaarsch, enz.

Hoogst zelden vindt men in een taal *al de tien betrekkingen* duidelijk van elkander onderscheiden. Bijna altijd worden, hetzij de onderscheiding door *afzonderlijke woordjes* of wel door *woordstukjes* geleverd wordt, *meer dan één betrekking naar de vorm vereenzelvigd en samengevat*.

Een *woordvorm*, waardoor één of meer betrekkingen in een bepaalde taal wordt uitgedrukt, heet *betrekkingsvorm*.

Ofschoon, zooals gezegd is, de indeeling der woordvormen in de afzonderlijke talen *bijna nooit volkomen beantwoordt* aan de bovengeschetste *natuurlijke tienledige verdeling*, is deze verdeling toch ook in *praktische* zin van het grootste belang voor de beoefening der spraakleer van iedere bijzondere taal. Voor wie namelijk de tienledige verdeling *kent*, is de *speciale* gesteldheid in onverschillig welke afzonderlijke taal in één enkele zeer korte opgave *volledig* duidelijk te maken.

Als voorbeelden volgen hier de bedoelde opgaven voor eenige bijzondere talen, nl. Sanskrit, Latijn, Grieksch en Hoogduitsch.

Sanskrit. Er zijn acht verschillende vormen. De *tweede hoofdbetrekking* is in vorm gelijk aan de *bereikingsbetrekking* en de *naderingsbetrekking*. De zeven overige betrekkingen hebben *elk een afzonderlijke vorm*.

Latijn. Er zijn vijf verschillende vormen. De tweede hoofdbetrekking is gelijk in vorm aan de bereikingsbetrekking, de derde hoofdbetrekking is gelijk in vorm aan de naderingsbetrekking, de vier overige tweederangsbetrekkingen doen alle samen met één enkele betrekkingsvorm (de zoogenaamde *Ablativus* of *veelzijdige betrekkingsvorm*). De *aanhoorighedsbetrekking* heeft (evenals de eerste hoofdbetrekking) een afzonderlijke vorm voor zich alleen.

Grieksch. Er zijn maar vier verschillende vormen, 1° één afzonderlijk voor de eerste hoofdbetrekking, 2° één gezamenlijk voor de tweede hoofdbetrekking met de bereikings- en de naderingsbetrekking, 3° één gezamenlijk voor alle andere tweederangsbetrekkingen met uitzondering van de *verwijderingsbetrekking* en 4° één gemeenschappelijk voor de *verwijderings-* en de *aanhoorighedsbetrekking*.

Hoogduitsch. Er zijn ook hier vier verschillende vormen nl. 1° één afzonderlijk voor de eerste hoofdbetrekking, 2° één gemeenschappelijk voor de tweede hoofdbetrekking en de bereikingsbetrekking, 3° één gemeenschappelijk voor de derde hoofdbetrekking en alle overige tweederangsbetrekkingen, en 4° één afzonderlijk voor de *aanhoorighedsbetrekking* alleen.

(Aanm. De gesteldheid in 't Hoogduitsch verschilt van die in 't Latijn door *niets anders* dan door de *bijentrekking* van de derde en vierde betrekkingsvorm, waardoor het aantal vormen van vijf tot vier wordt verminderd.)

In Hoogduitsch en Grieksch, waar het aantal *woordvormen* tot uitdrukking der betrekking het kleinst is, wordt door een overvloedig gebruik van *betrekkingwoordjes* in veel opzichten de op zich zelf gebrekkige onderscheiding verbeterd en aangevuld. — In het Latijn, waar het aantal *woordvormen* van de bedoelde soort betrekkelijk grooter is, wordt van *betrekkingwoorden* een eenigszins *spaarzamer* gebruik gemaakt dan in Grieksch en Hoogduitsch. — In het Sanskrit, waar het aantal *woordvormen* van deze soort het allergrootst is, worden eigenlijke *betrekkingwoorden* zoo goed als in 't geheel niet aangetroffen.¹⁾

Het verdient aanbeveling de verschillende *betrekkingsvormen*,

¹⁾ Hetzelfde is het geval in het Turksch en andere Oeral-Altatische talen.

die in de afzonderlijke talen zich voordoen, te onderscheiden met een *andere soort* van namen dan die, waarmee men de tien natuurlijke betrekkinggraden onderscheidt.

De zoogenaamde *Nominativus* van Latijn, Sanskrit, Grieksch, Hoogduitsch enz. is gevoechelijk te noemen bij deze naam: *eerste betrekkingvorm*.

De zoogenaamde *Accusativus* van dezelfde talen is te noemen met deze naam: *tweede of naastvolgende betrekkingvorm*.

De zoogenaamde *Dativus* is te noemen de *derde of middelste betrekkingvorm*.

De zoogenaamde *Ablativus* (in het Latijn) is te noemen de *vierde of voorlaatste* of ook wel de *veelzijdige* (of *tweederangs-*) *betrekkingvorm*.

De zoogenaamde *Genitivus* in al de bovengenoemde en andere talen is te noemen de *laatste* of *bijkomstige* (of *derderangs-*) *betrekkingvorm*.

De tien betrekkingen met hun verschillende overdrachtelijke toepassingen zijn niet de eenige mogelijke. Er zijn vooreerst *sekundaire* of *samengestelde* betrekkingen.

Sekundaire of *samengestelde* betrekkingen zijn die, waar in plaats van één *twee verschillende grenslijnen* met een daartusschen beslotene *ruimte* in aanmerking komen.

Zulke betrekkingen zijn o. a. die met *door ... heen, voorbij ... heen, tusschen ... door, onder ... door, over ... heen, achter ... langs* enz.

De sekundaire betrekkingen worden bijna altijd *met behulp van meer dan één woord*. dus haast nooit alleen door middel van aangehechte woordstukjes weergegeven.

De sekundaire betrekkingen kunnen evenals de primaire *overdrachtelijk* worden toegepast. B.v. *door ... heen* overdrachtelijk toegepast kan worden tot *trots-de-wederstand-van ...*, *in-spijt-van, voorbij ... heen* overdrachtelijk toegepast kan worden tot *met-overtreding-van ...*, *tusschen ... door* overdrachtelijk toegepast kan worden tot: *gemengd-in-de-veelheid-van ...* enz.

Ten slotte kunnen uit al de opgenoemde betrekkingen telkens weer bijzondere *kruisingen* of *mengingen* ontstaan, die mengingen

kunnen daarna weder op de eene of andere manier *overdrachtelijk* worden toegepast enz. enz., zoodat ten slotte het aantal mogelijke betrekkingen onbeperkt groot is.

Voorbeelden van zulke verwijderde betrekkingen zijn b.v. in onze taal die met *wegens, volgens, krachtens, in-gevolge*. Vooral in het Hoogduitsch, waar men een zeer bijzondere soort van betrekkingen vormt als *behufs* en *angesichts*, komen ze in grooten getale voor.

Dat het niet noodig en zelfs niet mogelijk is voor zulke verwijderde betrekkingen afzonderlijke *namen* te bedenken, behoeft niet gezegd. Het overgroot aantal der mogelijke betrekkingen levert aan oppervlakkige taalkundigen een welkom voorwendsel om de geheele onderscheiding der betrekkingen in 't algemeen en in beginsel als iets onwezenlijks of geheel kunstmatig te beschouwen. Doch deze redeneering behoudt bij eenig dieper doordenken niet de geringste waarde. Men zou even goed de realiteit der *chemische elementen* kunnen betwisten op grond van het feit, dat het aantal mogelijke chemische verbindingen en mengsels van die verbindingen ten slotte onberekenbaar groot is.

De betrekkingen van zeer v^{er}verwijderde graad hebben een zeer hooge waarde voor het *praktische geestesleven* van de mensch, maar voor de taalkundige wetenschap zijn zij betrekkelijk even onbelangrijk als voor de chemische wetenschap het juiste recept voor de bereiding van een amandeltaart of een sitroenvla.

Het geslacht of de individueeringsvorm van het noemwoord.

(In de Indo-Europeesche en in de Semitiesch-Hamitische talen.)

In de Indo-Europeesche en in de Semitische talen wordt aan ieder noemwoord een *standvastige* (*niet* voor verschillende zinnen afwisselende) bijvoorstelling verbonden nl. die van een *verschillend-gevormde omlijsting*, waarin de interne beeltenis van het voorwerp, het wezen, de zaak of het ding, waarvan sprake is, als het ware *gevat wordt*. Het wezen dezer omlijsting, die blijkens

het bovenvermelde met het *bizondere* verband der volzinnen nooit iets te maken kan hebben, laat zich geheel in 't ruwe en algemeene omschrijven als een onderscheiding van *verschillende soorten van eenheid* nl. óf *normale eenheid* (in *alle* opzichten als eenheid zich voordoende) óf *niet-normale eenheid* (die alleen in *sommige* opzichten als eenheid is te beschouwen).

Dat de *n.-n. eenheid* een vrij groot aantal mogelijkheden openlaat blijkt in de Bantoetalen (Zie vlg.).

De talen der Indo-Europeesche familie hebben over 't geheel genomen *drie* verschillende individueeringsgraden of zoogenaamde „geslachten”, nl. 1° *normaal* (zoogenaamd „mannelijk”), 2° *dingsoortig* (zoogenaamd „onzijdig”) en 3° *zaaksoortig* (zoogenaamd „vrouwelijk”).

Geheel in 't ruwe genomen omvat de *dingsoortige* afdeeling de eenheden, die even goed of beter als *gedeelten van eenheden* kunnen worden beschouwd, de *zaaksoortige* die, waarbij men zich even goed of beter een *veelheid* als eenheid kan denken, terwijl eindelijk tot de *normale* afdeeling alle overblijvende eenheden vervallen, waarmee nóch het eene nóch het andere het geval is.

Deze omschrijving is, zooals we gezegd hebben, bijzonder ruw. Eenigszins meer in 't bijzonder kan de bepaling op deze wijze gegeven worden:

I. Tot de *dingsoortige* afdeeling behooren:

1° de namen van voorwerpen, waaromtrent men zich niet licht kan voorstellen, dat zij een beweging in een bepaalde richting doen ontstaan, dus vooreerst *bol-* of *sirkelvormige* voorwerpen, maar bij uitbreiding ook wel *levenlooze* voorwerpen in 't algemeen,

2° de namen van *metalen* en andere *grondstoffen* der natuur,

3° de namen van alles, wat alleen als een *deel* of een *lid* van iets anders werdt gedacht,

4° de namen van al datgene, wat gedacht wordt als een *punt* zonder *uitgebreidheid*,

5° in 't algemeen elke naam van een *abstrakt*, maar *begrensd* en *enkelvoudig* iets.

II. Tot de *zaaksoortige* afdeeling behooren:

1° namen van (natuurlijke of kunstmatige) *voorwerpen*, die uit

verscheidene onderling beweegbare deelen bestaan (Vb. *hand, wingerd, schip*),

2° namen van *uitgebreidheid* zonder duidelijk omschrijfbare vorm (*lijn, vlakte, landstreek, aarde*),

2^b. namen van *niet-bolronde voorwerpen* met meer dan één *symmetrische doorsnede*.

3° namen van *vliegende, kruipende, kronkelende* of *wemelende dieren* (dieren, waarbij het minder gemakkelijk valt de onderscheiding tusschen *eenheid* en *veelheid* te bepalen),

(4° in sommige talen bijna alle namen van *planten* of *boomen*),

5° namen van *verzamelingen* of *vereeningen* ('t zij van levende wezens of van levenlooze voorwerpen),

6° namen van *onstoffelijke bestaandheden, werking, toestand* of *eigenschap*, d. w. z. van zulke begrippen, die in onze taal bij voorkeur worden uitgedrukt door afgeleide noemwoorden op *-ing, -heid, -enis, -schap* enz. (Als opmerkelijke bijzonderheid staat hier-tegenover, dat woorden, die één enkele oogenblikkelijke of begrensde toepassing van een *beweging* of *handeling* uitdrukken (*stoot, trek, haal, bouw, groet, moord* enz.) in zeer verschillende Indo-Europeesche talen tot de *normale* (of zoogenaamd „mannelijke”) afdeeling behooren),

7° namen van als *godheden* gepersonifieerde *werkingen* of *toestanden*,

8° namen van *zogende* of *zwangere moederdieren*,

9° namen van *vrouwelijke dieren* in 't algemeen,

10° namen van *vrouwelijke personen* (de natuurlijke *tusschenklasse* tusschen de onder 7° bedoelde *godheden* en de in 8° en 9° omschrevene dieren).

In het *oudste* Indo-Europeesch bestonden in 't geheel geen geslachten. Eerst na het ontstaan der *betrekkingsvormen* van het noemwoord ontwikkelde zich het verschil tusschen *dingsoortig* en *normaal*. Nog geruime tijd later scheidde zich eindelijk ook de *derde* of *zaaksoortige* afdeeling van de overige af.

De wijze, waarop de *dingsoortige* afdeeling ontstond, is naar onze denkwijze de volgende. In het eerste tijdperk der Indo-

Europeesche taal bestonden bij het geheel onontwikkelde volk der Indo-Europeeërs of Ariërs geen andere dan hoogst eenvoudige, onopgesmukte zegswijzen. In zulke eenvoudige, versiersellooze taal komt de naam van een *brokstuk* of in 't algemeen van een *dood* of *bewegingloos* iets nooit in de *eerste hoofdbetrekking*, d. w. z. in de *werkersbetrekking* voor. Toen dus de *betrekkingsvormen* ontstonden, kregen de namen van brokstukken en van dingen geen van alle een *eerste betrekking* omdat ze die vorm eenvoudig *nooit of nergens noodig hadden*. — Later kwam het Indo-Europeesche volk tot meer ontwikkeling. Het kreeg in ruwe vorm zijn *redenaarskunst* en zijn *dichtkunst*. In dat tijdperk werd ook het algemeene spraakgebruik meer rétoriesch en dichterlijk. Er ontstonden een groot aantal figuurlijke, overdrachtelijke zegswijzen van een soort als deze: „Het rotshol *verwarmt* en *beschut* ons”, „Het vischtuig *behaagt* mijn zoon”, „Het zwaard *trekt* de hand tot zich” enz.. In die zinnen kwamen voor 't eerst de brokstukken en de doode dingen *als werkers* voor. Daar intuschen het tijdperk der vorming van betrekkingen *voorbij* was en dientengevolge een brok- of dingwoord in de werkersbetrekking iets totaal ongehoords en onverstaanbaars zou geweest zijn, was men als het ware *gedwongen* om in de hier bedoelde uitdrukkingen de *naastaangrenzende* vorm, die der *tweede hoofdbetrekking* te gebruiken, een vorm nl. die uitging op *-m*, terwijl anders de eerste betrekking de letter *-z* aan het eind had. — Zoodra eenmaal dit eigenaardige gebruik in zwang gekomen was, had de *dingsoortige* afdeeling zich feitelijk gevormd. Er was een *duidelijk herkenbare* bijzonderheid ontstaan, die voor *alle* brokstuk- of dingnamen doorging en voor de overige woorden *niet*.

In onze beschrijving van de wijze, waarop, naar onze denkwijze, de dingsoortige afdeeling moet zijn ontstaan, hebben wij in 't belang van eenvoud en bevattelijkheid alleen de *hoofdeigenaardigheid* van de dingsoortige vorming betrokken en niet de overige. Er zijn nl. behalve dit nog twee andere verschijnselen, die zich uitsluitend in dingsoortige woordvormen voordoen. Eén daarvan is dit, dat het meervoud bij niet-dingsoortige woorden

de uitgang *-ès* heeft, bij dingsoortige daarentegen de uitgang *-ā*. Het is niet zeer moeielijk ook dit verschijnsel gissenderwijze met eenige waarschijnlijkheid te verklaren. Neemt men nl. aan, dat in een vroeger tijdperk der taal het woordstukje *-ès* een *woord* was met beteekenis: *troep, kudde*, en het woordstukje *ā* ook een *woord* met beteekenis: *hoop, stapel, massa*, dan laat het zich gemakkelijk begrijpen, dat het laatstgenoemde woordje meer speciaal voor de meervoudvorming van *brokstukken* en *dingen*, het andere daarentegen voor die van *levende wezens* was aangewezen.

Ten slotte blijft nog in de derde plaats deze eigenaardigheid ter verklaring over, dat de (adjektivische en substantivische) *aanduidingswoorden* de uitgang *-d* aannemen als teeken van het *dingsoortig enkelvoud*. (In het Latijn is deze *d* bewaard in vormen als *illud, aliud, quid, quod*. — In onze taal bestaat hij tot *t* gewijzigd in *dit, dat, wat, 'et*.) Neemt men aan, dat het woordstukje *d* vroeger een *woord* was met beteekenis: *ding*, zoodat dus b.v. *āniō'd* Lat. *aliud* oorspronkelijk niet anders beteekende dan *ander-ding*, dan is ook voor deze laatste eigenaardigheid een vrij aannemelijke verklaring gevonden.

We gaan nu over tot het beschrijven van de wijze, waarop naar onze meening de *zaaksoortige* afdeeling (eerst geruime tijd *na* het ontstaan der *dingsoortige*) zich ontwikkeld heeft.

Vooraf moet hierbij aangemerkt worden, dat de woorden der *zaaksoortige* afdeeling *wat hun eigen vorming betreft* zoo goed als in 't geheel geen afzonderlijke kenteekenen vertoonen. Dat een gegeven woord tot de *zaaksoortige* (of zoogenaamd „vrouwelijke”) afdeeling behoort, *blijkt* zoo goed als uitsluitend uit de omstandigheid, dat *andere* woorden, bepaaldelijk *beschrijfwwoorden*, die zich in een volzin aan een *zaaksoortig* woord aansluiten, voor dat geval een *speciale* zoogenaamd „vrouwelijke”, naar onze opvatting *zaakbedoelende*, vorming aannemen. Deze *zaakbedoelende* vorming onderscheidt zich in alle Indo-Europeesche talen door achtervoegsels als *ā, iā, â* of *āo*.

Zoekt men naar *de* oorsprong van deze achtervoegsels, dan

blijkt spoedig, dat men met niets anders te doen heeft dan een vastgegroeid aanduidingswoord met oorspronkelijke beteekenis: *zij*, d. w. z. met de *zaaksoortig-vrouwelijke* vorm van het aanduidingswoord: *hij*. Door deze ontdekking is natuurlijk nog in 't geheel geen verklaring van het verschijnsel zelf gegeven; immers men verlangt nu juist met dubbele kracht te weten, *hoe* die aanduidingswoorden met beteekenis „zij” dan ontstaan zijn en hoe het komt, dat zij juist alleen met betrekking tot *die* en *die* bepaalde noemwoorden gebezigd worden. Op deze diepgaande vraag luidt ons antwoord als volgt: Het ontstaan van vormen met beteekenis „zij” als zaakbedoelende wijziging van „hij” verklaren wij (in aansluiting aan onze vroeger uitgesprokene meening) door het voorkomen van een *twijfel* tusschen *eenheid* en *veelheid*. Bij de waarneming van een uit onderling beweegbare deelen bestaand *voorwerp*, b.v. van het een of andere *kruipende* of *vliegende* dier, drukte men de weifeling tusschen eenheid of veelheid onwillekeurig uit door het achtereenvolgens uitspreken van *twee verschillende* aanduidingswoorden, nl. 1° *hij* (eenheid) en 2° *deze-dingen* (veelheid). Men zei dus b.v. *sò ià sèrpè-ti* letterlijk: *hij deze-dingen kruip-die*. — De verbinding *sò + ià* smolt later samen tot één enkele lettergreep *sào* (Sanskrit *sâ*, Grieksch $\frac{1}{2}$ Gotiesch *sào*) = *zij*. Op dezelfde wijze ontstonden ook andere *zaakbedoelend-vrouwelijke* aanduidingswoorden. — *Zaakbedoelende beschrijfwwoorden* of *adjektieven* ontstonden, zooals vroeger gezegd is, in latere tijd door *aanhechting* van de eenmaal gevormde *zaaksoortige* aanduidingswoorden aan de *algemeene* of *normale* stam van het beschrijfwwoord.

Zooals wij boven aanmerkten hebben de *zaaksoortige* noemwoorden *wat hun eigen vorming betreft* zoo goed als niets eigenaardigs. *Zoo goed als niets*, want op enkele weinige punten wijkt in oude Indo-Europeesche talen, met name het Latijn en het Sanskrit, de vorming van het *zaaksoortige* noemwoord van die van het *normale* noemwoord af. De beschrijving van deze bijzonderheden zou hier niet recht op haar plaats zijn. Alleen deze korte opmerking wenschen wij te maken, dat de weinige afzon-

derlijke eigenaardigheden in de vorming van het *zaaksoortige* noemwoord, zoowel die in het Latijn als in het Sanskrit, zich door één enkele eenvoudige hypothese volledig laten verklaren. Die eenvoudige hypothese is deze, dat *achter* de gewone buigingsuitgang bij de *zaaksoortige* woorden zoowel in enkelvoudsvormen als in meervoudsvormen in gedachte een *half weggedrongene sisklank* werd uitgesproken. Deze half weggedrongene sisklank moet naar onze denkwijze worden opgevat als een *halfvolledig meervoudsteeken*, dat, *onafhankelijk van het gewone enkel- of meervoudverschil*, aan het twijfelachtige karakter der *bizondere eenheid* te danken was.

Welke verschillende groepen van woorden over 't algemeen tot de *dingsoortige* en tot de *zaaksoortige* afdeeling behooren, staat in de vroeger gegevene opgaven te lezen. Dat deze opgaven voor alle *Indo-Europeesche talen* *gezamenlijk* slechts zeer ruw en betrekkelijk onbestemd kunnen gegeven worden, spreekt van zelf. Elke afzonderlijke taal heeft haar eigene „*geslachtsregels*”, die echter alle door eenvoudige redeneering uit de boven gegevene *algemeene* regels kunnen worden afgeleid.

Het verdient hier vooral opmerking, dat in de afzonderlijke talen geregeld naast de (meer of minder gewijzigde) *natuurlijke* „*geslachtsregels*” ook andere regels voorkomen, waarbij de *slotklanken* der woorden in aanmerking komen, *zonder* duidelijke meewerking der beteekenis.

Het voorkomen van deze *bizondere* soort van „*geslachtsregels*” verklaart zich op de volgende wijze. Tijdens de vestiging der individueeringvormen of „*geslachten*” waren er uit den aard der zaak een menigte woorden, waaromtrent niet in eens gemakkelijk kon worden uitgemaakt, tot welke afdeeling ze eigenlijk te brengen waren. Daar nu echter de toekenning van een der drie „*geslachten*” door het heerschende spraakgebruik gebiedend werd voorgeschreven, moet er voor die woorden aanvankelijk een tijdperk van *weifeling* hebben bestaan, een tijdperk, waarin hetzelfde woord naar de indruk van het oogenblik nu eens tot deze, dan weer tot die van de drie bestaande afdeelingen ge-

bracht werd. In die weifeling begon men echter de opmerking te maken, dat van de twee of drie afwisselde wijzen van uitdrukking er bijna altijd één was, die zich door *beter* en *natuurlijker klinken* aanbeval. Dit *betere* en *natuurlijkere klinken* vond zijn oorsprong in de halfbewuste herinnering aan een menigte andere woorden, die in *slotklanken* met het bewuste woord overeenkwamen en die volgens hun beteekenis *ontwifelbaar* tot die bepaalde afdeeling te brengen waren. Die halfbewuste herinnering met het daardoor veroorzaakte *betere klinken* gaf dan de doorslag aan het spraakgebruik. Het bewuste woord werd bij de bewuste afdeeling *ingelijfd*, d. w. z. het begripsbeeld kreeg een *omlijsting* die met het begripsbeeld zelf (altans aanvankelijk) in weinig of geen verband stond. In een later tijdperk begon dan echter veelal omgekeerd de *omlijsting* op het *begripsbeeld*, d. w. z. de individueeringsvorm op de beteekenis in te werken, zoodat de overeenkomst tusschen beide weer betrekkelijk grooter werd. Het gevolg van een en ander is, dat zoowel in oudere als nieuwere talen wel een groot aantal woorden zijn aan te wijzen, waarvan het „geslacht” hoofdzakelijk door de slotklanken bepaald wordt, maar weinig of geene, waar dit „geslacht” met het karakter der beteekenis *in volkomen tegenspraak* is. Het valt hierbij nog op te merken, dat de invloed van de woord-*klank*, vooral van de *slotklanken*, betrekkelijk het grootst is bij de namen van *stoffelijke, maar levenlooze voorwerpen*. Voor deze soort van woorden bepalen dikwijls de slotklanken de *hoofdregels* en de beteekenisverschillen de *bizondere bijregels*, terwijl voor de namen van alles wat *onstoffelijk* of *abstrakt* is en voor die van *organische individuen* geregeld het omgekeerde geldt.

De drie individueeringsvormen kunnen in teekening gebracht worden door drieëlei *omlijstende omtrek*. Voor 1° normaal is de omtrek *peer- of hartvormig*, voor 2° dingsoortig *sirkelvormig*, terwijl die voor 3° zaaksoortig *verschillende* waaiersgewijze vereenigde peer- of hartfiguren vertoont, dat indiervoege de geheele figuur van boven sirkelrond is, en van onderen in punten uitloopt.

In verscheidene Indo-Europeesche talen is het aantal indivi-

dueeringsvormen in verloop van tijd *verminderd*. In de Romaansche talen (Fransch, Italiaansch, Spaansch enz.) zijn altans voor de *noemwoorden*) normaal en *dingsoortig* tot één geworden. (Bij de *aanduidingswoorden* vindt men nog dingsoortige vormen als *cela, ceci, ce-qui, y, en, dont, quoi? quelque-chose* enz.) — In de Skandinavische talen (IJslandsch, Deensch, Zweedsch, Noorsch) had ook een aaneensluiting van twee „geslachten” plaats, maar hier waren het *normaal* en *zaaksoortig*, die samensmolten, terwijl de dingsoortige afdeeling gespaard bleef. — In onze eigene taal doet (altans volgens de Noord-Nederlandsche *spreektaal*) *hetzelfde geval* zich voor als in de Skandinavische talen. — In het Engelsch zijn *alle drie* de afdeelingen tot één geworden, zoodat er in 't geheel geen „geslachten” meer bestaan.

In de Semitische talen vindt men (voor zoover de geschiedenis reikt) slechts *twee* geslachten, waarvan het eene in hoofdzaak aan de *normale* individueeringsvorm, het andere aan de *ding- en zaaksoortige* individueeringsvormen der Indo-Europeesche talen beantwoordt.

In de Bantoe-talen (van de zuidelijke helft van Afrika) vindt men een eigenaardige soort van *individueeringsvorm*, waarbij een zevental of een achttal verschillende soorten onderscheiden worden.

In de (niet-Indo-Europeesche) talen van het Noorden van Voor-Indië schijnt een soort van „geslacht” te bestaan, waarbij werkelijk 1°. *mannelijk*, 2°. *vrouwelijk* en 3°. *geen-van-beiden* wordt onderscheiden.

In andere taalfamilies komen *in 't geheel geen* individueeringsvormen voor.

DE VORMEN VAN HET BESCHRIJFWOORD IN DE INDO-EUROPEESCHE TALEN.

Zooals we vroeger zagen, doet zich speciaal in de Indo-Europeesche talen de bijzonderheid voor, dat het beschrijfwwoord of adjektief aan de vormverandering van het noemwoord of sub-

stantief, waarop het betrekking heeft, *deel neemt*. Het is thans de plaats om hiervan iets naders te zeggen.

Dat het beschrijfword, waar het op een zaaksoortig noemwoord betrekking heeft, een bijzondere *zaakbedoelende* stamvorm pleegt aan te nemen, hebben we al vroeger bij de behandeling der individueeringsvormen gezien. Deze zaakbedoelende stamvorming moet van betrekkelijk jonge datum zijn. Immers juist in die bijzondere taalvormen (met name van de *aanduidingswoorden*), die men met reden als de overblijvers uit een zeer oud tijdperk van de taal beschouwt, vindt men van de zaakbedoelende onderscheiding *geen spoor*. Overigens hebben de oudste Indo-Europeesche talen als Sanskrit, Latijn en Grieksch elk geheele groepen van adjektieven, die *in 't geheel geen zaakbedoelende vorming hebben*. Deze uitzondering makende groepen zijn in de moderne Romaansche talen blijven bestaan en hebben zich in het Fransch zelfs over de *meerderheid* der bestaande adjektieven *uitgebreid* (nadat nl. in vormen op ...*ée*, ...*ie* en ...*ue* de slotletter *e*, zooals door deskundigen beweerd wordt, *in geen enkel opzicht*, ook niet door de *lengte* van de voorafgaande klinker, meer kan worden gehoord).

De beschrijfworden der Indo-Europeesche talen krijgen verder ook de kenteekenen der *betrekkingsvormen* (van *enkel*-, *meer*- en *tweevoud*) waarin het noemwoord waarbij zij behooren geplaatst is. M. a. w. deze kenteekenen, bij het noemwoord reeds aanwezig, worden hier buiten strikte noodzaak bij het beschrijfword *herhaald*. De speciale *dingsoortige* vormverschijnselen, die wij bij het noemwoord gevonden hebben, doen zich insgelijks voor bij het beschrijfword, voor zoover dit op een dingsoortig noemwoord betrekking heeft.

De Germaansche en Slavische talen onderscheiden zich bijzonder doordat alle beschrijfworden in hun vormingen sommige eigenaardigheden aannemen, die aan de *noemwoorden* vreemd zijn en die zij aan de *aanduidingswoorden* ontleenen.

De Germaansche talen hebben deze zeer opmerkelijke regel, dat 1°. een beschrijfword *als het in de volzin door een aanduidingswoord wordt voorafgegaan* een bepaald *toevoegsel* aan het

eind krijgt, waardoor het als het ware een *afgeleid noemwoord* wordt en dan ook in al zijn vormen zich als zoodanig voordoet, terwijl daarentegen daar, waar *geen* aanduidingswoord voorafgaat, *het beschrijfword zelf tot een aanduidingswoord wordt*, en zich in al zijn vormen als zoodanig voordoet. Deze regel, in de oudste Germaansche talen als het Gotiesch ontstaan, is in het tegenwoordige Hoogduitsch nog bijna geheel ongewijzigd bewaard. Het eenige verschil met het oude stelsel is dit, dat in het Hoogduitsch in enkele gevallen het adjektief *geheel* zonder *achtervoegsel* staat (b.v. *die Sachen sind gut, zwei Frauen schön von Antlitz* enz.). Voor 't overige is de heele toestand nog *dezelfde* van vroeger. B.v. in *der gute Mann, das gute Ding, die gute Sache* is *gute(n)* in al zijn vormen eenvoudig een *noemwoord* zooals *Affe(n)* of *Löwe(n)*. — In *ein guter Mann, ein gutes Ding, eine gute Sache* is *guter, gutes, gute* niets anders dan een *aanduidingswoord*, dat in alle vormen van enkelvoud en meervoud volkomen overeenkomt met een woord als *jener, dieser* of *welcher*.

In de Skandinavische talen is de betrekkingvorming van het beschrijfword belangrijk vereenvoudigd, in onze eigen taal is er *bijna niets* en in 't Engelsch *in 't geheel niets* meer van over.

SAMENGESTELDE EN AFGELEIDE WOORDEN.

SAMENGESTELDE WOORDEN.

Met deze naam noemt men woorden die uit twee aaneengevoegde woorden zijn gevormd, terwijl het *begrip* van het woord teminste in zekere zin een ondeelbaar geheel uitmaakt.

Merkwaardig is hierbij de opmerking, dat evenals twee voorwerpen dikwijls *aan elkander blijven kleven* ten gevolge van het *opdrogen* eener daartusschenliggende vloeistof, zoo ook de *eenheid* der samengestelde woordbegrippen geregeld verkregen wordt door het *uitlaten* van een derde element, dat *in spijt van zijn weglating aan de begripsvorming deel heeft*. Deze regel gaat door voor *alle* samengestelde woorden in *alle* talen der wereld. Naar de *klank* bestaan zij uit *twee*, maar naar het *begrip* uit teminste *drie* elementen, die met elkander een nieuwe eenheid vormen.

Men kan de samengestelde woorden in klassen indeelen *volgens het weggelatene woord*.

In onze taal b.v. heeft men o. a. deze soorten:

1°. Samenstellingen, waarin verzwegen wordt het woord *van* of *voor* b.v. *varkensslachter* = *slachter van varkens*, *eikeblad* = *blad van eik*, *kinderkamer* = *kamer voor kinderen*, *aardappelmis* = *mis voor aardappelen*. enz.

2°. Samenstellingen, waarin verzwegen wordt het woord *als* b.v. *loodzwaar* = *zwaar als lood*, *lelieblank* = *blank als (een) lelie*.

3°. Samenstellingen, waarin verzwegen wordt het woord *om-te*, b.v. *schrijftafel* = *tafel om te schrijven*, *leesgezelschap* = *gezelschap om te lezen*.

4°. Samenstellingen, waarin verzwegen wordt het woord *door* of *door-te*, b.v. *loodvergiftiging* = *vergiftiging door lood*, *schrijfkrampe* = *krampe door schrijven*.

5°. Samenstellingen, waarin verzwegen wordt het woord *hebbende*. Voorb. *langjas* = *lange jas hebbende*, *goedhart* = *goed hart hebbende*.

In sommige talen b.v. Sanskrit vindt men eigenaardige samenstellingen met verzwijging van het woord *en* b.v. *dagnacht* = *dag en nacht*, *menschdier* = *mensch en dier*. Vergelijk hier de Duitse samenstelling *Butterbrot* = Eng. *bread and butter*.

Hiertegenover staan in sommige talen b.v. oud-Sjineesch even eigenaardige samenstellingen met verzwijging van *of*, b.v. *groot-klein* = (het) *groot-of-klein* d. w. z. *betrekkelijke hoegrootheid*, *leev-sterv-* = *leven-of-sterven* d. w. z. *levenskwestie*, de vraag: *to be or not to be*.

Er of daar is verzwegen in samenstellingen als *binnenin*, *bovenop* (Dit *er of daar* is in begripswaarde gelijk aan *die of dat*). Hetzelfde geldt ook van de *eerste* of oorspronkelijke beteekenis der met betrekkingenwoorden samengestelde meldwoorden *aanschuiven*, *optrekken*, *bijhalen* enz. Maar deze laatste zijn in alle talen, waar zij voorkomen, onderhevig aan een zeer vérstrekkend *overdrachtelijk gebruik*.

AFGELEIDE WOORDEN.

Afgeleide woorden ontstaan uit de verbinding van een woord met een *vóór-* of *achtervoegsel*, dat op zich zelf niet als woord kan worden beschouwd, maar dat *in de verbinding met een woord de begripswaarde van meer dan één woord vertegenwoordigt*.

Voorb. In *goedheid*, *wijsheid*, *warmte*, *duurte* enz. vertegenwoordigt het achtervoegsel *-heid* of *-te* de beteekenis van deze woorden: *de* (als eenheid opgevatte) *staat van . . . te zijn*. In *scheuring*, *persing*, *werking* vertegenwoordigt *-ing* de beteekenis van deze woorden: *de* (als eenheid opgevatte) *staat van . . . te doen*: In *breekbaar*, *verschuifbaar*, *samendrukbaar* beteekent *-baar*: *kunnende worden gedaan*. In *volgzaam*, *werkzaam*, *meedeelzaam* beteekent *-zaam*: *geneigd om te doen* enz.

De achtervoegsels der woordafleiding moeten niet verward worden met de *woordstukjes*, die bij de *vormverandering* van het *meldwoord* en het *noemwoord* in de volzinnen voorkomen.

Vooreerst worden de afleidingstoevoegsels met een betrekkelijk veel grooter mate van *bewustheid* uitgesproken dan de woordstukjes. Er *kunnen* zelfs gevallen voorkomen waarin de volle aandacht van de geest zich *bij uitsluiting* tot de beteekenis van een afleidingstoevoegsel bepaalt. Dit is b.v. het geval wanneer iemand zegt „Ik beweer niet, dat die dingen heel dikwijls of heel gemakkelijk breken — ik zeg alleen dit: Ze zijn breekbaar en dat breekbare kan op zich zelf door niemand worden tegengesproken”. — Met de *woordstukjes*, vooral die van het meldwoord, zou niet dan zeer bezwaarlijk hetzelfde kunnen plaats vinden.

In de tweede plaats moet worden opgemerkt, dat een *woordstukje* voor een geheele taal *één vast, onveranderlijk beteekenis-element* vertegenwoordigt, terwijl voor *afleidingstoevoegsels* gewoonlijk niet hetzelfde geldt. B.v. het achtervoegsel *-elijk* beteekent *kunnende-gedaan-worden* in *geneeselijk*, *kunnende-doen* in *besmettelijk*, *geneigd-om-te-doen* in *bedriechelijk*, *moetende-gedaan-worden* in *verwerpelijk*, enz.

Zowel de *woordstukjes* als de *afleidingstoevoegsels* kunnen in een taal *wegsterven*, d. w. z. *ophouden* als afzonderlijke elementen te bestaan, maar bij de afleidingstoevoegsels geschiedt deze wegsterving *trapsgewijze* in een *opvolging* van steeds meer *verzwakkende* beteekenissen, bij de woordstukjes *in eens* doordat een woordstukje op een zeker tijdstip in de geschiedenis der taal *in andere woordstukjes* of *in de stam der woorden opgaat* en zodoende ophoudt tot de beteekeniswijzingen van de volzinnen als iets afzonderlijks mee te werken.

VERSCHILLENDE TIEPEN OF KARAKTERS VAN TALEN.

Behalve volgens *historische verwantschap*, d. w. z. gelijkenis, waarvan men mag aannemen, dat zij op een *gemeenschappelijke oorsprong*, d. w. z. op in een vroeger tijdperk bestaanhebbende *gelijkheid* berust, behalve volgens *historische verwantschap* is de wetenschap gewoon de talen der wereld te verdeelen volgens hun tiepe, hun karakter of de eigenaardige vorm van hun ontwikkeling. Bij deze laatste soort van indeeling onderscheidt men *analytische* of *ontbindende talen* als onze taal of het Engelsch, *synthetische* of *samenstellende talen* als Latijn, Grieksch of Russisch, *agglutineerende* of *aanklevende talen* als Turksch en Hongaarsch, *monosyllabische* of *eenlettergrepige* talen als het Sjineesch, enz.

Naar onze eigene overtuiging is de beschrevene indeeling grootendeels als kunstmatig en *onwezenlijk* te beschouwen, daar zij voor het grootste gedeelte op *schrijfwijze* berust. Neemt men naar onze eigene opvatting *overal* eenvoudig *woordstammen* en *woordstukjes* aan, dan vervalt van zelf het vermeende onderscheid tusschen de talen zoo niet geheel dan toch zeker voor het allergrootste gedeelte. Om b.v. uit te drukken een gedachte als *wij-zullen-geven* heeft men in alle talen der wereld noodig: 1°. een woordstam met beteekenis *geev-* 2°. een woordstukje tot uitdrukking van de wachtende voltooiing en 3°. een woordstukje tot weergeving van de meervoudige eerste persoonsgraad. De verbinding van deze drie bestanddeelen kan nu volgens *spelling* en *schrijfwijze* of ook wel volgens *tradicie* en *grillen* der grammatici in iedere landstreek en tijdvak op wel honderd verschil-

lende manieren worden voorgesteld. *De ware staat van zaken* echter wordt door deze honderdvoudig verschillende voorstelling in geen opzicht veranderd.

Schaft men voor elke taal der wereld vooreerst de heerschende spelling met haar geheele nasleep van tradicioneele schrijfwonten af en laat men vervolgens ook nog de door de plaatselijke grammatici voor elke bizondere taal speciaal ingevoerde opvattingen en terminologieën vervallen, dan blijft van het *enorme* verschil, dat aanvankelijk tusschen de uitdrukkingswijzen van al die talen scheen te bestaan, maar *bizonder weinig* over.

Het Sjineesch als *monosyllabische* taal is volgens veel geleerden een hoogst merkwaardig exemplaar onder de talen. Beschouwt men echter zonder vooroordeel de feiten, dan blijkt vooreerst, dat *samenstellingen* als b.v. *vruchtboom* en *boomvrucht* in 't Sjineesch op *volkomen dezelfde* wijze als in 't Hollandsch gevormd worden. De hollandsche grammatici *schrijven* de twee onderdeelen aan een stuk en *zeggen*: „Het is *één woord*” en de sjineesche grammatici teekenen de *twee* woordprentjes *los naast elkaar* en *zeggen*. „Het zijn *twee woorden*” . . . Ziedaar al het verschil. En omtrent *afgeleide* woorden blijkt bij onderzoek iets dergelijks. Sommige woorden toch worden *alleen in verbinding met andere woorden* gebruikt om *uit het begrip van een gegeven woord een ander begrip af te leiden*, terwijl aan de toegevoegde woordjes *op zich zelf moeielijk een afzonderlijke beteekenis kan worden toegekend* . . . wat vrij wel hierop neerkomt, dat de bedoelde „woorden” eenvoudig *afzonderlijk geschrevene afleidingstoevoegselen* zijn in soort en wezen geheel overeenkomende met *uitgangen* als *-ing, -heid, -baar, -zaam* enz.

Voor wie achter de schermen weet te kijken is dus het „monosyllabische” Sjineesch eenvoudig een taal *als iedere andere*.

Wij willen echter niet zóó ver gaan om te beweren, dat er tusschen de verschillende oudere en jongere talen der wereld *in 't geheel geen werkelijke verschillen* zouden bestaan. Het is nl. ook naar onze meening een feit, dat in sommige talen de woordstukjes wat *stijver*. in andere wat *losser* zijn aangeschroefd of

aangeschoven. Maar in onze oogen is dit *een verschil in graad en geenszins een verschil in karakter en wezen.*

Omtrent de Bantoetalen (van Zuidelijk Afrika) is beweerd, dat zij zich door een geheel eigenaardige zinvorming zouden onderscheiden, waarbij het *substantivum*, dat het hoofdvoorwerp van de zin uitmaakt, *bij ieder volgend woord* telkens en telkens weer *gedeeltelijk werd herhaald*. Wanneer b.v. in een der Bantoetalen een zin moet worden weergegeven als *ons varken wordt morgen geslacht*, dan zou die weergeving (indien waar was wat van de bedoelde eigenaardigheid wordt verteld) geschieden moeten op ongeveer deze wijze: *varken v'r-ons v-morgen var-slacht*, — Evenzoo zou de zin: *mijn dochter is gisteren getrouwd* gekleed worden in deze vorm *dochter d'mijn, d'gisteren doch-trouw*.

Voor diegene onder de taalgeleerden, die, zooals de meeste, de *substantiva* als de *belangrijkste der woordsoorten* vereeren, is het bedoelde verschijnsel in de Bantoe-talen een bovenmate verblijdend iets. De hooge belangrijkheid van het substantivum namelijk schijnt hier al bijzonder overtuigend te blijken. Het woord *varken* en het woord *dochter* enz. wordt niet alleen *ééns* aan 't begin van de volzin genoemd, maar in 't vervolg van de volzin wordt het telkens (al is het dan ook in aanmerkelijk *verkorte gedaante*) *herhaald*, iets wat met de overige woordsoorten niet het geval is.

De werkelijkheid is intusschen *geheel anders* dan zoo. Deze werkelijkheid blijkt bij nadere beschouwing van de feiten. Elk *substantivum* toch van de betrokkene talen (zooals het door de bestaande woordenlijsten wordt opgegeven) bestaat geregeld uit *twee gedeelten*, nl. 1°. een *algemeene klassificeerende vóórlettergreep* en 2°. de *stam* of de *kern* van het woord. De *bizondere beteekenis* van het woord ligt *uitsluitend* in het laatste gedeelte. Wat de voorlettergreep betreft, zij bepaalt uitsluitend de *kategorie* (*individueeringsvorm* of zoogenaamd „*geslacht*”) van de woorden.

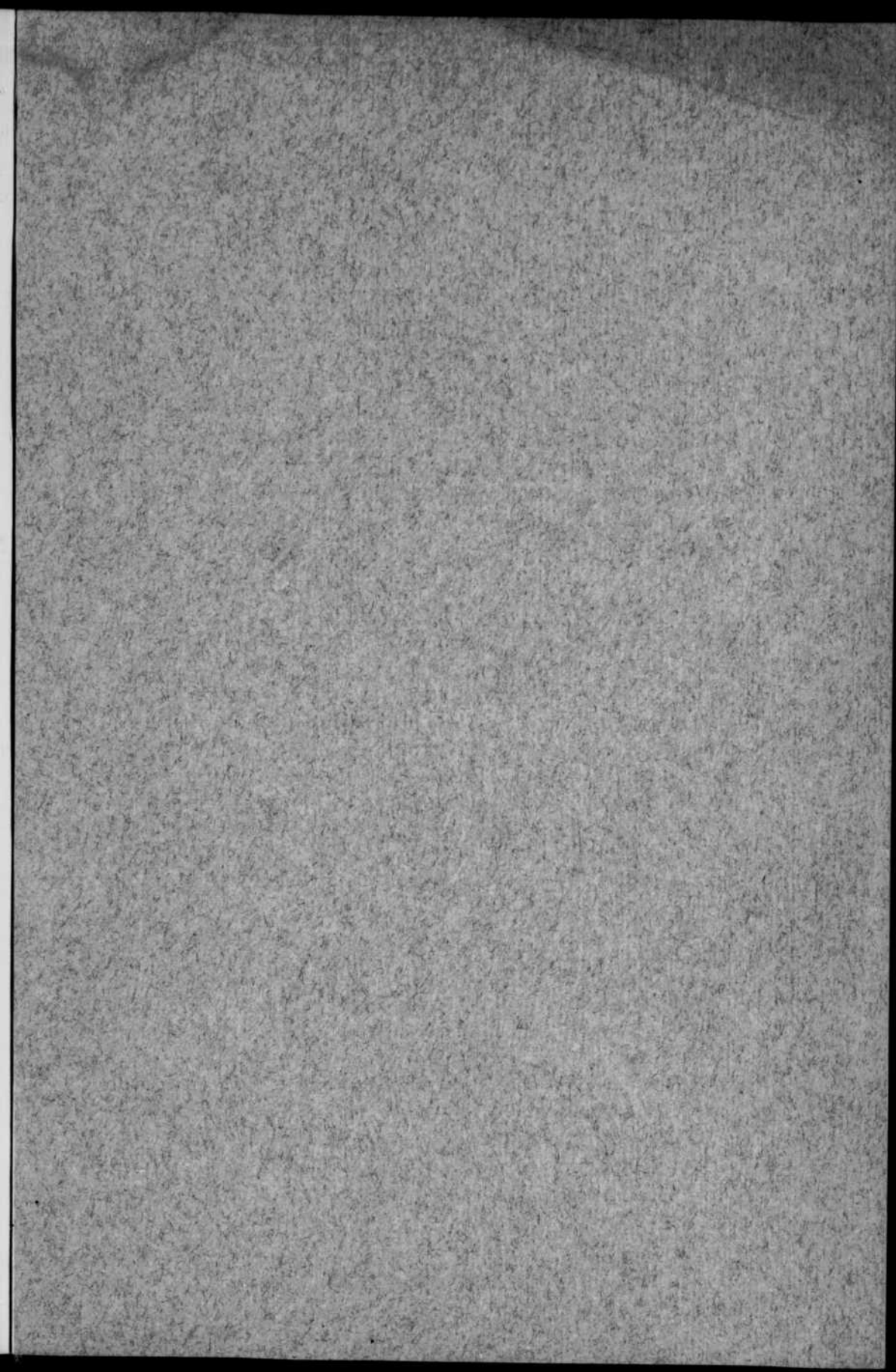
Er zijn in 't geheel niet meer dan zeven of acht van deze kategorieën; elke klasse telt honderde ja duizende woorden en de voorlettergreep is *een en dezelfde* voor alle substantiva van

dezelfde categorie. — Wat blijkt nu uit dit alles voor een *wetenschappelijk* beschouwer? Eenvoudig dit, dat die *eerste lettergreep van het substantivum in 't geheel niet tot het substantivum hoort, dat het* eenvoudig een *pronomen* of *aanduidingswoord* is van volkomen dezelfde soort als in de Indo-Europeesche talen *hij, zij, het*. Het voorname *verschil* tusschen Indo-Europeesch en Bantoe bestaat enkel hierin, dat de eerstgenoemde familie *drie*, de laatstgenoemde daarentegen *zeven* of *acht* verschillende *individueeringsvormen* of „*geslachten*” telt. Evenals men nu in het Indo-Europeesch bij de *verwijzing* naar bestaandheden gebruik maakt van *drie verschillende* aanduidingswoorden: *hij, zij, het*, zoo moet men er in het Bantoe noodzakelijk *zeven, acht* te baat nemen, omdat het aantal individueeringsvormen nu eenmaal niet kleiner is. *Het feit* van de verwijzing *op zich zelf* is dan in 't geheel niet meer iets zoo geheel alleenstaands of zoo uiterst merkwaardigs. Als een gewone ongeletterde Hollander b.v. zijn gedachte uitspreekt in deze woorden: „*Dat varken, dat van ons is, dat wordt morgen dan wordt et geslacht*” *herhaalt* hij het bij het woord *varken* behorende *aanduidingswoord* presies even dikwijls als in de Bantootalen geregeld gedaan wordt.

Trots dit alles zal misschien hier voor deze en gene nog de hooge belangrijkheid van het *substantivum* te bewijzen zijn uit het feit, dat in zulk een zin^t och in ieder geval een *pronomen*, dat als *plaatsvervanger* van een substantivum optreedt, zoo dikwijls wordt herhaald. Mijn antwoord hierop is dit, dat minder ontwikkelde personen over 't algemeen de neiging hebben om elk woord dat ze spreken op zich zelf *tot een geheele volzin uit te werken*. Voor deze uitwerking tot een geheele volzin is dan in de eerste plaats een bijdeetje van een *verbum* en in de tweede plaats een flauw bijdeetje van *iets bestaands* nodig. Het eerste van deze beide bijdeetjes behoeft *niet* in een hoorbare vorm te worden aangehecht juist omdat de *verbale voorstelling* zoo belangrijk is en zich vanzelf zoo duidelijk op de voorgrond dringt; het andere, het zwakkere bijdeetje wordt als een *aanduidingswoordje* in hoorbare vorm geuit.

SLOTWOORD.

Onze besprekingen en beschouwingen over menschelijk denkvermogen en menschelijke taal zijn hier ten einde. De voornaamste taalverschijnselen hebben we gezien en beschreven in 't algemeen, d. w. z. met wegdenking van alle meer of minder kunstmatige afscheidingen, die tusschen taal en taal volgens verschil van tijd, plaats, volkstem, beschavingstrap enz. enz. zijn te maken. Wat we daarbij duidelijk gezien hebben is hoofdzakelijk dit, dat trots al deze afscheidingen alle talen der wereld één zelfde logiesch-determineerendstelsel van begripsonderscheidingen met elkander gemeen hebben. Dit stelsel treedt overal bij de taalverschijnselen in werking, het verloochent zich nergens en zeer merkwaardig is zeker het feit, dat in logische précizeering der abstrakte begripsonderscheidingen de talen der grijze oudheid niet onderdoen voor die van onze dagen, de talen van de afgelegenste deelen der aarde niet voor die van de meest beschaafde landen. Naar mate dit merkwaardige feit zich duidelijker aan ons voordeed heeft het ons zonder twijfel meer en meer tot nadenken gebracht en we zijn gekomen tot een algemeene onderstelling, een standvastig vermoeden, in zekere zin een gissing, maar een die zich bij ons als een zekerheid vestigt, omtrent het wezenlijkste wezen der taal. Deze onderstelling, dit vermoeden, deze naar zekerheid zwemende gissing spreken we uit in deze woorden: In de menschelijke taal met haar logische zinbouw en woordvorming en spraakleer openbaart zich een verborgene, niet in onze volbewuste gedachten zich voordoende functie van het menschelijk denkvermogen, een begrippenshiftingsstoestel in onze denkorganen eenigermate vergelijkbaar met het kleurenschiftingsstoestel van ons netvlies of met het tonenshiftingsstoestel van onze gehoororganen, een inrichting in hooge mate onze belangstelling waardig, waarvan de nadere onderzoeking voor de wetenschap der toekomst de kostbaarste gegevens kan opleveren.

**Bij den uitgever dezes verschenen tot
dusver van Dr. J. M. Hoogvliet :**

Het Attische verbum ontleed	f 0.50
Het verbum in het hedendaagsche Fransch wetenschap- pelijk beschreven	„ 1.25
Beschrijvende spraakleer van het Latijnsche verbum	„ 1.25
De eerste maanden Fransch volgens normale methode	„ 1.25
Het tweede halfjaar Fransch volgens normale methode	„ 1.25
De Fransche spraakkunst in één vel druks. Bestemd als handboekje voor den leerling bij 't gebruik van „de eerste maanden Fransch”	„ 0.25
De eerste maanden Engelsch volgens normale methode	„ 1.25

Als *meer speciale praktische* voordeelen zijner methode noemt de schrijver de volgende:

1°. dat naar deze methode de leerling zijn *spraakleer* (zoo wel *zinvormingsleer* als *vormleer*) in plaats van in „een boekje, waar 't in staat” *in zijn hoofd* met zich leert meedragen.

2°. dat hij zijn eigen vorderingen *zelf* kan kontroleeren en bovendien ook *zelf* beoordeelen, welke onderdeelen van de spraakleer enz. als *meer of minder belangrijk* moeten worden beschouwd.

3°. dat men bij 't aanleeren van *twee of meer verschillende* talen volgens deze methode *onmiddellijk* in alle zaken een zekere *overeenkomst* tusschen die verschillende talen zal leeren ontdekken, welke omstandigheid de arbeid aan het aanleeren verbonden in belangrijke mate zal bekorten en verlichten.

In de eerste plaats bestemd om door de onderwijzers grondig te worden bestudeerd en als doorlopende leidraad bij hun onderwijs gebezigd.

Le Lexique Simplifié. (Dictionnaire de l'enfance). Beknopt woordenboekje van de voornaamste Fransche stam- woorden bepaaldelijk voor kinderlektuur	f 0.65
--	--------

De Nederlandsche Spraakleer in kort bestek.	<i>Ter perse.</i>
---	-------------------

